

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

"ศึกษาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ละลุ - ป่า และคนในชุมชนเพื่อหา
แนวทางการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนร่วมกันของบ้านคลองทราย
ต.หนองม่วง อ.โคกสูง จ.สระแก้ว"

โดย

นายสมจิตร สังข์ชม

และคณะ

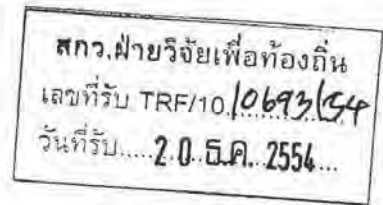
สนับสนุนโดย

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(ตุลาคม 2554)

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

“ศึกษาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ละลุ – ป่า และคนในชุมชนเพื่อหาแนว
ทางการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนร่วมกันของบ้านคลองทราย
ต.หนองม่วง อ.โคกสูง จ.สระแก้ว”

โดย

นายสมจิตร สังข์ชม

และคณะ

สนับสนุนโดย

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

(ตุลาคม 2554)

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่น่าเชื่อถือให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมใน กระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็น รูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มี ความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถนำกระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ใน ท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัย มีส่วนในการแก้ปัญหของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิก อบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่ เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำ โดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีก แบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์ อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบา อาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการ ดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงาน ด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจ ให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองาน ออกมาใน รูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป

ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

รายงานวิจัยฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อรวบรวมความรู้ต่างๆ ที่ได้ศึกษาค้นคว้าของทีมนักวิจัยชาวบ้านคลองทรายที่มีส่วนราชการต่างๆ ได้เข้ามาสนับสนุน กรมการพัฒนาชุมชนโดยศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 2 จังหวัดชลบุรี ร่วมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ได้จัดให้มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนในเรื่องการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) สืบเนื่องจากการฝึกอบรมส่งผลให้นายสมจิตร สังข์ชม ตำแหน่ง นักวิชาการพัฒนาชุมชน ปฏิบัติการ (พัฒนากร) และหัวหน้าโครงการวิจัยฯ ได้เข้าไปศึกษาข้อมูลหมู่บ้านต่างๆ ในอำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว และได้มองเห็นศักยภาพของบ้านคลองทราย หมู่ที่ 8 ตำบลหนองม่วง อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว จึงได้ร่วมกับ นางธนาภา เผือกสีสุข ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำในหมู่บ้านอีก 3-4 ท่านปรึกษาหารือกันในเรื่องจะพัฒนาหมู่บ้านอย่างไรจากทรัพยากรที่มีอยู่ทำให้ชาวบ้านมีความอยู่ดี กินดี

เริ่มจากการพูดคุยกันในเรื่องของประวัติความเป็นมาของชาวบ้านในหมู่บ้านตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และแนวทางที่จะเป็นไปได้ในอนาคต ผลจากการพูดคุยกันได้มองเห็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีศักยภาพโดดเด่นคือ ป่าอนุรักษ์ สัตว์ป่า และละลุ ซึ่งเกิดจากการกัดกร่อนของน้ำลงในพื้นดินเป็นระยะเวลายาวนานทำให้ก้อนดินมีสภาพเป็นแท่ง ลวดลายต่างๆ สวยงามมาก สมควรได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นสถานที่ศึกษาเพื่อเป็นแหล่งสร้างงานสร้างรายได้ให้กับหมู่บ้าน มีความคิดว่าพวกเราควรจะทำวิจัยเพื่อใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อไป จึงได้เขียนโจทย์วิจัยนำเสนอศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เพื่อขอรับการสนับสนุนทางด้านวิชาการ และงบประมาณ ในการทำวิจัยให้หมู่บ้าน ในเบื้องต้นได้รับการสนับสนุนเจ้าหน้าที่วิจัย (Node) เข้ามาให้ความรู้และช่วยเหลือในกระบวนการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อสร้างความเข้าใจในภาพรวมของการพัฒนากับการวิจัย ซึ่งต่อมาก็ได้มีโอกาสนำเสนอโครงการวิจัยให้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณและได้รับการอนุมัติงบประมาณในการทำวิจัยในครั้งนี้

บ้านคลองทราย เดิมได้มีความแตกแยกของชาวบ้านในเรื่องอุดมการณ์ และความคิด ซึ่งแบ่งออกเป็นหลายกลุ่มความคิดในหมู่บ้าน แม้จะเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก การบริหารจัดการในหมู่บ้านก็มีปัญหาเรื่อยมา ทำให้การพัฒนาไม่ได้ผลเท่าที่ควร ไม่ว่าจะเป็นกองทุนชุมชน กลุ่ม/องค์กร วัฒนธรรม รวมทั้งเศรษฐกิจ ซึ่งอาศัยดินฟ้าอากาศในการทำเกษตร อาชีพหลักคือการทำนา เมื่อฝนตกไม่ถูกต้องตามฤดูกาล หรือฝนตกน้อยติดต่อกันหลายปี ผลผลิตไม่ได้ผลมีหนี้สินกันเกือบทุกครัวเรือน เงินทองไม่พอใช้จ่ายโดยเฉพาะค่าเล่าเรียนของลูกหลานชาวบ้าน เมื่อได้รับงบประมาณ จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงได้ประสานงานหน่วยงานต่างๆ ร่วมให้คำปรึกษาหารือ นำโดยท่าน ยุทธนา นุชนารถ นายอำเภอโคกสูง ได้ให้ความสนใจและนำทีมงานหน่วยงานราชการต่างๆ ร่วมให้คำปรึกษาหารือ แนะนำแนวทางในการดำเนินงานให้ทีมงานวิจัย และชาวบ้านคลองทราย โดยเริ่มจากการเข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาในหมู่บ้าน รวมทั้งการสนับสนุนด้านงบประมาณในการดำเนินงาน จากหลายส่วนราชการในอำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว ทำให้ชาวบ้านคลองทรายได้หันเหชีวิตกลับมาร่วมมือ ร่วมทำ ดำเนินแนวทางตามปรัชญาเศรษฐกิจ

พอเพียง จนความแตกต่างต่างๆที่เคยมีมาได้ลดลงไป เกิดความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน ปลูกผักสวนครัว รั้วกินได้, เลี้ยงกบ, เลี้ยงปลา, เพาะเห็ด ประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน,ร่วมเวทีกระบวนการเรียนรู้ของหมู่บ้าน,มีความเอื้ออารีต่อกัน และที่สำคัญการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านคลองทรายได้เข้าร่วมเป็นนักวิจัย ชาวบ้าน ช่วยกันศึกษาค้นคว้า หาข้อมูลของหมู่บ้าน ร่วมกับทีมงานเจ้าหน้าที่วิจัย (Node) จากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จากการดำเนินงานทำให้ ทีมวิจัยและชาวบ้านคลองทรายได้รับการยอมรับจากหน่วยงานต่างๆในพื้นที่ จนกระทั่งอำเภอโคกสูงได้ส่งเข้าประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ดี มีสุข ปี 2552 ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับจังหวัด ทำให้มีผู้สนใจติดต่อเข้ามาศึกษาดูงานในด้านเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านและเที่ยวชมศึกษาธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า และละลุที่สวยงาม จากภาครัฐ,ภาคเอกชน,และประชาชนทั่วไป ทั้งในจังหวัดและอีกหลาย จังหวัด เป็นจำนวนมาก ความภาคภูมิใจได้เกิดขึ้นกับทีมงานวิจัยและชาวบ้านคลองทรายที่ไม่นึกว่าจะมีโอกาสได้ต้อนรับผู้คนเป็นจำนวนมาก และอนาคตข้างหน้าทีมวิจัยและชาวบ้านคลองทราย โดยมีทีมพี่เลี้ยงเจ้าหน้าที่วิจัย (Node)จากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ร่วมให้ความรู้และกระตุ้น สร้างแนวคิดให้เกิดขึ้นตลอดเวลา ชาวบ้านคลองทรายจะศึกษาค้นคว้าและเรียนรู้ในการพัฒนา สร้างเยาวชนให้เขามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาและงานวิจัย สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ สร้างการยอมรับกับสังคมดังที่กล่าวมาแล้ว และต้องให้มีความก้าวหน้าในอนาคต จุดหมาย ก็คือชาวบ้านคลองทรายอยู่ดี มีสุข ทุกครัวเรือน

ทีมงานวิจัยขอขอบคุณกรมการพัฒนาชุมชน โดยศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 2 จังหวัดชลบุรี,สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),ผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว และส่วนราชการจังหวัดสระแก้วทุกส่วนราชการ,นายอำเภอโคกสูง และส่วนราชการอำเภอโคกสูงทุกส่วนราชการ ที่ให้การสนับสนุนด้วยดีทั้งในด้านวิชาการและงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้าน และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลงานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับผู้สนใจ พวกเราจะทุ่มเทความสามารถ มุ่งมั่นเดินหน้าพัฒนาหมู่บ้านด้วยการสร้างผลงานวิจัยควบคู่กับการดำเนินการพัฒนาของหมู่บ้านคลองทราย หมู่ที่ 8 ตำบลหนองม่วง อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว ให้ชาวบ้านมีความอยู่ดี กินดี ยิ่งๆขึ้นไป

นายสมจิตร สังข์ชม
นักวิชาการพัฒนาชุมชน ปฏิบัติการ
และคณะทีมวิจัยบ้านคลองทราย
30 กันยายน 2554

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

คำนำ

สารบัญ

สารบัญรูปภาพ

สารบัญตาราง

บทที่ 1 บทนำ

1

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

1

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2

1.3 คำถามการวิจัย

2

1.4 ประเด็นศึกษา

3

1.5 ระยะเวลาดำเนินการ

3

1.6 งบประมาณ

3

1.7 วิธีการดำเนินการ

3

1.8 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

4

บทที่ 2 บริบทและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง

5

2.1 ประวัติความเป็นมาหมู่บ้านคลองทราย

5

2.2 ข้อมูลทั่วไปของบ้านคลองทราย ตำบลหนองม่วง

6

2.2.1 ที่ตั้ง

6

2.2.2 อาณาเขตติดต่อ

7

2.2.3 ลักษณะทางภูมิประเทศและภูมิอากาศ

7

2.2.4 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

7

2.2.5 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

8

2.2.6 เส้นทางคมนาคม การติดต่อกับภายนอก

9

2.2.7 การศึกษา

10

2.2.8 การประกอบอาชีพ

10

2.2.9 ประเพณีและความเชื่อ

12

2.3 อาหารพื้นบ้าน

17

2.4 กิจกรรมการพึ่งตนเองของชุมชน

24

สารบัญ(ต่อ)

เรื่อง	หน้า
2.5 ภูมิปัญญา ความรู้ ด้านสมุนไพรและรักษาโรค (ฉบับตำรายากลาง-บ้าน)	32
บทที่ 3 การดำเนินงานวิจัย	37
3.1 ขอบเขตการวิจัย	37
3.2 กระบวนการวิจัย/กิจกรรมการวิจัย	37
3.3 วิธีการรวบรวมข้อมูล	41
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	42
3.5 รายละเอียดขั้นตอนการดำเนินงานและผลที่เกิดขึ้น	42
3.5.1 กิจกรรมทำความเข้าใจโครงการวิจัย	42
3.5.2 กิจกรรมสร้างความเข้าใจร่วมกันและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ	43
3.5.3 กิจกรรมเวทีทำความเข้าใจโครงการกับชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	44
3.5.4 กิจกรรมวางแผนเก็บข้อมูล	45
3.5.5 กิจกรรมดำเนินการเก็บข้อมูล	46
3.5.6 กิจกรรมจัดทดลองห้องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า-ละลู่ในเวที วิจัยสัญจร “ถามไถ่เพื่อน เคลื่อนงานวิจัย ครั้งที่ 8”	50
3.5.7 กิจกรรมการศึกษาดูงานในพื้นที่ชุมชนที่มีประสบการณ์	55
3.5.8 กิจกรรมการสรุป วิเคราะห์ ข้อมูล	59
3.5.9 กิจกรรมการคืนข้อมูลในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จาก ป่าละลู่บ้านคลองทรายร่วมกัน	60
3.10 กิจกรรมการสรุปและถอดบทเรียนการทำงานวิจัยร่วมกัน	64
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	65
4.1 พัฒนาการของชุมชนบ้านคลองทรายจากอดีต ถึง ปัจจุบัน	65
4.2 สถานการณ์และความหลากหลายทางชีวภาพในป่า	69
4.3 ความเชื่อเกี่ยวกับป่าของคนในชุมชน	74
4.4 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่า-ละลู่ของชุมชน	66
4.5 ละลู่และการใช้ประโยชน์ของคนในชุมชน	79
4.6 แนวทางการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่า-ละลู่ที่ยั่งยืนที่ค้นพบ	79

สารบัญ(ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล	84
5.1 สรุปผลและอภิปราย	84
5.2 บทเรียนที่ได้จากการวิจัย	93
5.3 สิ่งที่ยากทำร่วมกันต่อไป	96
ภาคผนวก	
-ภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย	
-รายชื่อทีมวิจัย	

สารบัญรูปภาพ

เรื่อง	หน้า
ภาพที่ 2.1 “คลองทราย” คลองที่เป็นที่มาของชื่อบ้านคลองทราย	5
ภาพที่ 2.2 แผนที่อย่างมีส่วนร่วมของบ้านคลองทราย (โดยสังเขป)	6
ภาพที่ 2.3 สภาพภูมิประเทศบ้านคลองทราย	7
ภาพที่ 2.4 ชาวบ้านใส่บาตรพระในตอนเช้า	8
ภาพที่ 2.5 สภาพการตั้งบ้านเรือน	8
ภาพที่ 2.6 ทางเข้าหมู่บ้านคลองทราย	9
ภาพที่ 2.7 เส้นทางสัญจรในชุมชน	9
ภาพที่ 2.8 ชาวบ้านคลองทรายยังประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก	10
ภาพที่ 2.9 มันสำปะหลังเป็นพืชไร่ที่ชาวบ้านคลองทรายนิยมปลูก เนื่องจากสภาพดินเป็นดินทราย	11
ภาพที่ 2.10 ชาวบ้านบางส่วนยังมีอาชีพเลี้ยงสัตว์	11
ภาพที่ 2.11 ทรัพยากรในป่าที่เริ่มกลับอุดมสมบูรณ์ทำให้ชาวบ้านจึง ยังหาของป่าได้	12
ภาพที่ 2.12 การเลี้ยงดาปู (เช่น ไหว้ดวงสว่างพระภูมิเจ้าที่หมู่บ้าน)	13
ภาพที่ 2.13 ค่ายบุญคุณหรือขันบุญคุณ	16
ภาพที่ 2.14 เสาหลักบ้านคลองทราย	17
ภาพที่ 2.15 อาหารอีสานที่ชาวบ้านคลองทรายรับประทานกันเป็นประจำ	24
ภาพที่ 2.16 ผ้าขาวม้าทอดด้วยมือของชาวบ้าน	25
ภาพที่ 2.17 การปลูกผักสวนครัวโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์	25
ภาพที่ 2.18 การเลี้ยงปลา	26
ภาพที่ 2.19 การเลี้ยงเป็ด	26
ภาพที่ 2.20 ชาวบ้านคลองทรายทุกครัวเรือนปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง ลดการพึ่งพิงจากภายนอก	27
ภาพที่ 2.21 โรงเพาะเห็ดขอนขาวของหมู่บ้านที่เป็นศูนย์เรียนรู้ เรื่องการเพาะเห็ดในชุมชน	28
ภาพที่ 2.22 โรงเพาะเห็ดขอนขาวในครัวเรือน	28
ภาพที่ 2.23 เห็ดขอนขาวที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน	29
ภาพที่ 2.24 ผลผลิตและผลิตภัณฑ์ชุมชนจากการพึ่งตัวเอง ของบ้านคลองทราย	32

สารบัญรูปภาพ(ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาพที่ 3.1 การทำความเข้าใจและทำสัญญาโครงการ	43
ภาพที่ 3.2 แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ	44
ภาพที่ 3.3 ทำความเข้าใจกับหน่วยงาน	45
ภาพที่ 3.4 วางแผนเก็บข้อมูล	46
ภาพที่ 3.5 การสำรวจต้นไม้ ผักป่า และสมุนไพรในละลุ	48
โดยมีคุณตาอ้อต หนองงูเห่ล้อม ผู้รู้ด้านสมุนไพร เป็นผู้ให้ข้อมูล	
ภาพที่ 3.6 การสำรวจข้อมูลในละลุ	48
ภาพที่ 3.7 การเก็บข้อมูลในป่า-ละลุ	49
ภาพที่ 3.8 การเก็บข้อมูลชุมชน	49
ภาพที่ 3.9 การบันทึกข้อมูลของยายແພ່ຍມ ສຽງສ໌(ทีมวิจัยอาวุโส)	50
ภาพที่ 3.10 การเดินทางเข้าป่า-ละลุ	50
ภาพที่ 3.11 ทีมวิจัยชุมชนเที่ยวชมและศึกษา “ละลุ”	51
ภาพที่ 3.12 กิจกรรมช่วงกลางคืน “พิธีบายศรีสู่ขวัญ”	52
ภาพที่ 3.13 การแสดงของเด็กๆ ชุมชนคลองทราย	52
ภาพที่ 3.14 การทำบุญตักบาตรตอนเช้า	53
ภาพที่ 3.15 การสะท้อนความคิดเห็นจากการจัดการของชุมชนคลองทราย	53
ภาพที่ 3.16 ทีมวิจัยคลองทรายขอบคุณเพื่อนนักวิจัยชุมชน	54
ภาพที่ 3.17 ศึกษาเรียนรู้ป่าชุมชนบ้านวังอ้อ	57
ภาพที่ 3.18 พุดคุยแลกเปลี่ยนกับทีมวิจัยบ้านวังอ้อ	58
ภาพที่ 3.19 พุดคุยแลกเปลี่ยนกับทีมวิจัยบ้านหาด	58
ภาพที่ 3.20 ถ่ายภาพร่วมกันก่อนกลับ	58
ภาพที่ 3.21 สรุปวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน	60
ภาพที่ 3.22 แบ่งกลุ่มสรุป วิเคราะห์ข้อมูล	60
ภาพที่ 3.23 เวทีคืนข้อมูล	63
ภาพที่ 3.24 การนำเสนอข้อมูลแผนที่ป่า ละลุ โดยตัวแทนกลุ่มเยาวชน	63
ภาพที่ 3.25 ระดมความคิดเห็นหาแนวทางการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่า-ลุ	63
ภาพที่ 3.26 แบ่งกลุ่มถอดบทเรียนการทำงานวิจัย	64
ภาพที่ 4.1 สระน้ำของหมู่บ้านที่ขุดด้วยมือชาวบ้าน	67
ภาพที่ 4.2 แผนที่แสดงที่ตั้งของโครงการทับทิมสยาม 08	68

สารบัญรูปภาพ(ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาพที่ 4.3 การประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง "อยู่เย็น เป็นสุข"ปี2552	69
ภาพที่ 4.4 สภาพป่าบริเวณละลุ	69
ภาพที่ 4.5 ต้นสีดาป่า (ต้นสามพันดา) ไม้สวยงามในละลุ	75
ภาพที่ 4.6 ลักษณะของดอกสีดาป่า(สามพันดา)	75
ภาพที่ 4.7 สภาพละลุบก	76
ภาพที่ 4.8 สภาพละลุน้ำ	77
ภาพที่ 4.9 แผนที่แสดงการแบ่งโซนพื้นที่ป่า-ลุ	80
ภาพที่ 4.10 การสำรวจข้อมูลในละลุ	74
ภาพที่ 5.1 การเดินทางเข้าป่า-ละลุ	88
ภาพที่ 5.2 ทีมวิจัยบ้านคลองทรายพาเครือข่ายวิจัยชุมชนเที่ยวชม และศึกษา "ละลุ"	89
ภาพที่ 5.3 กิจกรรมช่วงกลางคืน "พิธีบายศรีสู่ขวัญ"	90
ภาพที่ 5.4 การแสดงของเด็กๆ ชุมชนคลองทราย	90
ภาพที่ 5.5 การทำบุญตักบาตรตอนเช้า	91
ภาพที่ 5.6 การสะท้อนความคิดเห็นจากการจัดการของชุมชนคลองทราย	91
ภาพที่ 5.7 ทีมวิจัยคลองทรายขอบคุณเพื่อนนักวิจัยชุมชน	92
ภาพที่ 5.8 ศูนย์เรียนรู้โรงเพาะเห็ดขอนแก่นของชุมชน	94
ภาพที่ 5.9 งานวิจัยนำไปสู่การกลับคืนถิ่นของลูกหลานบ้านคลองทราย	94
ภาพที่ 5.10 ป้ายประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว จ.สระแก้วที่บรรจุละลุคลองทราย เป็นแหล่งท่องเที่ยว	95
ภาพที่ 5.11 การเตรียมความพร้อมของหมู่บ้านในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์ป่า-ละลุ	95
ภาพที่ 5.12 ทีมวิจัยบ้านคลองทรายที่ขยายไปยังเขาวงกต	96

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ 1 ตำรายากลางบ้าน ความรู้ด้านสมุนไพรและการรักษาโรค ส่วนประกอบและวิธีการ	32
ตารางที่ 2 ขั้นตอนและกิจกรรมการทำวิจัย	38
ตารางที่ 3 วิธีการเก็บข้อมูล	41
ตารางที่ 4 การแบ่งหน้าที่ในทีมวิจัย	43
ตารางที่ 5 การแบ่งหน้าที่ในการนำเสนอเวทีทำความเข้าใจโครงการกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	44
ตารางที่ 6 การออกแบบการเก็บข้อมูล	46
ตารางที่ 7 พัฒนาการความเป็นมาของป่า	70
ตารางที่ 8 ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าในด้านต่างๆ	71
ตารางที่ 9 ผักป่าที่พบในป่าละลุ	77

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

หมู่ที่ 8 บ้านคลองทราย ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลหนองม่วง อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว สภาพพื้นที่ของบ้านคลองทรายถูกล้อมรอบด้วยลำคลองที่มีลักษณะเป็นดินทราย จึงเป็นที่มาของชื่อ "บ้านคลองทราย" นอกจากนี้ยังมีพื้นที่บางส่วนติดกับเขาพ่อใหญ่พรหม ซึ่งเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ นานาชนิด

จากสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐาน ทำให้ผู้คนจากตำบลใกล้เคียงอพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว โดยเข้ามาอาศัยอยู่ครั้งแรกเมื่อราวปี พ.ศ. 2518 จำนวน 6 ครอบครัว และขยายเพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ จนในปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 65 ครัวเรือน

เขาพ่อใหญ่พรหมขนาดพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่ มีบทบาทสำคัญต่อการหาอยู่หากินของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ชาวบ้านได้เข้าป่าเพื่อหาของป่า ลำสัตว์ เก็บหาพืชผัก รวมทั้งเก็บหาสมุนไพรต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายมาใช้ในการรักษาโรค นอกจากความหลากหลายของพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์แล้ว ยังมีปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่สำคัญและสวยงามแปลกตาอย่างหนึ่งในผืนป่าแห่งนี้ นั่นคือ "ละลุ" ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติของการกัดกร่อนผิวดินที่มีลักษณะเป็นดินทรายหรือดินลูกรัง โดยการกัดเซาะของน้ำและลม ก่อให้เกิดเป็นเสาดินรูปทรงต่าง ๆ บริเวณพื้นที่โล่งของผืนป่า

ชุมชนที่อาศัยอยู่ทั้งในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียงต่างใช้ผืนป่าแห่งนี้เป็นแหล่งยังชีพ รวมทั้งเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อชื่นชมกับสภาพธรรมชาติของป่าเขาและความสวยงามของแปลกตาของละลุ

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเกิดความเปลี่ยนแปลงกับทั้งผืนป่าและปรากฏการณ์ละลุอย่างต่อเนื่อง ผืนป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็ถูกบุกรุกทำลายเป็นอย่างมาก มีการล่าสัตว์จนสัตว์บางชนิดได้สูญพันธุ์ไปแล้ว มีการเก็บหาของป่า โดยเฉพาะกล้วยไม้ป่าออกมาขายให้กับพ่อค้าแม่ค้าอย่างมากมาย แม้จะมีหน่วยงานโครงการทับทิมสยาม 08¹ ของกรมป่าไม้คอยดูแลและอนุรักษ์พื้นที่อยู่ แต่ก็ไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึงทั้งหมด อีกทั้งยังมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อขายให้กับนายทุนปลูกปาล์วยุคาลิปัตส์ ที่เข้ามากว้านซื้อที่ดินนับหมื่นนับพันไร่ เพื่อปลูกไม้ยูคาลิปตัสตัดขายให้บริษัททำกระดาษ

ปรากฏการณ์ละลุก็เช่นกัน เนื่องจากเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แม้ความเปลี่ยนแปลงจะเห็นได้ไม่ชัดเจนนัก แต่วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป

¹ โครงการทับทิมสยาม 08 เป็นโครงการในพระราชดำริของ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ได้ฟื้นฟูศูนย์อพยพเขาอีโต้ (ศูนย์อพยพผู้ลี้ภัยชาวต่างประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521-2536) เมื่อปี พ.ศ. 2537 และเปลี่ยนชื่อ เป็นโครงการทับทิมสยาม 08 ซึ่งเป็นโครงการที่ดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้ให้มีความอุดมสมบูรณ์

ของชุมชนก็ส่งผลกระทบต่อปรากฏการณ์ดังกล่าวเช่นกัน นั่นคือ ความต้องการใช้น้ำเพื่อทำการเกษตร ซึ่งในอดีตชุมชนมีการใช้สระที่สีกกร่อนหมดแล้วกลายเป็นพื้นที่โล่งกักเก็บน้ำไว้ในการทำงานที่เป็นอาชีพหลักของชุมชน แต่ในปัจจุบันสภาพภูมิอากาศที่แปรปรวนส่งผลให้ปริมาณน้ำที่กักเก็บไว้ไม่เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ จำเป็นต้องสร้างแหล่งกักเก็บน้ำเพิ่ม ทำให้น้ำบางส่วนเอ่อล้นเข้าไปในพื้นที่สระที่ยังคงมีความสวยงาม ประกอบกับการนำสัตว์เลี้ยง เช่น วัว และควาย เข้ามาเลี้ยงในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น จากเดิมที่เลี้ยงเพื่อใช้ในการทำนา แต่ปัจจุบันกลับเป็นการเลี้ยงเพื่อขายเนื้อ ทำให้สัตว์เหล่านี้เดินเหยียบย่ำพื้นดินภายในบริเวณสระจนเกิดการผูกพันหลายรวดเร็วมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สร้างผลกระทบให้ผืนป่าและปรากฏการณ์สระที่มีเกี่ยวโยงและผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของชุมชนเป็นอย่างมาก

แม้ที่ผ่านมาชาวบ้านคลองทรายได้พยายามอนุรักษ์พื้นที่ “สระ” จำนวน 500 ไร่ ไว้ เพื่อเป็นมรดกทางธรรมชาติที่สำคัญของ แต่ก็ยังไม่มีวิธีการหรือรูปธรรมที่ชัดเจนในการดำเนินงาน จึงเป็นที่มาให้ชาวบ้านในพื้นที่ รวมทั้ง ครู นักเรียน และผู้นำท้องถิ่น มีความต้องการดำเนินการวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ที่เหมาะสมกับผืนป่าและปรากฏการณ์สระให้อยู่ยั่งยืนควบคู่กับวิถีชีวิตของชุมชนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพของชุมชนรวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนและป่าสระ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์สระ ป่า และวิถีชีวิตของคนในชุมชน
3. เพื่อศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นกับปรากฏการณ์สระ การจัดการที่ผ่านมา และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน
4. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ที่เหมาะสมและยั่งยืนจากทั้งปรากฏการณ์สระและผืนป่าโดยรอบ
5. เพื่อทดสอบดำเนินการอนุรักษ์และวิเคราะห์เงื่อนไขการจัดการที่ผ่านมาถึงสิ่งที่ทำได้และทำไม่ได้

1.3 คำถามวิจัย

คำถามหลัก

ปรากฏการณ์สระมีความสัมพันธ์กับป่าและวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างไร? และแนวทางการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนจากปรากฏการณ์สระที่เหมาะสมกับชุมชนควรเป็นอย่างไร?

คำถามย่อย

1. ปรากฏการณ์สระกับผืนป่ามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร?
2. ปรากฏการณ์สระกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างไร?

3. ทั้งปรากฏการณ์ละสุ ผืนป่า และวิถีชีวิตของคนในชุมชนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร
4. ปัญหาที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์ละสุ การจัดการที่ผ่านมาเป็นอย่างไร รวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นมีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนอย่างไรบ้าง
5. เงื่อนไขการจัดการที่ผ่านมาเป็นอย่างไร

1.4 ประเด็นศึกษา

1. สภาพของชุมชนและวิถีชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ศึกษาปรากฏการณ์ละสุของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
 - สภาพทางธรรมชาติ
 - ความเปลี่ยนแปลงและเงื่อนไขของความเปลี่ยนแปลง
 - การใช้ประโยชน์และผลกระทบที่เกิดขึ้น
 - ความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน
 - ความเชื่อมโยงกับผืนป่าโดยรอบ
3. ศึกษาสภาพผืนป่า ความเปลี่ยนแปลง การใช้ประโยชน์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
4. ศึกษาวิธีการจัดการแก้ปัญหาที่ผ่านมา
5. ศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่อย่างเหมาะสม

1.5 ระยะเวลาดำเนินการ

1 กุมภาพันธ์ 2551 ถึง 30 กันยายน 2552 รวมเวลา 1 ปี 8 เดือน

1.6 งบประมาณ

152,376 บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นสองพันสามร้อยเจ็ดสิบหกบาทถ้วน)

1.7 วิธีการดำเนินการ

1. สร้างความเข้าใจร่วมกันในที่มงาน
2. สร้างความเข้าใจการดำเนินการโครงการร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
3. แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบและวางแผนการเก็บข้อมูล
4. สัมภาษณ์เพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่การวิจัย
5. ดำเนินการเก็บข้อมูล
6. นำข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกัน
7. จัดทำรายงานความก้าวหน้า
8. ถอดองค์ความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ละสุของชุมชนและนักวิชาการ

9. ศึกษาดูงานและสรุปผลการดูงาน
10. จัดเวทีคืนข้อมูลเพื่อร่วมกันวิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล พร้อมทั้งหาแนวทางในการจัดการร่วมกัน
11. สรุปสังเคราะห์ข้อมูล
12. วางแผนการจัดการที่เหมาะสมและทดลองดำเนินการเพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดและความเป็นไปได้ในการอนุรักษ์ร่วมกัน
13. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

1.8 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนเข้าใจสภาพของชุมชนรวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ชุมชนรับทราบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับปรากฏการณ์ละสุ การจัดการที่ผ่านมา และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน
3. ชุมชนเข้าใจปรากฏการณ์ละสุและความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับผืนป่าและวิถีชีวิตของคนในชุมชน
4. ได้แนวทางการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนจากปรากฏการณ์ละสุที่เหมาะสม

บทที่ 2

บริบทชุมชนและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะเป็นการสรุปผลการดำเนินงานกิจกรรมที่ผ่านมาของทีมวิจัย หลังจากที่ได้ทางทีมวิจัยทีมสำรวจข้อมูลทางชุมชน ซึ่งมีการเก็บข้อมูลเป็นระยะๆ มีการจัดเป็นเวทีบ้าง มีการพูดคุยตามกลุ่มเล็กๆ กับผู้สูงอายุของหมู่บ้านบ้าง แล้วได้มีการจดบันทึกข้อมูลเหล่านั้นไว้ และนำมาเรียบเรียงให้น่าอ่านมากยิ่งขึ้น โดยข้อมูลต่างๆ ที่ทางทีมวิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้และนำมาเรียบเรียงโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ประวัติความเป็นมาหมู่บ้านคลองทราย

จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสของหมู่บ้านว่าหมู่บ้านคลองทรายเดิมนั้น ทำไม้ถึงชื่อว่าบ้านคลองทราย เพราะสภาพพื้นที่บ้านของบ้านคลองทรายถูกล้อมรอบด้วยลำคลองที่มีลักษณะเป็นดินทรายซึ่งเป็นลำคลองเล็กๆ มีต้นน้ำมาจากภูเขาตาพรหมและป่าละลุ(ทะเล)ในฤดูฝน พอถึงหน้าแล้งน้ำจะน้อยและแห้งเหือดหายไปคงเหลือไว้แต่เม็ดทรายจำนวนมากมายจึงเป็นที่มาของชื่อ “บ้านคลองทราย”

ภาพที่ 2.1 “คลองทราย” คลองที่เป็นที่มาของชื่อบ้านคลองทราย

หมู่บ้านคลองทรายมีอายุการก่อตั้งเป็นหมู่บ้านมาแล้วประมาณ 34 ปี แรกเริ่มผู้คนมาตั้งบ้านเรือนมีกันอยู่เพียง 6 หลังคาเรือน คือ พ่อใหญ่บุญ พ่อใหญ่เคน พ่อใหญ่เอก พ่อใหญ่จำ พ่อใหญ่เพียร และพ่อใหญ่ไหว ซึ่งคนกลุ่มนี้สืบเชื้อสายมาจาก จังหวัดบุรีรัมย์ แล้วมาตั้งรกรากอยู่ที่นี่

หมู่บ้านคลองทรายเมื่อก่อนนั้นขึ้นอยู่กับหมู่ที่ 3 บ้านผาสุก และ หมู่ที่ 6 บ้านโคกสามัคคี ซึ่งตอนนั้นยังไม่มีมีการตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ต่อมาชาวบ้านใกล้เคียงย้ายเข้ามาอยู่มากขึ้น และ 6 ครอบครัวแรกมีลูกหลานได้แยกครัวเรือน ชักชวนญาติทางภาคอีสานย้ายเข้ามาอยู่ที่หมู่บ้านด้วยกัน ต่อมาเมื่อประมาณ ปีพ.ศ.2532 มีการตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการหมู่บ้านคลองทรายจึงถูกจัดให้อยู่ที่หมู่ 8 ตำบลหนองม่วง อำเภอดาพระยา จังหวัดปราจีนบุรีในสมัยนั้น ต่อมาปี พ.ศ. 2536 ได้มีการแบ่งเขตการปกครองยกฐานะอำเภอสระแก้วเป็นจังหวัดสระแก้ว หมู่ที่ 8 บ้านคลองทรายจึงอยู่ในเขตการปกครองของตำบลหนองม่วง กิ่งอำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2550 กิ่งอำเภอโคกสูงได้ยกฐานะจากกิ่งอำเภอเป็นอำเภอเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระชนมายุครบ 80 พรรษา จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีผู้ที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านจำนวน 2 คน ดังนี้

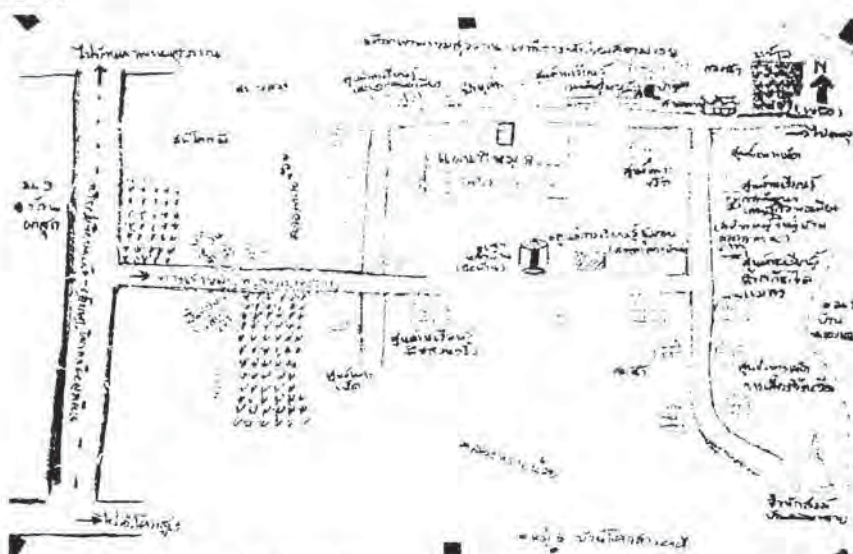
1. นายวิชัย แสนยามาศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2532 ถึง พ.ศ. 2548
2. นางธนาศร เผือกสีสุข ตั้งแต่วันที่ 17 ตุลาคม 2548 จนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันประชากรในชุมชนบ้านคลองทรายมีจำนวนครัวเรือนมีทั้งหมด 69 ครัวเรือน มีประชากร 297 คน แยกเป็นชาย 147 คน หญิง 150 คน

2.2 ข้อมูลทั่วไปของบ้านคลองทราย ตำบลหนองม่วง

2.2.1 ที่ตั้ง

ชุมชน บ้านคลองทราย ในปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองม่วง หมู่ที่ 8 ตำบลหนองม่วง อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว ห่างจากที่ว่าการอำเภอโคกสูงประมาณ 14 กิโลเมตร ห่างจากที่ว่าการจังหวัดสระแก้วประมาณ 50 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 6,400 ไร่

ภาพที่ 2.2 แผนที่อย่างมีส่วนร่วมของบ้านคลองทราย (โดยสังเขป)

2.2.2 อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อ	ภูเขาตาพรหม
ทิศใต้	ติดต่อ	หมู่ที่ 6 บ้านโคกสามัคคี หมู่ที่ 13 บ้านถาวรสามัคคี
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	ละลุ (ทะเล) ภูเขาอีต้างโครงการทับทิมสยาม 08 หมู่ที่ 1 บ้านหนองแขว ตำบลหนองแขว
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	หมู่ที่ 3 บ้านผาสุก หมู่ที่ 10 บ้านสุขเจริญ หมู่ที่ 9 บ้านไผ่ งาม

2.2.3 ลักษณะทางภูมิประเทศและภูมิอากาศ

บ้านคลองทราย ตั้งอยู่บริเวณที่ราบเชิงเขา มีภูมิอากาศเป็นเขตร้อนค่อนข้างแห้งแล้ง

ภาพที่ 2.3 สภาพภูมิประเทศบ้านคลองทราย

2.2.4 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

มีจำนวน 69 ครัวเรือน ประชากร จำนวน 297 คน เป็นชาย 147 คน เป็นหญิง 150 คน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ชาวบ้านมีวิถีชีวิตเรียบง่าย ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 2.4 ชาวบ้านใส่บาตรพระในตอนเช้า

2.2.5 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

รูปแบบเดิม อยู่แบบรวมกลุ่ม การสร้างบ้านเรือนเป็นไม้มุงด้วยหญ้าคา มีการจับจองที่ทำกิน และซื้อขายที่ดิน (ราคาถูกมากในสมัยนั้น) ได้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้อเฟื้อกันระหว่างเพื่อนบ้านเรือนเคียง

รูปแบบใหม่ อยู่แบบรวมกลุ่มเครือญาติ การสร้างบ้านเรือนบ้านหลังขนาดเล็กถึงกลาง ส่วนใหญ่จะยกเป็นบ้านชั้นเดียวได้ทุนสูงหลังคามุงสังกะสีหรือกระเบื้องและเป็นบ้านปูนตามสมัยนิยม ซึ่งในปัจจุบันทางชุมชนก็ยังมีช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีการไปมาหาสู่เหมือนแต่ก่อน

ภาพที่ 2.5 สภาพการตั้งบ้านเรือน

2.2.6 เส้นทางคมนาคม การติดต่อกับภายนอก

สมัยก่อนการคมนาคมใช้การเดินทางเท้าโดยลัดเลาะตามป่า คั่นนา การติดต่อกับภายนอกใช้วิธีการเดินทางไปยังที่ที่ต้องการจะไป การบอกต่อ มีการนำสินค้าไปแลกข้าว เช่นไม้แปรรูป สัตว์ป่า พืชผักและสมุนไพรและนำไปขายยังหมู่บ้านใกล้เคียง โดยใช้วิธีการเดินทางไปกลับ

ปัจจุบัน การคมนาคมสะดวกมีการใช้รถยนต์ส่วนบุคคล รถจักรยานยนต์ จักรยาน และรถโดยสารรับจ้างประจำทาง วิ่งจากหมู่บ้าน ซึ่งมีวันละ 1 เที่ยว การติดต่อภายนอกสะดวกขึ้น เนื่องจากการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ เช่น โทรศัพท์เคลื่อนที่ วิทยุสื่อสาร เป็นต้น

ภาพที่ 2.6 ทางเข้าหมู่บ้านคลองทราย

ภาพที่ 2.7 เส้นทางสัญจรในชุมชน

2.2.7 การศึกษา

หมู่บ้านคลองทรายไม่มีโรงเรียนเนื่องจากเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ต้องไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนสหสหสังสหคุณ ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 3 บ้านผาสุก ห่างจากหมู่บ้านคลองทรายประมาณ 1 กิโลเมตร ใช้วิธีการเดินด้วยเท้าลัดเลาะตามทุ่งนาคันทนา เมื่อก่อนส่วนใหญ่จะจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งเป็นชั้นสูงสุด บ้างก็ไม่ได้เรียนหนังสือ แต่ในปัจจุบันจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 บ้างศึกษาต่อในระดับมัธยม อนุปริญญา และปริญญาตรี

2.2.8 การประกอบอาชีพ

ในอดีตคนในหมู่บ้านสมัยอดีตประกอบอาชีพทำนา และมีการปลูกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง ปอ ส่วนใหญ่ยังหาของป่า เช่น พืชผัก สมุนไพรที่ภูเขาตาพรหมและป่าละลุ นำไปขายและนำไปแลกเปลี่ยนข้าวของเครื่องใช้กลับมาให้คนในครอบครัว สิ่งของที่นำไปขายและแลกเปลี่ยนกับคนหมู่บ้านอื่นนั้นมีเพียงไม่กี่อย่างส่วนมากจะเป็นไม้สร้างที่อยู่อาศัย สัตว์ป่า พืชผัก สมุนไพรต่างๆ เป็นต้น

จากการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่า ทำให้ชาวบ้านในชุมชนที่เคยผูกพันและมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาป่าในการดำรงชีพนั้น เกิดความยากลำบากในการหาอาหาร สมุนไพร พืชผักของป่าเพื่อนำไปขายเป็นรายได้ในการเลี้ยงชีพของครอบครัว รวมทั้งพื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์ ปัจจุบันหลังฤดูกาลทำนาทำไร่จึงจำเป็นต้องจากบ้านจากครอบครัวไปรับจ้างต่างจังหวัด บางส่วนอยู่บ้านก็รับจ้างรายวัน บางครอบครัวก็ปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อไว้กินเองในครอบครัวส่วนที่เหลือแบ่งปันเพื่อนบ้านและขายพอได้จุนเจือครอบครัว

ภาพที่ 2.8 ชาวบ้านคลองทรายยังประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก

ภาพที่ 2.9 มั่นสำปะหลังเป็นพืชไร่ที่ชาวบ้านคลองทรายนิยมปลูก
เนื่องจากสภาพดินเป็นดินทราย

ภาพที่ 2.10 ชาวบ้านบางส่วนยังมีอาชีพเลี้ยงสัตว์

ภาพที่ 2.11 ทรัพยากรในป่าที่เริ่มกลับอุดมสมบูรณ์ทำให้ชาวบ้านจึงยังหาของป่าได้

2.2.9 ประเพณีและความเชื่อ

ความเชื่อของคนในสมัยโบราณ

1.)ความเชื่อเกี่ยวกับต้นกำเนิดของมนุษย์

มีความเชื่อที่ว่าคนทุกวันนี้มีต้นกำเนิดมาจากปู่สังกะสา ย่าสังกะสี

2.)ความเชื่อเกี่ยวศาลดาปู่

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านชาวบ้านเชื่อกันว่าศาลดาปู่จะคอยปกป้องรักษา

ชาวบ้าน สัตว์เลี้ยง พืชผลการเกษตร และมีการเซ่นไหว้บูชาในเดือน 3 หรือเดือน 6 ของทุกปี การเลี้ยงดาปู่ (เซ่นไหว้บวงสรวงพระภูมิเจ้าที่หมู่บ้าน)

การเลี้ยงดาปู่จะมีพิธีไหว้ปีละ 2 ครั้ง

2.1 ยี่เกียง เป็นความเชื่อของชาวบ้านหลังการเก็บเกี่ยวข้าว เสร็จสิ้นการทำนาแล้ว ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี

2.2 เป็นการเสี่ยงทายเกี่ยวกับฝนและน้ำในการทำเกษตร เช่น ปลุกข้าว และเป็นการบอกกล่าวดาปู่ก่อนการลงเพื่อให้พืชผลการเกษตรได้ผลผลิตดี ไม่ให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เป็นประเพณีสืบเนื่องมาจากภาคอีสาน ประกอบพิธีกรรมในช่วงเดือนพฤษภาคม (ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6) ในการประกอบพิธีจะมีเครื่องเซ่นไหว้ดังนี้

ไก่ต้มทั้งตัวไม่เชือดคอ เรียกว่า ไก่โจน เพราะจะนำไปใช้ในการเสี่ยงทาย ใช้ บริเวณคางของไก่ใช้ไก่สองตัว ตัวที่ 1 ทำนาย คางนา วิธีการดู ถ้าคางไก่โค้งงามทั้ง 3 แฉกแสดงว่า ฝนจะตกต้องตามฤดูกาล ถ้าปีไหนคางไก่ชี้ขึ้น ทายว่าปีนี้ฝนจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล ตัวที่ 2 คางบ้าน วิธีการดู คางบ้านงอหงิกแสดงว่าในคนภายในจะเจ็บป่วย เสียชีวิตหรือมีเหตุร้ายเกิดขึ้น ถ้า คางไก่โค้งงามดวงกลางอ้วนและโค้งนิดหน่อยแสดงว่าจะอยู่เย็นเป็นสุข

ไข่ต้ม เรียกว่า ไก่ป๋ม คือไข่ต้มสุก ไข่หลังคาเรือนละ 1 ฟอง ไข่แทนไก่จอน (สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำไก่จอนไป) ไข่เสี่ยงทำนายโชคชะตาของเจ้าของไข่ ถ้าผ่ากลางไข่แดง ถ้ามีลักษณะตรงกลางมีลักษณะเป็นช่องโหว่ ทายว่าครอบครัวนั้นจะไม่ดี มีเรื่องให้ทุกข์ร้อนใจ ถ้าไข่แดงมีลักษณะหน้าเต็ม ทายว่า ครอบครัวนั้นจะอยู่เย็นเป็นสุข

ดอกไม้ธูปเทียนถึงน้ำหอม นำไปเพื่อประพรมล้างพระภูมิ

ใบหญ้าคา ไข่คอดม้วนกลับคล้ายรูปคน เป็นสิ่งแทนจิตวิญญาณ เช่น คนในครอบครัวและสัตว์เลี้ยง นอกจากนี้ที่เลือกหญ้ามกาก็เพราะว่า เป็นหญ้ามงคล

เหล้า ข้าวสุก พาทวาน (พาทวาน ประกอบไปด้วยหมาก 4 คำ ยาสูบ 4 มวน กล้วยสุก 4 ผล ข้าวคลุกน้ำตาลทรายแดง)

ขั้นตอนการประกอบพิธี

1. ก่อนประกอบพิธี จะต้องทำการทรงล้างเสื่อ ช้างซึ่งเป็นรูปปั้น ดาบ ปืน เป็นของเล่นที่ซื้อมาถวายเรียกว่า ลูกศิษย์
2. แล้วนำหญ้ามกที่มีมัดติดกันไปรวมกันไว้ที่เดียว จำพวกของเช่นไหวนำไปวางไว้บนศาล
3. จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย มีพราหมณ์เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม พราหมณ์เริ่มกล่าวอันเชิญชุมนุมเทวดา กล่าวคำถวายเครื่องสังเวย
4. นำไก่มาทำนายเสี่ยงทายความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลทางการเกษตร
5. นำถั่งน้ำหอมที่เตรียมไป สาดขึ้นบนหลังคาศาลดาปู่ แล้วชาวก็พากันกล่าวว่า “ฝนตกดี”

ภาพที่ 2.12 การเสี่ยงดาปู่ (เช่นไห้วบวงสรวงพระภูมิเจ้าที่หมู่บ้าน)

3.)ความเชื่อเรื่องการเซ่นผีบูชาผี

คนในสมัยก่อนมีความเชื่อเรื่องผี ปัจจุบันก็ยังมีการแต่งงานของคนในหมู่บ้านจะต้องมีการเซ่นผีหรือมีการบอกกล่าวผีปู่ย่า ตายายทุกครั้งเพื่อเป็นการบอกให้ทราบ และเซ่นไหว้เรียกปู่ย่า ตายายมากินของเซ่นไหว้ทุกคนในหมู่บ้านเชื่อกันว่าในการเซ่นไหว้ การบอกผีจะทำให้ลูกหลานอยู่ดีมีสุขไม่มีอันตรายใดๆ มารบกวน

4.)ความเชื่อเกี่ยวกับการตายภายในหมู่บ้าน

- 1) ห้ามมีการสังฆาภายในหมู่บ้าน
- 2) ห้ามมีการชักผ้า(ถ้ามีการชักผ้าจะมีการเสียชีวิตตามกันไป)
- 3) ห้ามมีการเดินทาง
- 4) ถ้าจะนำเด็กไปร่วมงานเผาศพต้องเอาเขม่าที่ติดอยู่รอบๆหม้อมาทาที่บริเวณหน้าผาก (เป็นเพราะว่าผีหรือแม่สื่อจะจำหน้าเด็กได้และจะมาเอาชีวิตเด็กไปเมื่อกลับมาถึงบ้านแล้วให้ล้างออก)

5.)ความเชื่อเกี่ยวกับคุณไสยหรือเวทมนต์คาถา

ถ้าบุคคลใดมีของยังฟันไม่เข้าแต่ถ้าโดนประจำเดือนของผู้หญิงของก็จะเสื่อม

6.)ความเชื่อของผู้สูงอายุในอดีต

- 1) ความเชื่อที่ว่าถ้าผู้หญิงคนไหนที่มีประจำเดือนถ้าไปเก็บใบพลู สะระแหน่ จะทำให้ใบพลูหรือใบสะระแหน่ตาย
- 2) ความเชื่อที่ว่าห้ามตัดผมในวันพุธเพราะผีจะมาจับไปอยู่ด้วย
- 3) ความเชื่อที่ว่าในวันดับ (วันพระแรม 1 ค่ำ) ห้ามดักข้าวในยุ่งฉางเด็ดขาด
- 4) ความเชื่อที่ว่าห้ามซื้อขายเกลือป่น เข็มเย็บผ้าโดยเด็ดขาดเพราะจะมีเหตุร้ายเกิดขึ้น
- 5) ความเชื่อที่ว่าห้ามเอาซากคาคกรไ่ว้โดยเด็ดขาดเพราะจะทำให้คลอดบุตรยาก
- 6) ความเชื่อที่ว่าห้ามร้องรำทำเพลงเวลากินข้าวเพราะจะทำให้ได้สามิแก่
- 7) ถ้าให้ลูกดูดนมแม่แล้วเกิดอาการเจ็บนม ให้แม่เด็กกลืนหายใจแล้วใช้หัวขูดที่บริเวณหัวนม 3 ครั้งเบาๆก็จะทำให้หายปวด
- 8) ถ้าใช้เกลือขาวในน้ำชาข้าวให้เปิดไถ่กินเปิดไถ่ก็จะตาย
- 9) ถ้าเป็นเล็บขบให้ใช้หอยเชอรี่นำไปย่างไฟจนฝาหอยเปิดแล้วเทน้ำที่อยู่ในเปลือกหอยลงไปบริเวณที่เป็น เล็บขบก็จะหาย
- 10) เมื่อเดินหลงป่าให้สังเกตที่ปลายของต้นไม้ยอดของมันจะหันไปในทางด้านทิศตะวันออกเสมอ
- 11) ถ้าเป็นผีให้ใช้ผลน้อยหน่าที่แห้งฝนจนเป็นผงนำไปทาบริเวณที่เป็นทิ้งไว้ประมาณ 2-3วัน ก็จะหาย

12) ถ้าต้องการให้ลูกหย่านมแต่ลูกยังดูดกินนมแม่อยู่ให้ใช้เครื่องมือของดันบอระเพ็ด ทาบบริเวณหัวนมลูกก็จะเลิกไปเองเพราะมีรสขม

13) ถ้ามือไปถูกของร้อนให้รีบจับที่ตึงหูกมือก็จะหายร้อน

7.)งานบุญประเพณี

7.1 บุญข้าวगी (ข้าวจี)

ประวัติความเป็นมาของบุญข้าวगी ในสมัยพุทธกาล มีนางทาสีเป็นคนจนอาศัยอยู่นอกเมือง อยู่ใกล้บ้านเศรษฐี นางทาสีจะกัข้าวแต่มีข้าวอยู่น้อย จึงนำข้าวตำผสมข้าวที่ตังใจจะกินเองเมื่อเสร็จก็เลยถือข้าวที่นั้นไปตักน้ำที่หน้าบ้าน ไปพบพระพุทธองค์จึงนำข้าวที่ใส่บาตให้พระพุทธองค์ เมื่อพระพุทธองค์กลับถึงอาราม จึงนำข้าวที่มาพิจารณาอาหารแล้วกล่าวว่า ข้าวगीนี้หนาช่างหอมแปลกประหลาดนัก จึงนำมาฉัน พระพุทธองค์ส่งความไปถึงนางทาสีเจ้าของข้าวगी ว่ามีรสชาติอร่อย นางทาสีจึงกล่าวสาธุอธิษฐานให้สำเร็จฉาน ในบารมีอาหารนี้จึงได้สำเร็จฉานไปเกิดบนสวรรค์ จึงกลายเป็นพิธีสืบเนื่องต่อกันมาทุก ๆ ปี จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 ตรงกับวันมาฆบูชา สิ่งที่ต้องเตรียม อาหารที่จะนำไปตักบาตรตามปกติ มีข้าวगी (หมายถึงข้าวเหนียวหนึ่งสูก ปั้นให้แน่น ใช้ไม้ไผ่เสียบกลาง ย่างให้พอดีไม่แห้งจนเกินไปทอดด้วยไข่ที่ผสมน้ำตาล ย่างไปเรื่อย ๆ จนมีสีเหลือง)

7.2 บุญกลางบ้าน (บุญเบิกบ้าน)

ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 หรือ ขึ้น 9 ค่ำ สถานที่ศาลากลางบ้านศาลหลักบ้านหรือสี่แยก
ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม 6 ค่ำ

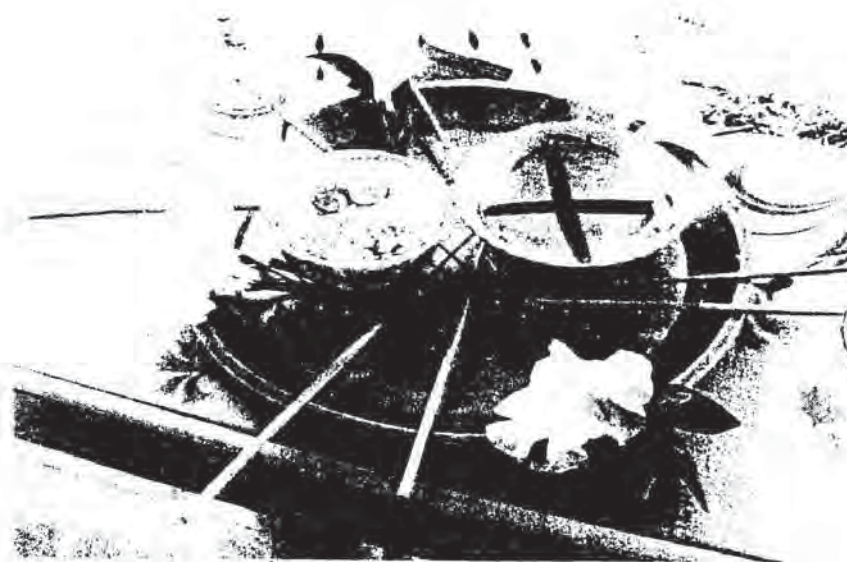
1. ชิงเชือกฝ้ายสายสิญจน์เชื่อมโยงกันทุกหลังคาเรือนเริ่มต้นที่หลักบ้านหรือพระรัตนตรัยที่อาราธนาในพิธีหรือทำในวันโฮม (วันรวม)
2. สร้างห้าง (ศาลจำลอง) อุปากรุทสูงระดับสายตา สร้างขึ้นมาเองจากไม้ไผ่ ซึ่งนำมาเหลาและจักสานเป็นแผ่นมาล้อมเป็นกำแพง 4 ด้านเป็นรูปสี่เหลี่ยม หันหน้าไปทางทิศบูรพา(ตะวันออก) ซึ่งที่มีในห้างอุปครุท มีดังนี้
 - 2.1 ผ้าไตร 1 ผืน ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมงคล
 - 2.2 พระพุทธรูป 1 องค์
 - 2.3 ร่ม 1 คัน ไว้กางให้พระพุทธรูป
 - 2.4 ผ้าขาวม้าหรือผ้าขาวบาง 1 ผืน ใช้ปูรองวัดอุ้มงคล
 - 2.5 ธูปเทียนหรือขัน 5 จำนวน 1 ชุด เป็นเครื่องบูชาประกอบในพิธี
3. ในวันรวมจะมีการแห่ทรายเข้ามาถือเป็นเจดีย์ทราย ต่อหน้าห้าง (สร้างศาลจำลอง)อุปครุทก่อเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น จระเข้ เต่า

4. วันรวมดอนเย็นจะมีการนำกรวด (หิน) เสกคาถามงคลประพรมน้ำมันต์หินให้ศักดิ์สิทธิ์และอาราธนาพระสงฆ์มา 1 รูป พร้อมด้วยพระพุทธรูป 1 องค์ และมีการแห่รอบบ้าน เพื่อพระสงฆ์หว่านหินมงคลเพื่อปัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บและภูติผีปีศาจในหมู่บ้าน
5. เวลาประมาณ 1 หุ่มีมีการทำวัตรเย็นสวดมงคลชัยคาถาส่งที่ต้องเตรียมในการสวดมนต์สวดมงคลชัยคาถา โดยพระสงฆ์ไม่ต่ำกว่า 4 รูป และมีอุปกรณ์ดังนี้

5.1 บาตรน้ำมันต์	1	บาตร
5.2 คายบุญคุณหรือขันบุญคุณ	1	ขัน ประกอบด้วย
- ข้าวสาร	1	ถ้วย
- น้ำ	1	ถ้วย
- กรวยดอกไม้รูปเทียน	4	กรวย
- หญ้าคาถัก	4	แฉก
- ฝ้าย	1	กำ
- เงิน	6	สิ่งวางบนข้าวสาร

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม 8 คำ ช่วงเย็น

จุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยเทียน 2 เล่ม รูป 3 ดอก นาด้ายสายสิญจน์เชื่อมโยงพระพุทธรูป 3 รอบ และโยงรอบบาตรน้ำมันต์ 3 รอบ

ภาพที่ 2.13 คายบุญคุณหรือขันบุญคุณ

ภาพที่ 2.14 เสาหลักบ้านคลองทราย

2.3 อาหารพื้นบ้าน

อาหารที่ชาวบ้านคลองทรายรับประทานกันเป็นประจำ เป็นอาหารอีสาน ซึ่งส่วนใหญ่จะนิยมรับประทานร่วมกับผัก และมีส่วนผสมหรือส่วนประกอบที่มาจากท้องถิ่นคือเป็นผักสวนครัวที่ปลูกเอง ปลอดภัยพิษ หรือเป็นผักป่า รับประทานแล้วมีคุณค่าทางอาหารมาก ทำให้อายุยืน เนื่องจากผักส่วนใหญ่มีสรรพคุณเป็นยา ซึ่งอาหารที่นิยมรับประทาน ยกตัวอย่าง เช่น

1.)น้ำพริกฟ้าผ่า

ส่วนประกอบ

- 1.พริกสดสุกแดง
- 2.กระเทียม
- 3.หอมแดง
- 4.มะนาว
- 5.ผงชูรส (ผงนัว)
- 6.น้ำปลาหรือเกลือ

วิธีทำ

นำพริกสด กระเทียม หัวหอมแดงมาโขลกให้ละเอียดแล้วนำน้ำมันาว ผงชูรส (น้ำนัว) น้ำปลาผสมให้เข้ากันจะได้น้ำพริกเอาไว้รับประทาน

2.)น้ำพริกปลาป่นส่วนประกอบ

- 1.พริกสด
- 2.กระเทียม หอมหัวแดง
- 3.เนื้อปลา
- 4.น้ำปลาร้า
- 5.ผงชูรส (ผงนัว)
- 6.น้ำปลาหรือเกลือ

วิธีทำ

นำปลามาต้มผสมรวมกับน้ำปลาร้าจนสุก นำพริกสด หอมกระเทียมและปลาที่ต้มแล้วแกะเอาเฉพาะส่วนที่เป็นเนื้อมาโขลกรวมกัน ผสมเครื่องปรุงลงไปเป็นอันเสร็จเรียบร้อย

3.)น้ำพริกซีกาส่วนประกอบ

- 1.พริกสด
- 2.หอมกระเทียม
- 3.น้ำปลาหรือเกลือ
- 4.ผงชูรส (ผงนัว)
- 5.มะนาว

วิธีทำ

นำพริกสดหอมกระเทียมคั่วไฟจนได้ที่โขลกรวมกันไม่ต้องละเอียดมากผสมเครื่องปรุงให้เข้ากันเป็นอันเสร็จ

4.)ปลาร้าบอง (ปลาร้าทรงเครื่อง)ส่วนประกอบ

- 1.ปลาร้าที่สับละเอียดแล้ว
- 2.ข้า้หั่นละเอียด
- 3.ตะไคร้หั่นละเอียด
- 4.ใบมะกรูดซอย
- 5.น้ำมันขามเปียก (ถ้าไม่มีให้ใช้มะม่วงเปรี้ยวแทนได้)
- 6.ผงชูรส (ผงนัว)

7.พริกป่น (ใช้พริกสดก็ได้)

8.กระเทียม หอมแดง

วิธีทำ

นำข่า ตะไคร้ กระเทียม หอมแดง มาโขลกรวมกันให้ละเอียดแล้วนำปลาร้าดิบ พริกป่น น้ำมะขามเปียก ผงชูรส โขลกรวมกันให้ละเอียดเป็นขั้นตอนสุดท้ายเป็นอันเสร็จ

5.)ลาบ (ไก่ หมู เนื้อวัว เป็ด)

ส่วนประกอบลาบหมู

- 1.เนื้อหมู (หรือเนื้อสัตว์อื่น)
- 2.ต้นหอม ผักชี ใบสะระแหน่ ข่าอ่อนฝานเป็นแว่น
- 3.น้ำมะนาว
- 4.ข้าวคั่ว
- 5.พริกป่น
- 6.เกลือ (ใช้น้ำปลาแทนก็ได้)
- 7.ผงชูรส (ผงนัว)

วิธีทำ

นำเนื้อหมู (หรือเนื้อสัตว์อื่น) คั่วให้สุก และนำเครื่องปรุงอื่นผสมลงไปให้เข้ากันปรุงรสชาติตามต้องการเป็นอันเสร็จเรียบร้อย

6.)ลาบปลา (ลาบนก)

ส่วนประกอบ

- 1.เนื้อปลา(เนื้อนก)
- 2.ก้านกล้วยน้ำหว่าสด
- 3.ข้าวคั่ว
- 4.ต้นหอม ผักชีหั่นละเอียด
- 5.มะนาว พริกป่น เกลือ ผงชูรส (ผงนัว) น้ำปลา
- 6.น้ำปลาร้าสุก

วิธีทำ

นำเนื้อปลา (หรือนก) มาย่างไฟไม่ต้องสุกดีมาสับรวมกับก้านกล้วยหลังจากนั้นนำเครื่องปรุงที่เตรียมไว้ผสมให้เข้ากันปรุงรสตามใจชอบเป็นอันเสร็จเรียบร้อย

7.)ลาบเทา (สาหร่ายน้ำจืด)

ส่วนประกอบ

- 1.เทา (สาหร่ายน้ำจืด) ตัดพอประมาณ
- 2.มะเขือขื่น (มีรสชาติขม)

3. ถั่วฝักยาวหั่นเป็นท่อน
4. น้ำพริกปลาป่น
5. ข้าวคั่ว
6. ต้นหอม
7. พริกป่น น้ำปลา ผงชูรส (ผงนัว)

วิธีทำ

นำเตา (สำหรับน้ำจืด) มะเขือ ถั่วฝักยาว น้ำพริกปลาป่น ข้าวคั่ว ต้นหอม พริกป่น น้ำปลา ผงชูรส คลุกเคล้าให้เข้ากันเป็นอันเสร็จเรียบร้อย

8.) อนุหน่อไม้ (คล้ายกันกับแกงหน่อไม้แต่จะไม่มีน้ำ)

ส่วนประกอบ

1. หน่อไม้ที่เผาแล้วนำมาสับเป็นเส้นต้มให้จืด
2. ไบย่านาง (มีลักษณะเป็นเครือยาวคล้ายเถาวัลย์)
3. น้ำปลาหรือเกลือ
4. ผงชูรส (ผงนัว)
5. พริกสด
6. ไบแมงลัก

วิธีทำ

นำหน่อไม้มาต้มใส่ไบย่านางที่คั้นน้ำเรียบร้อยแล้วใส่เครื่องปรุงลงไปคนไปเรื่อย ๆ จนน้ำแห้งพอประมาณจนสุกเป็นอันเสร็จเรียบร้อย

9.) ซุบหน่อไม้

ส่วนประกอบ

1. หน่อไม้ที่อุกกับน้ำไบย่านางแล้ว
2. ถั่วลิสง
3. ต้นหอมซอย ผักชีฝรั่ง
4. พริกป่น
5. ข้าวคั่ว
6. ผงชูรส (ผงนัว)
7. น้ำปลาร้า

วิธีทำ

นำหน่อไม้ที่เตรียมไว้ตากใส่ลงในครกใส่ถั่วลิสงหรือเมล็ดพื้กทองป่น ใส่ใบผักชีฝรั่ง พริกป่น ข้าวคั่ว ผงชูรส (ผงนัว) น้ำปลาร้ารว่ตำคลุกเคล้าผสมให้เข้ากันปรุงรสตามใจชอบเป็นอันเสร็จเรียบร้อย

10.)ซุบซนุน (ถั่วฝักยาว มะเขือเปราะ ผักต้วหรือผักแต้วเรียกได้หมด)

ส่วนประกอบ

- 1.ซนุนต้มสุก (หรือถั่วฝักยาว/มะเขือเปราะ)
- 2.ถั่วลิสง
- 3.ต้นหอมซอย ผักชีฝรั่ง
- 4.ข้าวคั่ว
- 5.ผงชูรส (ผงนัว)
- 6.น้ำพริกปลาป่น
- 7.น้ำปลาหรือเกลือ

วิธีทำ

นำซนุนที่ต้มสุกแล้วตากใส่ลงไปลงในครกวิธีการทำเหมือนกันกับซุบหน่อไม้

11.)ป็น (น้ำพริก) พักทองอ่อน

ส่วนประกอบ

- 1.พักทองอ่อน
- 2.น้ำปลาร้า
- 3.พริกป่น
- 4.ผักแป้น (กุยช่าย)
- 5.ผงชูรส(ผงนัว)
- 6.น้ำปลาหรือเกลือ

วิธีทำ

นำพักทองอ่อนล้างให้สะอาด ต้มใส่น้ำปลาร้าจนพักทองสุกนุ่ม นำมาตำใส่พริกป่น หั่นผักกุยช่ายลงไปด้วย ปรงรสด้วยผงชูรสน้ำปลา น้ำปลาร้า เป็นอันเสร็จเรียบร้อย

12.)ลาบเห็ดขม (จะมีรับประทานเฉพาะช่วงฤดูฝน)

ส่วนประกอบ

- 1.เห็ดขม
- 2.พริกป่น
- 3.มะนาว
- 4.ข้าวคั่ว
- 5.ผงชูรส (ผงนัว)
- 6.เกลือหรือน้ำปลา
- 7.ต้นหอม
- 8.ผักชี

9. ผักชีฝรั่ง (หอมเป)

10. ใบสะระแหน่

วิธีทำ

นำเห็ดขมิ้นไปล้างให้สะอาด 3 น้ำ หลังจากนั้นนำมาคลุกเกลือเอาไปย่างไฟให้สุกพอประมาณ แล้วหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ นำพริกป่น เกลือ ชูรส (ผงนัว) เสร็จแล้วคนให้เข้ากันปรุงรสด้วยน้ำมันงาเปรี้ยวตามใจชอบ เสร็จแล้วนำส่วนผสมที่เหลือคลุกเคล้าให้เข้ากันเป็นอันรับประทานได้

13.)แกงอ่อม (ไก่ กบ หมู ปลา เนื้อวัว)

ส่วนประกอบ

1. พริกแห้ง 1 ชีด
2. ตะไคร้ 5 หัว ข่า ฝานเป็นแว่นๆ ประมาณ 4-5 แว่น
3. หัวหอมแดง 10 หัว
4. กระเทียม 5 หัว
5. เกลือป่น ½ ช้อนชา
6. กะปิ ½ ชีด
7. ยอดพริก ต้นหอม ยอดผักทอง ยอดบวบ บวบ ผักชีลาว ใบแมงลัก ข่าคั่ว

วิธีทำ

คั่วพริกแกงในน้ำขลุกขลิก นำเนื้อลงไปคั่วกับพริกแกง จนสุกเติมน้ำเล็กน้อย นำผักต่างๆ ลงไป จนสุกใส่ข่าคั่วลงไปปรุงรสตามใจชอบ (ให้ใส่ต้นหอมเยอะกว่าผักชนิดอื่นๆ จะทำให้อร่อยยิ่งขึ้น)

14.)ตำเมี่ยงข่า

ส่วนประกอบ

1. ข่า (ใช้ลำต้นหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ)
2. ตะไคร้ (หั่นเป็นชิ้นเล็กๆ)
3. พริกแห้ง
4. มะขามเปียก
5. น้ำปลา
6. ผงชูรส (ผงนัว)
7. กระเทียม
8. ปลาร้า

วิธีทำ

ตำพริกกระเทียมให้ละเอียด แล้วนำข่าตะไคร้ใส่ลงไปตำให้เข้ากันหลังจากนั้นเติมน้ำปลาร้า ใส่เครื่องปรุงส่วนที่เหลือลงไปปรุงรสตามชอบใจเป็นอันเสร็จ (เครื่องเคียงจะใช้ผลของขนุนลูกเล็กๆ มากินเป็นกับแกล้ม)

15.)ต้มอึ่ง (ต้มอึ่งไชโย)

ส่วนประกอบ

1. อึ่งอ่าง
2. ใบมะขามอ่อน
3. ใบมะกรูด
4. ข่า ตะไคร้
5. พริก หอม กระเทียม
6. ผงชูรส (ผงนัว) เกลือ น้ำปลาร้า (จะใส่หรือไม่ใส่แล้วแต่ความชอบ)

วิธีทำ

ตำพริก หอม กระเทียม พอประมาณ ใส่ลงไปในหม้อที่ต้มน้ำเดือดแล้วทุบข่า ตะไคร้ ใส่ลงไปใส่ใบมะขามและใบมะกรูดลงไป พร้อมกันใส่สิ่งลงไปปรุงรสตามใจชอบ

16.)ก้อยไข่มดแดง (ยำไข่มดแดง)

ส่วนประกอบ

1. ไข่มดแดง
2. พริกป่น
3. ขาวคั่ว
4. ต้นหอม
5. ผงชูรส น้ำปลา น้ำปลาร้า

วิธีทำ

นำไข่มดแดงและนำเครื่องปรุงทุกอย่างผสมคลุกเคล้าลงไปด้วยกัน ปรุงรสตามชอบใจเป็นอันเสร็จ

17.)ข้าวจี

ส่วนประกอบ

1. ข้าวเหนียวนึ่งสุก
2. ไข่
3. น้ำตาล
4. เกลือ
5. ผงชูรส (จะใส่หรือไม่ใส่ก็ได้)

วิธีทำ

นำข้าวเหนียวปั้นใส่ไม้นำไปย่างไฟอ่อนๆพอมีสีเหลือง ตีไข่ใส่น้ำตาลเล็กน้อย นำมาทาที่ข้าวปั้น 2-3 ครั้งอย่างต่อเนื่องจนสุกถ้าจะให้อร่อยให้ทอดไม่ออกแล้วยัดด้วยน้ำตาล หรือปลาร้าสับผัดแทนที่ไม่ก็อร่อยไปอีกแบบ

ภาพที่ 2.15 อาหารอีสานที่ชาวบ้านคลองทรายรับประทานกันเป็นประจำ

2.4 กิจกรรมการพึ่งตนเองของชุมชน

ในการดำรงชีวิตประจำวันของคนในชุมชนนี้ ปัจจุบันมีการเปลี่ยนทัศนคติในการใช้ชีวิตเป็นอย่างมาก ชาวบ้านเริ่มมีการดูแลสุขภาพของตัวเองมากขึ้น มีการใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีการผลิตหรือใช้ทำขึ้นเองปราศจากสารเคมีหรือสารพิษตกค้างอีกทั้งยังสามารถนำไปจำหน่ายเป็นการเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่งอีกด้วย ผลิตภัณฑ์ต่างๆที่ชุมชนได้ มีการผลิตขึ้นเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวันก็มีหลายอย่าง ดังต่อไปนี้

1.)ด้านการจักสานต่าง ๆ

ไซ ตะกร้า ลอบ ข้อง หวดนั่งข้าว แห สวิง กระชัง อีจู้ ต่างๆเหล่านี้เป็นต้น

2.)ด้านการทอ

ทอเสื่อ ผ้าทอมือ

ภาพที่ 2.16 ผ้าขาวม้าทอด้วยมือของชาวบ้าน

3.)ด้านการเกษตรลดต้นทุน

การทำปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อบำรุงผัก และผลิตสารไล่แมลงจากธรรมชาติเพื่อลดต้นทุนการผลิต

ภาพที่ 2.17 การปลูกผักสวนครัวโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์

4.)ด้านการเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงไก่ เป็ด ห่าน ปลา (มีการทำอาหารเลี้ยงปลาเอง) กบ วัว ควาย

ภาพที่ 2.18 การเลียงปลา

ภาพที่ 2.19 การเลียงเปิด

5.)ด้านการปลูกพืชผักสวนครัว

เช่น พริก มะนาว ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ผลไม้ เช่น มะละกอ ถั่วฝักยาว มะพร้าว มะม่วง เป็นต้น

ภาพที่ 2.20 ชาวบ้านคลองทรายทุกครัวเรือนปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง
ลดการพึ่งพิงจากภายนอก

6.)ด้านการเพาะเห็ด

จุดเริ่มต้นของการเพาะเห็ดของชาวบ้านของชุมชนก็คือเริ่มจากที่มิววิจัยและชุมชนได้ปรึกษาหารือกัน ถึงเรื่องการสร้างรายได้หมุนเวียนในชุมชน ด้วยการใช้ฐานความรู้ที่ค้นพบจากการทำวิจัย พอดีในทั้นนโยบายรัฐได้เปิดโอกาสให้ชุมชนนำเสนอโครงการชุมชนพอเพียงเพื่อที่จะให้ชุมชนได้พัฒนาความเป็นอยู่ของชุมชน ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ทางที่มิววิจัยและชุมชนจึงเห็นชอบร่วมกันว่า น่าจะทำโครงการเพาะเห็ดของชาวบ้าน เพราะชุมชนและชุมชนใกล้เคียงชอบนำมารับประทานกัน จึงได้เสนอโครงการเพาะเห็ดของชาวบ้านไปหลังจากที่อนุมัติงบประมาณแล้วประมาณ 2 แสนบาท ชุมชนจึงนำมาสร้างเป็นโรงเรือนเพาะเห็ดของชาวบ้านเพื่อให้คนในชุมชนได้มาเรียนรู้วิธีการ กระบวนการร่วมกัน ณ โรงเพาะเห็ด จากจุดนี้นำไปสู่การขยายไปยังครัวเรือนต่างๆ ในหมู่บ้าน และชุมชนข้างเคียงที่ได้มาเรียนรู้วิธีการ กระบวนการและนำไปทดลองทำในแต่ละครอบครัว จนปัจจุบันนี้มีรายได้จากการขายเห็ดของชาวบ้านนี้หลายหมื่นบาท แหล่งรับซื้อหลักคือตลาดอรัญประเทศและตลาดโรงเกลือ

ภาพที่ 2.21 โรงเพาะเห็ดขอนขาวของหมู่บ้านที่เป็นศูนย์เรียนรู้
เรื่องการเพาะเห็ดในชุมชน

ภาพที่ 2.22 โรงเพาะเห็ดขอนขาวในครัวเรือน

ภาพที่ 2.23 เห็นขอนแก่นที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน

7.)ด้านการทำน้ำยาเอนกประสงค์

เช่น น้ำยาล้างจาน สบู่ ยาสีฟัน น้ำยาปรับผ้านุ่มแชมพู และครีมนวดผมตัวอย่างผลิตภัณฑ์

ชุมชนบ้านคลองทราย

1.)น้ำยาล้างจาน

วัตถุดิบ

1.หัวเชื้อแชมพู (N70)	1	กิโลกรัม
2.สารขจัดความมัน (F24)	0.5	กิโลกรัม
3.กรดมะนาว	½	ขีด
4.ผงทำฟอง	1	ขีด
5.เกลือ	1	กิโลกรัม
6.น้ำเปล่า	10-15	ลิตร
7.สีผสมอาหาร (ใส่ตามความต้องการ)		
8.หัวน้ำหอม	10	ซี.ซี

ขั้นตอนในการเตรียมส่วนผสม

- 1.นำเกลือ 1-1.5 ก.ก. ละลายในน้ำ 3 ลิตร
- 2.น้ำ 5 ลิตรผสมผงฟอง กวนให้ละลาย
- 3.น้ำ 5 ลิตร ผสมสี กวนให้ละลาย
- 4.กรดมะนาวละลายน้ำอุ่น 1/5 ลิตร

• 5.น้ำเปล่า 5-7 ลิตร ถ้าใช้น้ำสมุนไพร (เช่น มะกรูด มะนาว มะเฟือง) แทนน้ำให้ลดปริมาณน้ำเท่ากับน้ำสมุนไพร

วิธีการในการทำ

1. กวนเฉพาะหัวแชมพู 5 นาที มีลักษณะคล้ายนมข้นหวาน
2. เติมน้ำเกลือ 2 ลิตร กวนอีกประมาณ 5 นาที
3. เติมหุ่กอย่างในชั้นเตรียม สารขจัดความมัน กรดมะนาวละลายน้ำ(น้ำเปล่า 5 ลิตร ผสมผงฟอง) น้ำ 5 ลิตร ผสมสี เติมลงไปทีละน้อย กวนให้เข้ากันอีกประมาณ 10 นาที
4. เติมน้ำเปล่า 5-7 ลิตรลงไปทีละน้อย
5. เติมน้ำเกลือส่วนที่เหลือ และหัวน้ำหอมลงไป กวนอีก 5 นาที
6. พักไว้อย่างน้อย 4-6 ชั่วโมง เพื่อให้ฟองยุบตัวแล้วจึงบรรจุขวด

2.)ครีมนวดผม

วัตถุดิบ

1. หัวเชื้อครีมนวด (CN)	2	ขีด
2. CA+ซิลิโคน	1	ขีด
3. หัวน้ำหอม	5	ซี.ซี.
4. น้ำเปล่า	3	ลิตร

ขั้นตอนในการเตรียมส่วนผสม

1. ต้มน้ำ 3 ลิตร ให้เดือด ยกออกจากเตา เทหัวเชื้อครีมนวด CN ลงไปคนให้ละลาย
2. เติม CA + ซิลิโคนลงไป คนให้เข้ากัน ประมาณ 10 นาที ถ้ายังข้นอยู่เติมน้ำเพิ่ม พอเย็นแล้วเติมห้วน้ำหอมลงไป

3.)น้ำยาซักผ้า

ส่วนผสม

1. หัวเชื้อแชมพู (N 70)	1	กก.
2. หัวเชื้อขจัดคราบ (F 24)	1	กก.
3. เกลือ	1	กก.
4. ผงฟอง	1	ขีด
5. สารกันเสีย/น้ำหอม	10	ซี.ซี.
6. คราม (ตามต้องการ)		

ขั้นตอนในการเตรียม

1. เกลือ 1-1.5 กก. ผสมน้ำ 3 ลิตร
2. นำใส่ฟองท่อมผสมผงฟอง กวนให้ละลาย
3. นำ 5 ลิตร ผสมครามหรือผงฟองกวนให้ละลาย

4. น้ำเปล่า 5-7 ลิตร ถ้าใช้น้ำสมุนไพร 2 ลิตร น้ำต่าง 3-5 ลิตร ให้ลดน้ำตามน้ำสมุนไพร กับน้ำต่างที่เพิ่ม

วิธีทำ

1. กวนเฉพาะ N 70 5 นาที
2. ค่อยๆ เติมน้ำเกลือที่เตรียมไว้ 2 ลิตร พร้อมกับกวนอีก 5 นาที
3. เติม F 24 ลงไปกวนให้เข้ากัน
4. เติมทุกอย่างในชั้นเตรียมที่ละน้อย กวนให้เข้ากันอีก 30 นาที
5. น้ำเปล่า 5-7 ลิตร
6. เติมเกลือส่วนที่เหลือ 1 ลิตร กันเสียและหัวน้ำหอมกวนอีกประมาณ 5 นาที พักทิ้งไว้ อย่างน้อย 6 ชั่วโมง หรือจนกว่าฟองยุบตัว จึงบรรจุลงในขวด

4.) สบู่เหลวเนื้อมุก

วัตถุดิบ

1. สารชำระล้าง (Lst)	1	กิโลกรัม
2. น้ำยาปรับความเข้มข้น (KD)	80	กรัม
3. น้ำยาปรับสภาพผิว (KT)	60	กรัม
4. เกลือ	50	กรัม
5. น้ำผึ้ง	5	ซี.ซี
6. สารกันเสีย/หัวน้ำหอม	5	ซี.ซี

ขั้นตอนการผลิต

1. นำสารชำระล้างและน้ำยาปรับสภาพผิว กวนให้เข้ากัน ใช้เวลา 15 นาที
2. นำเกลือละลายน้ำผสมลงไป กวนให้เข้ากัน 5 นาที
3. นำน้ำยาปรับความเข้มข้น ผสมกวนให้เข้ากันประมาณ 5 นาที
4. นำน้ำผึ้งลงไปกวนให้เข้ากันแบบช้าประมาณ 5 นาที
5. เติมสารกันเสียลงไปกวนให้เข้ากัน
6. พักทิ้งไว้ประมาณ 6 ชั่วโมง เพื่อให้ฟองอากาศยุบตัว
7. เติมหั้วน้ำหอมลงไป กวนให้เข้ากันเบาๆ เพื่อไม่ให้เกิดฟอง

ภาพที่ 2.24 ผลผลิตและผลิตภัณฑ์ชุมชนจากการพึ่งตัวเอง
ของบ้านคลองทราย

2.5 ภูมิปัญญา ความรู้ ด้านสมุนไพรและการรักษาโรค (ฉบับตำรายากลางบ้าน)

ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ที่นำมาดูแลสุขภาพและรักษาโรคต่าง ๆ ของคนในบ้านคลองทราย นั้นเกิดจากการถ่ายทอดจากผู้เฒ่าผู้แก่สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ ต่อการเรียนรู้ของเยาวชนคนรุ่นต่อไป ที่สอนให้รู้จักการดูแลสุขภาพตนเองในลักษณะของการปฐมพยาบาลเบื้องต้น และเป็นฉบับตำรายากลางบ้านของชุมชน ดังที่มีรายละเอียดตามที่ได้เสนอไว้ในตาราง ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตำรายากลางบ้าน ความรู้ด้านสมุนไพรและการรักษาโรค ส่วนประกอบและวิธีการ

รักษาโรค	ส่วนประกอบ/ สมุนไพรที่ใช้	วิธีใช้
1. ยาแก้ผด สำแดง	ต้นไม้ลักษณะ ต้นมีขน ดอกรูป ลมเป็นกลีบ เล็ก ๆ ลักษณะ ของต้นเขียวอม แดง ใบสีเขียว อมขาว ต้นเป็น กอเหมือน	วิธีใช้เอาใบตลอดหัวล้างน้ำให้สะอาด แล้วต้มใช้น้ำยาต้มไปเรื่อยๆ กิน 2-3 ครั้ง ก็หาย เคยใช้ได้ผลมาแล้ว

	ต้นหอมมีหัวสีแดง	
2. ยาแก้โรคท้องเดิน	1. ผลมะขามดิบ 3 ผล 2. น้ำปูนใส	ให้เอาผลมะขามดิบ 3 ผล นำมาตำให้ละเอียด ผสมกับน้ำปูนใส (น้ำปูนแดงที่ใช้กินกับหมาก) ซึ่งไม่ใช่สีเสียด คั้นเอาเฉพาะน้ำยาใช้รับประทานเพียงครั้งเดียว สรรพคุณ แก้โรคท้องเดิน ท้องร่วง ทำให้หายได้อย่างชะงัดนักแล
3. ยาแก้โรคอาหารเป็นพิษ	1. รากตะไคร้ 2. รากหญ้านาง 3. รากว่านน้ำ	เอารากตะไคร้ รากหญ้านาง รากว่านน้ำ ตำยาทั้ง 3 อย่างนี้นำมาฝนผสมกับน้ำอุ่น ใช้น้ำรับประทาน มีสรรพคุณแก้โรคอาหารเป็นพิษ เพราะผิวดำแดงที่เกิดจากปวดท้อง คลื่นเหียนอาเจียน อาการท้องเสียจะหายอย่างชะงัดนักแล
4. ยาแก้โรคบิด	1. ฝรั่งสด 2. เปลือกทะเล	นำใบฝรั่งสด และเปลือกทะเล ตำยาทั้งสองอย่างนี้ เอาอย่างละเท่าๆ กัน ตำให้ละเอียดคั้นเอาน้ำมารับประทาน โรคบิดจะหายไปเป็นปลิดทิ้งชะงัดนักแล
5. ยาแก้โรคปัสสาวะเป็นเลือด	ตะไคร้	เอาต้นตะไคร้ จำนวน 3 ต้น นำมาล้างน้ำให้สะอาด หั่นให้เป็นฝอยตากแดดให้แห้ง คั่วไฟให้เหลือง ใช้ชงกับน้ำร้อน รับประทานต่างน้ำชา สรรพคุณแก้โรคปัสสาวะเป็นเลือด เคยใช้ได้ผลมาแล้วชะงัดนักแล
6. ยาแก้โรคปัสสาวะบ่อย	ต้นทองพันชั่ง	ให้เอาต้นทองพันชั่ง (เอาทั้งต้นถึงราก) นำมาล้างน้ำให้สะอาด สับเป็นชิ้นตากแดดให้แห้ง ใส่หม้อดินต้มกับน้ำ ใช้น้ำรับประทานต่างน้ำชา สรรพคุณ แก้โรคปัสสาวะบ่อยๆ และมีกลิ่นเหม็นผิดปกติ ให้หายได้อย่างชะงัดนักแล
7. ยาแก้โรคนิ้วในกระเพาะปัสสาวะ	1. รากบานไม่รู้โรยสีขาว 2. รากต้นมะละกอตัวผู้	นำรากบานไม่รู้โรยสีขาว 1 กำมือ กับรากต้นมะละกอตัวผู้ 1 กำมือ นำมาล้างน้ำให้สะอาด สับเป็นท่อนๆ ใส่หม้อดินต้มกับน้ำ 3 ส่วน เคี่ยวให้เหลือน้ำ 1 ส่วน นำน้ำมารับประทานเพียงครั้งเดียว สรรพคุณ แก้โรคนิ้วในกระเพาะปัสสาวะ ได้ผลชะงัดนักแล
8. ยารักษาโรคฝี	1. ปูนแดง 2. มะขามเปียก 3. น้ำตาลมะพร้าว	ให้เอาปูนแดง (ปูนกินกับหมาก) มะขามเปียก น้ำตาลมะพร้าว เอาอย่างละพอสมควรนำมาคลุกเคล้ากันดีแล้ว ใช้พอกบริเวณที่เป็นฝีภายใน 3 วัน หัวฝีจะผ่อหายไป

ตารางที่ 1 (ต่อ)

รักษาโรค	ส่วนประกอบ/ สมุนไพรที่ใช้	วิธีใช้
9.ยารักษาโรค ตัวจิ๊ดตามข้อ เท้า	น้ำมันเบนซิน	ให้เอาน้ำมันเบนซิน ทาบริเวณที่เป็นผื่นคัน ปวด ตามข้อเท้า ทาซ้ำหลายๆ ครั้ง มีสรรพคุณ เป็นยา ฆ่าตัวพยาธิให้ตาย ไม่เป็นโรคพยาธิ
10.ยาแก้ริ้ว งูสวัด ขยุ้มตีนหมา	1. น้ำเต้าสด 2. ขี้วัวแห้ง	นำเอาใบน้ำเต้าสดกับขี้วัวแห้ง (มากน้อยตาม ต้องการ) จำนวนเท่าๆกัน นำมาผสมกันให้ละเอียด ใช้พอกบริเวณที่เป็นริ้ว งูสวัด ขยุ้มตีนหมา ใช้พอก วันละ 1 ครั้ง ประมาณ 3 วัน แผลหายชะงัดนักแล
11.ยาแก้ โรคเบาหวาน	1. ใบน้ำเต้า 2. เกลือทะเล	นำใบน้ำเต้ากับเกลือทะเล ด้วยด้วยทั้งสองอย่างนี้ จำนวนพอสมควรใส่หม้อดินต้มกับน้ำสามส่วนเดียว ให้เหลือน้ำ 1 ส่วนรับประทานก่อนอาหารเช้าและ ก่อนนอนเพียง 7 วันโรคเบาหวานจะหาย
12.ยาแก้โรคความ ดันโลหิตสูง	ต้นกาฝากมะม่วง	ให้เอาต้นกาฝากมะม่วง (เอาทั้งต้นตลอดถึงราก) ตากแดดให้แห้งนำมาใส่หม้อดินต้ม ใช้รับประทาน ก่อนอาหาร สรรพคุณแก้โรคความดันโลหิตสูงให้ ลดลง อาการปวดศีรษะจะหาย
13. ยาแก้โรคนอน ไม่หลับ	1 ลูกมะตูมอ่อน 2. ขมิ้นอ้อย 3. บอระเพ็ด 4. พริกไทยอ่อน	ให้เอาลูกมะตูมอ่อน ขมิ้นอ้อย บอระเพ็ด พริกไทย อ่อน ทั้งสี่อย่างๆ ละเท่าๆ กัน นำมาตำให้ละเอียด ผสมน้ำผึ้ง สรรพคุณทำให้นอนหลับสนิท เคยใช้ ได้ผล
14. ยาแก้โรค ริดสีดวงทวารหนัก	1. หัวกระชาย 2. เกลือทะเล 3. เนื้อมะขามเปียก	ให้เอาหัวกระชาย เกลือทะเล เนื้อมะขามเปียกนำมา ตำผสมให้เข้ากันต้มกับน้ำสามส่วนเดียวให้เหลือน้ำ หนึ่งส่วน ใส่ขวดเก็บไว้รับประทานก่อนนอนภายใน เวลาหนึ่งเดือน โรคริดสีดวงทวารหนักจะหายขาด
15.ยาแก้โรคทวาร หนักริดสีดวงลำไส้	1. ใบสบเสื่อ 2. ปูนแดง	ให้เอาใบสบเสื่อนำมาขยี้ผสมกับปูนแดง ใช้อุด ทวารหนักหลังจากอาบน้ำและก่อนเข้านอนเพียง สองคืนเท่านั้น อาการปวดท้อง ท้องร้อง ถ่าย อุจจาระเหลว ริดสีดวงทวารหนัก และริดสีดวงลำไส้ จะหายขาด

ตารางที่ 1 (ต่อ)

รักษาโรค	ส่วนประกอบ/ สมุนไพรที่ใช้	วิธีใช้
16. ยาแก้โรค นิวไท้เน่าเปื่อย	1. เปลือกมังคุดแห้ง 2. สารส้ม	ให้เอาเปลือกมังคุดแห้ง นำมาฝนกับน้ำผสมกับ สารส้มพอสมควร ใช้ทาตามซอกนิ้วเท้าที่เป็นแผล เน่าเปื่อย อาการจะหาย
17. ยาป้องกัน และแก้ บาดทะยัก	น้ำส้มสายชู	ให้เอาน้ำส้มสายชูชุบสำลีให้ชุ่ม แล้วปิดที่บาดแผลที่มี อาการอักเสบปวดบวม อาการชักกระตุกที่แผล เนื่องจากถูกตะปูทิ่ม ถูกของแหลมคมบาด อาการจะ หาย
18. ยาแก้งูสวัด ไฟลามทุ่ง และ ชะล้างสิ่งสกปรก ในร่างกาย	1. ลูกตาลมา 2. สับปะรดดิบ 3. คอยเกด 4. รากมะนาว 5. รากมะกรูด 6. รากบักเหว้อ (ส้ม ซ่า)	ให้เอาลูกตาลมาตัดครึ่งลูกและเอาส่วนหัว และ สับปะรดดิบครึ่งตัดเอาส่วนหัว และคอยเกด ตัดเอา ประมาณคืบ รากมะนาว รากมะกรูด รากบักเหว้อ (ส้มซ่า) นำมาต้มรับประทานเป็นประจำ อาการจะ หายขาด
19. ยาแก้ร้อน	1. แขนข้าวโพดเผา 2. ถ่านที่อยู่ในโพรง ต้นไม้	เผาแกนข้าวโพดให้เป็นถ่าน และนำถ่านที่มีอยู่ใน โพรงต้นไม้ นำสองส่วนมาผสมแช่ใส่น้ำในนิดหน่อย ดื่มแทนน้ำแก้ร้อนใน
20. ยาแก้ไข้ทับ ระดู	1. ฝาปิดปากหอยโข่ง (หอยปริง) 2. น้ำปูนใส	ให้เอาฝาปิดปากหอยโข่ง (หอยปริง) มาพอประมาณ แล้วเผาให้สุก แล้วเอามาแช่น้ำปูนใสในนิดหน่อย รับประทานครั้งละ 1-2 ช้อนโต๊ะแก้ไข้ทับระดู
21. ยาบำรุง เลือด ลม เจริญ อาหาร นอน หลับสบาย ผิวพรรณสวย	1. ดันตุกใส่ลำเท่าแขน 2. แก่นแตงนา 3. ยาหัวข้อ (ขึ้นโนเขา) 4. อ้อยดำ 5. บอระเพ็ด	นำทุกอย่างมาผสมต้มรวมกันทานเช้าเย็น ช่วยให้ นอนหลับสบาย และบำรุงผิวพรรณ
22. ยาบำรุง น้ำนม	1. รากต้นหวดข่า (มะหวด) 2. รากนมฤๅษี	ใช้รากต้นหวดข่า (มะหวด) และรากนมฤๅษี นำมา ต้มจิบแทนน้ำบำรุงน้ำนม

ตารางที่ 1 (ต่อ)

รักษาโรค	ส่วนประกอบ/สมุนไพรที่ใช้	วิธีใช้
23. โรคกาม แน่นท้อง	1. ใบข่อย 2. น้ำปูนใส 3. ดิน	นำใบข่อย 1 ส่วนมาขยี้ให้ละเอียด ผสมปูนใส 1 ส่วน ดินประมาณ 2 ช้อน ต้มผสมแล้วดื่ม รอปประมาณ สัปดาห์ ก็จะเกิดอาการเรอ
24. ยาแก้โรค ปวดปัสสาวะ อย่างรุนแรง	ต้นมะยมกระเทย	นำต้นมะยมกระเทย ทั้ง ราก ต้น ใบ นำมาต้มดื่มกิน ร้อนๆ
25. ยาแก้ ริดสีดวงจมูก	1. ดันเข็มแดงป่า 2. ดันอีล้าป่า 3. ดันหนามแดง 4. ดันดาไก่	นำทุกอย่างมาต้มรวมกันกินเข้าเย็นแก้ริดสีดวง
26. ยาแก้หัวใน ไต	1. ดันไต้ใบ 2. บานไม่รู้โรย	นำทั้งสองส่วนมาตากแห้งต้มใส่สารส้มประมาณ 1 ใน 10 ต้มแก้หัวในไต
27. ยาแก้เมา หอย (หอยปาก เบี้ยว)	1. ดันผักเม็ก 2. ดันเหมตแอ 3. ดันเครือหนามคอง	นำทุกอย่างมาต้มรวมกันแล้วเอามาปะตรงปากที่ เบี้ยวและโปะหน้าโปะผมให้เปียก
28. ยาบำรุง เลือด	1. เครือทะลายเลือด 2. เครือฮากหนู	นำเครือทะลายเลือด เครือฮากหนู ฝานแล้วนำไปตาก ให้แห้ง แช่ว้ำกินประจำจะช่วยบำรุงเลือด
29. ยาแก้ผิ ดำ (แก้ ผดผื่นอักเสบ)	1. ดันเข็มแดง 2. ดันผงพี 3. ดันน้องฟ้า 4. ดันชะมัดน้อย	นำรากของยาทั้งหมดมาต้มดื่มแทนน้ำ

บทที่ 3

การดำเนินงานวิจัย

การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โครงการศึกษาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ละสุ-ป่า และคนในชุมชน เพื่อหาแนวการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนร่วมกันของ บ้านคลองทราย ต.หนองม่วง อ.โคกสูง จ.สระแก้ว ทีมวิจัยได้ใช้เวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่ 1 กุมภาพันธ์ 2551 ถึงวันที่ 31 สิงหาคม 2553 (รวมระยะเวลา 2 ปี 7 เดือน) โดยมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1 ขอบเขตการวิจัย

- 1) ขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในพื้นที่ละสุและป่ารอบละสุ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 2) ขอบเขตพื้นที่ พื้นที่งานวิจัย คือ หมู่บ้านคลองทราย ต.หนองม่วง อ.โคกสูง จ.สระแก้ว
- 3) ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชากรในเขตหมู่บ้านรวมทั้งองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพื้นที่ละสุและป่าชุมชน
- 4) ขอบเขตระยะเวลา 1 ปี

3.2 กระบวนการวิจัย / กิจกรรมการวิจัย

โครงการวิจัยได้แบ่งขั้นตอนและกิจกรรมในการวิจัยไว้ดังนี้ เริ่มหลังจากมีการเห็นสัญญาโครงการวิจัยโดยมีกิจกรรม ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ขั้นตอนและกิจกรรมการทำวิจัย

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	กลุ่มเป้าหมาย
1.เวทีทำความเข้าใจโครงการ	1.เพื่อให้ทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องทำความเข้าใจถึงรายละเอียดและความเป็นมาของโครงการ 2.เพื่อให้ได้เกิดการแบ่งงานกันในการทำวิจัย 3.เพื่อให้การดำเนินการวิจัยเป็นไปโดยความเรียบร้อย	1.จัดเวทีเรียนรู้ร่วมกัน 2.แบ่งกลุ่มเพื่อกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ ประสานการวิจัย	1.ทีมวิจัยได้เข้าใจถึงประโยชน์ของโครงการวิจัยที่จะมีต่อชีวิตเขา 2.ทีมวิจัยได้เข้าใจในสาระและกระบวนการของงานวิจัยที่พร้อมจะขับเคลื่อนได้ 3.เกิดการแบ่งหน้าที่การทำงานในทีมวิจัย	1.ทีมวิจัยและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง 2.พี่เลี้ยง
2.การทำความเข้าใจโครงการวิจัยกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	1.เพื่อให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบที่มาที่ไปและประโยชน์ของงานวิจัยที่มีต่อชุมชน 2.เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะและความร่วมมือจากประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	-จัดเวทีเรียนรู้ถึงบรรยากาศถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคส่วน	1.ชุมชนเข้าใจถึงประโยชน์ของโครงการ 2.ชุมชนอำนวยความสะดวกและแสดงความต้องการเข้าร่วม 3.หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดการสนับสนุนในเบื้องต้น	1.แกนนำหมู่บ้านทั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน 2.สมาชิก อบต. 3.ชาวบ้านที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการ
3.เวทีการวางแผนเก็บข้อมูล	1.เพื่อทำความเข้าใจประเด็นที่จะต้องเก็บข้อมูล 2.เพื่อวางแผนในการเก็บข้อมูลโดยเน้นการมีส่วนร่วม 3.เพื่อเป็นแนวทางสู่การปฏิบัติการเก็บ	1.จัดเวทีเรียนรู้ 2.นำเสนอด้วยสื่อ 3.ระดมความคิดในการวางแผน	1.ทีมวิจัยได้เรียนรู้ในเรื่องข้อมูลและการใช้ประโยชน์จากข้อมูล 2.มีการวางแผนปฏิบัติการเก็บ/สืบค้นข้อมูล ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน	1.ทีมวิจัย 2.พี่เลี้ยง

	ข้อมูลได้จริง	1.เพื่อให้ทีมวิจัยสามารถเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วมตามประเด็นศึกษาที่กำหนดไว้ 2.เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้วิธีการจากการทำงานปฏิบัติจริง 3.เพื่อให้เกิดการเรียนรู้สถานการณ์บริบทที่เกี่ยวข้อง ของป่า-ละอูและชุมชน จนนำมาสู่การหาแนวทางอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ได้	1.ใช้กระบวนการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม เช่น สันทนาการกลุ่ม จัดเวทีเรียนรู้ สัมภาษณ์เชิงลึก สังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น 2.มีกระบวนการเรียนรู้และติดตามการเก็บข้อมูลไปในตัว เช่น การนัดหมายถอดบทเรียน การสังเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะๆ	1.ชาวบ้านได้เกิดความสัมพันธ์ต่างชุมชน 2.ได้แนวทางที่มาจากประสบการณ์ของชุมชนที่สามารถนำมาประยุกต์ได้ 3.ทำให้เกิดการเรียนรู้ของชุมชน	1.กลุ่ม/บุคคลหลักและประชาชนที่มีส่วนในการให้ข้อมูล(Key-Informant) 2.สถานที่/พื้นที่สภาพแวดล้อมที่มีอยู่จริงในชุมชน
4.การปฏิบัติการเก็บข้อมูล					
5.การศึกษาดูงานในชุมชนที่มีการเรียนรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	1.เพื่อให้เห็นแบบอย่างและประสบการณ์ การเรียนรู้ของชุมชนเป้าหมาย 2.เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งชุมชนเห็นคุณค่าและชุมชนเยือน 3.เพื่อเป็นแนวทางในการนำมาวางแผนพัฒนาโครงการ	1.ทบทวน วางแผนและกำหนดเป้าหมายการดำเนินงาน 2.เดินทางไปศึกษาดูงานจริง 3.สรุปผลการดูงานและกำหนดแนวทางของ	1.ชาวบ้านได้เกิดความสัมพันธ์ต่างชุมชน 2.ได้แนวทางที่มาจากประสบการณ์ของชุมชนที่สามารถนำมาประยุกต์ได้ 3.ทำให้เกิดการเรียนรู้ของชุมชน	1.ชุมชนเป้าหมายต่างจังหวัด 2.ทีมวิจัยและชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง	

		โครงการ		
6.เวทีสังเคราะห์ข้อมูล	1.เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการรับรู้และพิจารณาเรื่องราวต่างๆผ่านข้อมูล 2.เพื่อให้เห็นภาพรวมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่จะวิจัย 3.เพื่อวางแผนในการค้นข้อมูลกับชุมชน	-จัดเวทีเรียนรู้ของทีมวิจัยในกิจกรรมการประชุมประจำเดือนของทีมวิจัย	1.ทีมวิจัยได้เห็นภาพรวมที่ชัดเจนขึ้นของปัญหาสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง 2.ทีมวิจัยได้เกิดการวางแผนในการค้นข้อมูลกับชุมชนได้	1.ทีมวิจัย 2.พี่เลี้ยง
7.ค้นข้อมูลสู่ชุมชนและหาแนวทางการอนุรักษ์/ใช้ประโยชน์	1.เพื่อเป็นการสื่อสารข้อมูลต่างๆที่ผ่านการสังเคราะห์แล้วสู่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2.เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งทีมวิจัย-ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3.เพื่อให้เกิดการค้นคิดรูปแบบแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์จากป่า-ละอู ของชุมชน	1.จัดเวทีเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม 2.มีการนำเสนอโดยทีมวิจัย 3.มีการอภิปราย 4.ความเห็น ชักถาม 5.ร่วมกัน	1.ชุมชนเกิดความตื่นตัวและเห็นประโยชน์จากการวิจัย 2.ชุมชนได้รูปแบบการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพื้นที่ละอู-ป่าชุมชนที่นำสู่การปฏิบัติ ได้จริง 3.เกิดการสนับสนุนและหนุนเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	1.ชาวบ้านจากชุมชน 2.แกนนำทั้งที่เป็นทางการและแกนนำธรรมชาติ 3.ตัวแทนจากองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 4.ทีมวิจัย 5.พี่เลี้ยง
8.กิจกรรมการปฏิบัติการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์จริงจากละอูและป่าชุมชน	1.เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง 2.เพื่อให้เกิดการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ที่เหมาะสมของชุมชน	1.นำแนวทางไปกำหนดกิจกรรมการปฏิบัติจริง 2.มีการถอดบทเรียนเป็นระยะ	1.ได้รูปแบบ/แนวทางในการอนุรักษ์ใช้ประโยชน์ของละอูและป่า 2.เกิดกลุ่มเครือข่ายที่เป็นกลไกการจัดการของชุมชนขึ้นจริง	1.ประชาชนในชุมชนที่เกี่ยวข้อง 2.ตัวแทนหน่วยงานต่างๆ

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลนี้ได้ดำเนินการโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในชุมชนและองค์กรภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือหรือวิธีการก็ปรับใช้ตามการรับรู้และความเข้าใจของชาวบ้าน ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 วิธีการเก็บข้อมูล

วิธีการ	วัตถุประสงค์	แหล่งข้อมูล
1.การจัดเวทีเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการมีส่วนร่วม ซึ่งพี่เลี้ยงวิจัยจะช่วยแนะนำและคิดกระบวนการร่วมกัน	1.เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนการสะท้อนเรื่องราว ประสบการณ์ ความต้องการ ความคาดหวังของชุมชน 2.เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในประเด็นศึกษาหรือโจทย์ในการจัดเวที	-ประชาชน ชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง -ผู้นำ แกนนำ -ตัวแทนจากหน่วยงาน/องค์กร
2.การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ	-เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นความคิดเห็นร่วมกันของกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะและบทบาทคล้ายกัน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน ผู้นำท้องถิ่น เป็นต้น	-บุคคลที่เป็นกลุ่มเฉพาะ เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้อาวุโส เป็นต้น
3.การสัมภาษณ์เชิงลึก	1.เพื่อให้ข้อมูลเชิงลึกในเรื่องต่าง ๆ	-บุคคลที่คิดว่ามีประสบการณ์ ความทรงจำและหรือมีคุณสมบัติที่จะได้ข้อมูลเชิงลึก เช่น ผู้อาวุโส ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำต่าง ๆ เป็นต้น
4.การเดินสำรวจและทำแผนที่	1.เพื่อให้ได้ข้อมูลจากสถานที่จริง 2.เพื่อให้ชุมชนได้เห็นศักยภาพ ต้นทุน ทางกายภาพ จากพื้นที่จริง	1.พื้นที่อาณาบริเวณละลุ 2.พื้นที่ป่าชุมชน 3.พื้นที่หมู่บ้าน
5.การสังเกตและจดบันทึก	-เพื่อให้ได้ข้อมูลจากสถานการณ์จริง อาจเป็นจากกิจกรรมร่วม เทศกาล พิธีการของชุมชน	-กิจกรรมที่มีผู้คนมาชุมนุมกันมาก เช่น เทศกาลงานบุญ การรวมกลุ่มทำผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น
6.กิจกรรมอื่นๆที่เสริมเข้ามา	1.เพื่ออาศัยบุคคลภายนอกที่	-บุคคล,กลุ่มบุคคลเครือข่าย

เพื่อให้ได้ข้อมูล เช่น งานเวทีวิจัยสัญจร เป็นต้น	เข้ามาสัมพันธ์ได้เรียนรู้ ในชุมชน เป็นตัวสื่อสารข้อมูล 2.เพื่อสร้างกิจกรรมเชิงปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น กิจกรรมทดลองการท่องเที่ยว เป็นต้น	ภายนอกและภายในชุมชน
--	--	---------------------

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในลักษณะของการวิจัยแบบชาวบ้านนี้การวิเคราะห์ข้อมูลมิได้ใช้กรอบอ้างอิงใดๆจากทางวิชาการแต่เป็นการจัดเวทีหรือพื้นที่การเรียนรู้ เช่น เวทีสังเคราะห์พร้อมตั้งคำถาม เวทีถอดบทเรียน เป็นต้น เพื่อให้เห็นประเด็น และจัดหมวดหมู่ข้อมูล ตามกรอบความเข้าใจของชุมชน

3.5 รายละเอียดขั้นตอนการดำเนินงานและผลที่เกิดขึ้น

จากลักษณะการดำเนินการวิจัยทั้งหมดนั้น มีรายละเอียดการดำเนินงานที่สะท้อนวิธีการบรรยากาศ ความเคลื่อนไหว ผลที่เกิดขึ้น ของกระบวนการขั้นตอนทั้งหมด ดังต่อไปนี้

3.5.1 กิจกรรมทำความเข้าใจโครงการวิจัย

ในเบื้องต้นก่อนการดำเนินการวิจัยที่วิจัยจะต้องทำความเข้าใจโครงการร่วมกันพร้อมกับการทำสัญญาโครงการวิจัยที่ขอรับทุนเพื่อการทำงานที่เห็นเป้าหมายและกระบวนการร่วมกันตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งในการพูดคุยนั้น เริ่มที่ทางคุณสมจิตร หัวหน้าโครงการฯ ได้อธิบายภาพรวมโครงการทั้งหมดว่ามีอะไรบ้างจากนั้น ผศ.ไพโรจน์ แสงจันทร์ หัวหน้าศูนย์ประสานงานฯ ได้สรุปเพิ่มเติมระหว่าง คน-ป่าและละลุในการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล

จากนั้นท่านนายอำเภอได้กล่าวให้ข้อคิดเห็นพร้อมทั้งเป็นพยานในการทำสัญญาโครงการ ซึ่งในรายละเอียดนั้นได้พูดถึง ลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นว่าเกี่ยวข้องกับการ 1.เน้นองค์ความรู้ชาวบ้าน 2.เป็นช่องทางให้ชาวบ้านแก้ปัญหาเองผ่านงานวิจัยชาวบ้าน 3.เป็นการเอาข้อมูลมาแก้ปัญหาโดยตรงที่เป็นเรื่องของส่วนรวม 4.เป็นการค้นหาความจริงและการนำเสนอความจริง 5.เป็นการฝึกใจให้อดทนและต้องฝึกบันทึกทุกเรื่องราว 6.ทำงานให้สุขหากทุกซัดต้องทบทวนเพื่อไปสู่เป้าหมายโครงการ คน+ป่า-ละลุ อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล ทางด้านนายอำเภอได้ฝากถึงทีมวิจัยว่า ทางอำเภอยินดีสนับสนุนเพื่อชาวบ้าน มีข้อมูลวิจัยและจะนำข้อมูลวิจัยไปใช้ประโยชน์ อยากให้ชุมชนแสดงความคิด ร่วมคิดริเริ่มมากกว่าฟังและคล้อยตามกันไป การหาข้อเท็จจริงเพื่อ การอยู่ร่วมกันระหว่างคน – ป่า – ละลุ ให้ใช้หลักประชาธิปไตยยอมรับเสียงส่วนมากเคารพเสียงส่วนน้อยบริหารจัดการงบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีความโปร่งใส

ภาพที่ 3.1 การทำความเข้าใจและทำสัญญาโครงการ

3.5.2 กิจกรรมสร้างความเข้าใจร่วมกันและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ

ในการพูดคุยกันครั้งนี้ก็ได้พูดถึงเรื่องของการวางแผนการทำงานร่วมกันในทีมวิจัยและแบ่งหน้าที่ให้การทำงานโดยในที่ประชุมก็ได้แบ่งหน้าที่กันตามความถนัดของแต่ละคนซึ่งหน้าที่ของแต่ละคนมีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4 การแบ่งหน้าที่ในทีมวิจัย

ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	หน้าที่
1. นายสมจิตร สังข์ชม	หัวหน้าโครงการ	ดูภาพรวมทั้งโครงการ
2. นางธนาศ ผือกสีสุข	รองหัวหน้าโครงการ	ช่วยงานหัวหน้าโครงการ
3. นายตัน ปะเถดง	รองหัวหน้าโครงการ	ช่วยงานหัวหน้าโครงการ
4. นายทองสุข ศรีจันทร์	รองหัวหน้าโครงการ	ช่วยงานหัวหน้าโครงการ
5. นางจำนงค์ จอมงูเหลือม	เลขานุการ	ทำการบันทึกข้อมูล รวบรวมเอกสาร
6. นางสมจิตร คชเถียร	เลขานุการ	ทำการบันทึกข้อมูล รวบรวมเอกสาร
7. นางแหยม ศรีวงษ์	การเงิน	ควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณ
8. นางคำมุก โยธสิงห์	การเงิน	ทำบัญชีการใช้จ่าย
9. นายแสวง หนองงูเหลือม	การเงิน	ทำหลักฐานการใช้จ่าย

การแบ่งหน้าที่การทำงานครั้งนี้เป็นเพียงการแบ่งหน้าที่หลักๆ ส่วนทีมวิจัยที่เหลือก็จะเป็นทีมในการทำงานร่วมกัน เมื่อแบ่งหน้าที่กันชัดเจนแล้วก็ได้พูดคุยกันต่อในเรื่องของการวางแผนเก็บข้อมูล

โดยในที่ประชุมให้ความเห็นว่าการเก็บข้อมูลน่าจะแบ่งเป็นทีมชุมชน ทีมป่า ทีมละลุ โดยแต่ละทีมได้มาวางแผนร่วมและแยกกันทำงานและจะนำมาแลกเปลี่ยนกันเป็นระยะ

ภาพที่ 3.2 แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ

3.5.3 กิจกรรมเวทีทำความเข้าใจโครงการกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เวทีทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องละลุนีมีจุดประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ในเวทีทำความเข้าใจจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของละลุ ประเด็นในการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับละลุซึ่งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่น่าสนใจในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีการประมวลภาพเหตุการณ์ต่างๆที่ได้ทำการวิจัยทั้งภายในหมู่บ้านและพื้นที่ละลุ การนำเสนอด้วยการฉายวิดีโอการบันทึกภาพขั้นตอนการวิจัย ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้ยังมีตัวแทนหมู่บ้านกล่าวถึงรายละเอียดของโครงการวิจัย และเก็บตกจากการวิจัยที่ชาวบ้านได้ทำเรื่องที่สนุกสนาน พูดคุยอย่างเป็นกันเอง

บรรยากาศในงานมีความเป็นกันเอง ชาวบ้านและท่านนายอำเภอมาฟังการบรรยายในครั้งนี้ด้วย และยังมีชาวบ้านเป็นจำนวนมากมาฟังการบรรยายในครั้งนี้ด้วยความสนใจ เพื่อมาดูการรวบรวมข้อมูลของตนเอง มีการซักถามเกี่ยวกับแนวโน้มของโครงการในอนาคต นอกจากชาวบ้านที่ให้ความสนใจแล้ว ทางหน่วยงานราชการก็ให้ความสนใจในการสนับสนุนงบประมาณในการบำรุงและพัฒนาหมู่บ้านเตรียมพร้อมกับการงานวิจัยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยแบ่งหน้าที่รับผิดชอบและจัดเตรียมข้อมูลนำเสนอ ดังนี้

ตารางที่ 5 การแบ่งหน้าที่ในการนำเสนอเวทีทำความเข้าใจโครงการกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ลำดับที่	เรื่องที่น่าสนใจ	ผู้นำเสนอ
1	ความเป็นมาก่อนมาเป็นงานวิจัย	คุณสมจิตร์ สังข์ชม

2	ความเป็นมาของโครงการ	ผู้ใหญ่นมมาศ
3	วัตถุประสงค์ของโครงการ	อบต.ต้น
4	คำถามเกี่ยวกับงานวิจัย	อบต.สมจิตร์
5	ประเด็นศึกษาเกี่ยวกับละลู่	ผู้ช่วยทองสุข
6	ระยะเวลาในการดำเนินการและวิธีการดำเนินการ	แก่นจันทร์
7	ผลที่คาดว่าจะได้รับของงานวิจัย	ยายแหยม
8	รายชื่อ สมาชิกทีมวิจัย	ผู้ใหญ่นมมาศ
9	ผลในการทำกิจกรรม เก็บข้อมูล(เก็บตก)	น้องปอย
10	ผู้รับผิดชอบในด้านอาหารการกิน	ยายบัวเรียน ยายหมวย

หลังจากนำเสนอ ทีมวิจัยทุกคนก็ได้มาสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกันทันทีซึ่งการจัดเวทีครั้งนี้ก็ถือว่าสำเร็จตามเป้าหมาย คือ หน่วยงานและผู้นำชุมชนใกล้เคียงรับรู้และเข้าใจว่าเรากำลังทำงานวิจัยเกี่ยวกับละลู่อยู่และพร้อมที่จะสนับสนุนอย่างเต็มที่ส่วนหน่วยงานก็ชมกับความกล้าแสดงออกของชุมชนในการนำเสนอเรื่องราวของโครงการวิจัย ซึ่งก็เป็นจุดที่สร้างความมั่นใจและสร้างการยอมรับให้กับทีมวิจัยให้มีเพิ่มมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 3.3 ทำความเข้าใจกับหน่วยงาน

3.5.4 กิจกรรมวางแผนเก็บข้อมูล

หลังจากที่ได้แบ่งหน้าที่และกลุ่มการทำงานออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเก็บข้อมูลป่า ละลู่ และชุมชน แล้ว แต่ละกลุ่มก็ยังไม่เข้าใจว่าจะไปเก็บข้อมูลกันอย่างไร ซึ่งการพูดคุยครั้งนี้ก็จะเน้นเรื่องของ

การออกแบบการเก็บข้อมูลที่คนเก็บเองและผู้ร่วมให้ข้อมูลนั้นเข้าใจง่าย โดยแบ่งเป็นตารางเพื่อให้เห็นและเข้าใจง่ายดังนี้

ตารางที่ 6 การออกแบบการเก็บข้อมูล

เรื่อง	วิธีการ	แหล่งข้อมูล	ผู้รับผิดชอบ
ที่อยากรู้เพื่อตอบ โจทย์โครงการ	ตั้งคำถาม ทำแบบสำรวจ	จากผู้รู้ตามประเด็น ต่างๆ	ตามกลุ่มที่ได้แบ่งและ มอบหมาย 3 กลุ่ม

โดยการเก็บข้อมูลนั้นแต่ละทีมจะวางแผนเตรียมคำถามให้เข้าใจกันก่อนและนัดหมายกันไป แล้วแต่กลุ่มไหนจะสะดวกหรือบางกลุ่มจะเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยกัน เช่น กลุ่มเก็บข้อมูลป่าและละลู่เพราะเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกันส่วนของข้อมูลชุมชนนั้นก็ให้ทยอยเก็บร่วมกันตามโอกาส การที่ต้องแบ่งเป็นทีมเพราะอยากให้เกิดการมีส่วนร่วมของทีมวิจัย จุดที่ทางทีมต้องการที่จะเก็บเป็นจุดแรกคือ จุดของป่าและละลู่ ตามด้วยเรื่องราวในชุมชนเพราะต้องการสร้างกระแสการอนุรักษ์ป่าและละลู่จากการบุกรุกของนายทุน ในทีมจึงได้นัดหมายที่จะร่วมกันเก็บข้อมูลเบื้องต้นตรงจุดเหล่านี้ก่อน

ภาพที่ 3.4 วางแผนเก็บข้อมูล

3.5.5 กิจกรรมดำเนินการเก็บข้อมูล

ในการเก็บรวมตัวกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน มีผู้ที่เข้าร่วมสนทนาในครั้งนี้นี้หลายคน อาทิเช่น คุณสมจิตร(หัวหน้าโครงการ) ทีมพี่เลี้ยง และทีมวิจัยบ้านคลองทราย หลังจากนั้นก็ได้มีการแจกสมุด ปากกา กับทีมวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บและบันทึกข้อมูลที่ได้พบเจอ ที่จะไปเก็บข้อมูล ทุกคนก็ต่างคนต่างแยกย้ายกันไปตามจุดต่างๆตามที่ได้แบ่งกันเอาไว้ตั้งแต่แรกแล้ว

การเก็บข้อมูลป่า-ละล

ทีมที่ 1 ทีมเก็บข้อมูลเห็ด จะเก็บบันทึก ชนิด รูปร่าง สถานที่เกิด การใช้ประโยชน์ ที่เกี่ยวกับเห็ด เมื่อเดินไปได้พบกับเห็ด ทุกคนเก็บข้อมูลและถ่ายภาพเก็บไว้จากนั้นจึงเก็บเห็ดใส่ตะกร้าไปทำอาหารกินที่บ้าน

ทีมที่ 2 ทีมเก็บข้อมูลละล เป็นกลุ่มที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับต้นไม้ในบริเวณละล การทำงานของกลุ่มนี้ดูเหมือนจะง่ายเพราะในกลุ่มนี้มีผู้รอบรู้เรื่องต้นไม้ยกเว้นคนจดบันทึก การันตีด้วยชื่อ 4 ส ได้แก่ ส. แสง หนองงูเหลือม ส.แสง ดอกสูงเนิน ส.แสง พิมพ์พันธ์ และอีกหนึ่งส. ได้แก่ ผู้ช่วยสุข ปัญหาที่พบในกลุ่มนี้ก็คือ ต้นไม้ในบริเวณละลมีมาก และไม่รู้ว่าเริ่มกับต้นไหนดีเพราะทุกต้นก็น่าสนใจทั้งนั้น

ทีมที่ 3 ทีมเก็บข้อมูลยาสมุนไพร ในกลุ่มนี้มีแค่ 2 คน ก็เกินพอเพราะทั้งพ่อใหญ่อืด และอบต. ดัน ต่างเป็นผู้รอบรู้เรื่องสมุนไพรและเคล็ดลับวิธีการในการเก็บสมุนไพรและวิธีใช้อย่างละเอียดรอบคอบ

ทีมที่ 4 ทีมเก็บข้อมูลพืชผัก กลุ่มนี้จะมีแต่แม่บ้านโดยเฉพาะ ทุกอย่างเมื่อเก็บข้อมูลแล้วก็จะเก็บผักติดไม้ติดมือกลับมาด้วยทุกครั้งเพื่อนำมาประกอบอาหาร

ทีมที่ 5 ทีมเก็บข้อมูลพืชหัว เช่น หัวมัน หัวกลอย กลุ่มนี้จะเตรียมเสียม กับถุงสะพายเข้าไปในป่าและออกมาพร้อมกับพืชหัวที่เป็นอาหาร มันและอื่นๆอีกมากมาย

ทีมที่ 6 ทีมเก็บข้อมูลสัตว์ต่างๆ ส่วนมากจะเป็นเด็กวัยรุ่นผู้ชายในหมู่บ้าน การที่ได้เข้าป่าจึงถือว่าเป็นเรื่องสนุกสนาน เดินไปคุยไปเสียงดังจึงไม่ค่อยพบสัตว์มากนักและเวลาที่ไปก็ไม่ได้อยู่ในช่วงเวลาที่พบสัตว์ ส่วนมากจะพบพวก ผึ้ง ต่อ แตน และพบกับโครงของสุนัขจิ้งจอก

ทีมที่ 7 ทีมเก็บบันทึกและเก็บบรรยากาศ ที่แต่ละกลุ่มเก็บข้อมูลได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน น้องปอย พี่สมจิตร

ทีมที่ 8 กลุ่มเสเปียง เป็นกลุ่มที่จะขาดเสียไม่ได้เลยในการทำงาน เพราะกองทัพต้องเดินด้วยท้อง

เมื่อกลับมาถึงแต่ละกลุ่มได้นัดมาคุยกันพูดถึงข้อมูลที่ได้นำมาสรุปด้วยกันมีการให้แต่ละกลุ่มให้ตัวแทนออกมาพูดถึงข้อมูลที่ได้นำมาสรุปด้วยกัน มีการให้แต่ละกลุ่มให้ตัวแทนออกมาคุยกันพูดถึงข้อมูลที่ได้และช่วงท้ายหัวหน้าโครงการก็สรุปข้อมูลและบรรยากาศที่ได้จากการไปเก็บข้อมูลอย่างสนุกสนาน

ภาพที่ 3.5 การสำรวจต้นไม้ ผักป่า และสมุนไพรในละลุ โดยมีคุณตาอ้อด หนองงูเห่ล้อม ผู้รู้ด้านสมุนไพร เป็นผู้ให้ข้อมูล

ภาพที่ 3.6 การสำรวจข้อมูลในละลุ

ภาพที่ 3.7 การเก็บข้อมูลในป่า-ละลู่

การเก็บข้อมูลชุมชน

ข้อมูลที่เก็บได้แก่ สภาพทั่วไป ประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญา อาชีพ และกิจกรรมการทำเศรษฐกิจแบบพึ่งตัวเอง ซึ่งการเก็บข้อมูลจะใช้รูปแบบของการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้และจัดเป็นวงพูดคุยร่วมกัน

ภาพที่ 3.8 การเก็บข้อมูลชุมชน

ภาพที่ 3.9 การบันทึกข้อมูลของยายแพยม ศรีวงศ์(ทีมวิจัยอาวุโส)

3.5.6 กิจกรรมจัดทดลองท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า-ละลุ ในเวทีวิจัยสัญจร “ถามไถ่เพื่อน เคลื่อน งานวิจัยครั้งที่ 8”

ทีมวิจัยบ้านคลองทรายได้ใช้โอกาสในงานวิจัยสัญจรครั้งนี้ เป็นการทดลองการจัดท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า-ละลุโดยชุมชน ซึ่งกิจกรรมหนึ่งคือการผู้เข้าร่วมเที่ยวชมละลุ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ในการจัดการท่องเที่ยวครั้งนี้ ทีมวิจัยบ้านคลองทรายได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดย ให้ผู้เข้าร่วมนั่งรถอีแต็กเข้าชมละลุ เป็นกลุ่มๆ ละประมาณ 10 คน แต่ละกลุ่มจะมีมัคคุเทศก์ซึ่งทางชุมชนคลองทรายได้จัดเตรียมไว้เพื่อให้ความรู้และเรื่องราวเกี่ยวกับละลุและกิจกรรมต่างๆตามโปรแกรมทดลองท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า-ละลุในครั้งนี้

กิจกรรมเที่ยวชมละลุ

ภาพที่ 3.10 การเดินทางเข้าป่า-ละลุ

ภาพที่ 3.11 ทีมวิจัยชุมชนที่เยี่ยมชมและศึกษา "ละลุ"

พักโฮมสเตย์ หลังจากทีมวิจัยชุมชน ได้เที่ยวชมละลุเรียบร้อยแล้วก็เดินทางกลับมายังศาลาการเปรียญวัด เพื่อแยกย้ายไปยังบ้านพักโฮมสเตย์ เพื่ออาบน้ำและมาร่วมกิจกรรมภาคกลางคืน ซึ่งมีเจ้าบ้านมารอรับ

กิจกรรมภาคกลางคืน

รับประทานอาหารเย็น (พาแลง) หลังจากแยกย้ายกลับไปอาบน้ำแล้ว ผู้เข้าร่วมได้ทยอยเดินทางกลับมาที่วัดเพื่อรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน เป็นการนั่งล้อมวงเพื่อรับประทานอาหารกันเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยมีนายอำเภอโคกสูงเดินทางมาร่วมกิจกรรมด้วย อาหารที่ชุมชนคลองทราย จัดเป็นอาหารพื้นบ้านที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น เป็นอาหารอีสานที่รับประทานกันอยู่ทุกวัน ซึ่งบางอย่างนักวิจัยชุมชนบางท่านยังไม่เคยรู้จักและรับประทานมาก่อน

กิจกรรมบายศรีสู่ขวัญ หลังจากรับประทานอาหารร่วมกัน นายอำเภอโคกสูงได้กล่าวต้อนรับนักวิจัยชุมชนที่มาเข้าร่วมอย่างเป็นกันเอง และกิจกรรมต่อมาคือพิธีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งเป็นประเพณีของชาวอีสาน เพื่อต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองหรือเพื่อให้อยู่ดีมีสุข นักวิจัยชุมชนและผู้เข้าร่วมได้รับประสบการณ์แปลกใหม่จากประเพณีท้องถิ่น

ภาพที่ 3.12 กิจกรรมช่วงกลางคืน “พิธีบายศรีสู่ขวัญ”

กิจกรรมการแสดง “เซิ้งดอกจาน” ชาวบ้านคลองทรายใต้เตรียมการแสดงแก่แขกผู้มาเยี่ยมเยียน ซึ่งผู้แสดงส่วนใหญ่เป็นทีมวิจัยและลูกหลานของชุมชน ผู้เข้าร่วมประทับใจกับการแสดง และเห็นถึงความตั้งใจของผู้แสดง

ภาพที่ 3.13 การแสดงของเด็กๆ ชุมชนคลองทราย

กิจกรรมทำบุญตักบาตร ทีมวิจัยคลองทราย ได้จัดกิจกรรมให้ผู้เข้าร่วมได้ทำบุญตักบาตรในช่วงเช้าของวันที่สอง

ภาพที่ 3.14 การทำบุญตักบาตรตอนเช้า

ซึ่งจากการทดลองครั้งนี้ก็ได้รับเสียงสะท้อนทั้งคำชมและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปพัฒนาปรับปรุงต่อไปดังนี้

ภาพที่ 3.15 การสะท้อนความคิดเห็นจากการจัดการของชุมชนคลองทราย
ข้อดี/สิ่งที่ประทับใจ

- รอยยิ้มและความเป็นกันเองของชาวบ้าน อธิษาศัยดี ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี
- ความร่วมมือของชาวบ้าน
- วิถีของชุมชนน่ารัก
- ความเป็นธรรมชาติของละลุ แปลกตา สวยงาม
- ชอบนั่งรถอีแต็กเคยนั่งครั้งแรก
- พันธุ์ไม้หลากหลายชนิด แปลกตา น่าสนใจ
- การต้อนรับ / อบอุ่น

ข้อเสนอแนะ

- ปรับปรุงเส้นทางเข้าออก/เที่ยวชม
- ชาวบ้านยังมาร่วมกิจกรรมน้อยอาจเพิ่มการประชาสัมพันธ์
- อยากให้ชุมชนหวงแหนพันธุ์ไม้
- อย่าให้การท่องเที่ยวก้าวไปเร็วมาก
- ไม่อยากให้มียี่สิบปลูกสร้าง
- อยากให้คงการนำเที่ยวโดยรถอีแต็กเหมือนเดิมเพราะทำให้เกิดรายได้ให้กับชุมชน
- ให้กระจายข้อมูลที่มีอยู่ให้กับชาวบ้าน
- ป้ายบอกจุดสำคัญ พันธุ์ไม้
- มีการขยายพันธุ์ไม้ที่สำคัญเพิ่มเติม
- จัดเทศกาลการท่องเที่ยว
- เพิ่มความสะดวกในการเข้าชม
- เสริมความแข็งแรงของพื้นดินในละลุเช่นปลูกหญ้าแฝก
- ให้คงความเชื่อที่ชุมชนมีอยู่ไว้
- หากคนบรรยายให้เยอะไว้เพื่อทำแทนกัน
- อยากให้ผนวกความเชื่อกับข้อมูลที่มีในชุมชนให้เป็นเรื่องราว
- ทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติเช่น การเดินเท้า
- รวบรวมข้อมูลการก่อเกิดของละลุทางวิชาการเสริมเช่นชั้นดิน
- น่าจะมีการปลูกต้นไม้เพิ่มบางส่วน

ภาพที่ 3.16 ทีมวิจัยคลอกรายขอขอบคุณเพื่อนนักวิจัยชุมชน

3.5.7 กิจกรรมการศึกษาดูงานในพื้นที่ชุมชนที่มีประสบการณ์ ณ บ้านวังอ้อ

ด.หัวดอน อ.เชียงใน และ บ้านชาติ ด.หนามแท่ง อ.ศรีเมืองใหม่ จ.อุบลราชธานี

ในวันแรกการเดินทางครั้งนี้เริ่มออกจากบ้านคลองทรายเวลา 03.00 น. โดยรถบัสของ คนในชุมชนในระหว่างการเดินทางนั้นก็มีการชี้แจงและตรวจเช็คความพร้อมของทีมวิจัยในการที่จะสอบถามเรียนรู้เรื่องราวต่างๆการเดินทางใช้เวลาประมาณ 7 ชั่วโมง ก็ถึงบ้านวังอ้อ เวลา 10.30 น. ซึ่งการต้อนรับก็เริ่มพูดคุยกันที่ศาลาประชาคมในหมู่บ้านโดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้กล่าวต้อนรับด้วยประธานคณะกรรมการป่าชุมชนดงใหญ่ – วังอ้อ ซึ่งได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการทำงานเรื่องป่าชุมชนและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้าน ต่อจากนั้นก็มีการต้อนรับด้วยการแสดงชุดของเยาวชนที่มีชื่อว่า รำกะโป๊ะ กับ รำภูไท เป็นการสะท้อนถึงวิถีของชุมชนที่มีการใช้ประโยชน์จากมะพร้าวและเชื้อสายบรรพบุรุษของชุมชน ในครั้งนี้ทางประธานคณะกรรมการป่าชุมชนได้ให้ทีมวิจัยให้สังเกตตั้งแต่การพูด การกิน สภาพในชุมชนว่าเป็นอย่างไร

หลังจากนั้นช่วงบ่ายก็เดินทางไปที่บ้านวังอ้อซึ่งเป็นป่าที่มีลักษณะเป็นป่าดิบแล้งซึ่งเดินทางด้วยรถอีแต๊กหรือที่ชาวบ้านเรียกกันก็คือ รถซิท็อพ จากหมู่บ้านมาจนถึงที่บ้านนั้นใช้เวลาประมาณ 15 นาที โดยในป่านี้จะแบ่งเป็นฐานการเรียนรู้ทั้งหมด 7 ฐานด้วยกัน โดยทางคณะดูงานได้เรียนรู้ตามฐานต่างๆดังนี้

ฐานที่ 1 ฐานแผนที่ ซึ่งจะบอกถึงอาณาเขต สภาพรวมของป่ารวมถึงการจัดสันพื้นที่ด้วยโดยแบ่งเป็นป่าใช้สอย 300 ไร่ ป่าอนุรักษ์ 1,500 ไร่

ฐานที่ 2 ฐานการอนุรักษ์ไม้ป่า เป็นการแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าที่มีไม้ป่าเป็นตัวชี้วัดหนึ่ง

ฐานที่ 3 ฐานสมุนไพร เป็นการชี้ให้เห็นถึงเรื่องความหลากหลายของพันธุ์พืชและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

ฐานที่ 4 ฐานทำลาย ซึ่งมีเตาเผาถ่านไว้ให้เห็นถึงสภาพการทำลายป่าของคนสมัยก่อนที่เป็นสาเหตุทำให้ป่าเสียหายเป็นอย่างมาก

ฐานที่ 5 ฐานอนุรักษ์ป่าชุมชนและการใช้ประโยชน์ เป็นการพูดถึงผลของการที่ชุมชนกลับใจจากผู้ทำลายมาเป็นผู้ที่ดูแลอนุรักษ์ป่าทำให้ป่าฟื้นฟูและเป็นแหล่งที่สร้างประโยชน์ให้กับคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

ฐานที่ 6 ฐานถาวรวัลย์ จะพูดถึงถาวรวัลย์ชนิดต่างๆซึ่งจุดเด่นอยู่ที่ถาวรวัลย์น้ำที่บ่งบอกถึงความชุ่มชื้นของป่า

ฐานที่ 7 ฐานลำเซบาย เป็นฐานท้ายสุดที่มีความเย็นจากน้ำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสแต่เนื่องจากในปัจจุบันนั้นมีการทำฝายกักน้ำทำให้น้ำในลำเซบายแห้ง(ซึ่งไปครั้งนี้ฐานนี้ไม่ได้ไปชม)

หลังจากที่ได้เรียนรู้ในป่าเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็แยกย้ายกันพักผ่อนเพราะเดินทางออก - เข้าและไกลจึงทำให้ทีมวิจัยส่วนใหญ่อ่อนล้าและหมดสมาธิที่จะเรียนรู้ จึงให้พักอาบน้ำก่อนแล้วค่อยทำกิจกรรมต่อ หลังจากที่พักและรับประทานอาหารเย็นเป็นที่เรียบร้อยแล้วนั้น ทางทีมวิจัย

ก็ได้ร่วมพิธิบายศรีสู่ขวัญโดยในการบายศรีสู่ขวัญนั้นก็มีการเสี่ยงทายไข้ดัมว่าคณะดูงานนี้ไข้ดัมออกมาสวยหรือไม่ ถ้าไข้สวยก็จะโชคดี ต่อจากนั้นก็ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนกับทางกลุ่มซึ่งนำทีมโดยประธานคณะกรรมการป่าชุมชน ได้มาพูดถึงเรื่องของที่มาที่ไปก่อนการวิจัย รวมถึงวิธีการทำงานพร้อมกับผลที่เกิดขึ้นหลังจากที่ทำงานเสร็จแล้ว สิ่งที่ได้จากการพูดคุยก็คือ 1. การใช้ประโยชน์จากข้อมูลออกมาในรูปของฐานการเรียนรู้เรื่องทรัพยากร 2. การบริหารจัดการกลุ่มซึ่งทำ 2 ส่วน คือ ส่วนของศูนย์พัฒนาป่าชุมชนดงใหญ่

ซึ่งกิจกรรมในศูนย์จะเป็นในเรื่องของการฝึกอบรมเยาวชนโดยเชื่อมกับศาสนาเรื่องของธรรมะกับธรรมชาติ(ป่า)และเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ดูงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนด้วย อีกส่วนหนึ่งเป็นการบริหารจัดการในชุมชนในรูปแบบของร้านค้าสหกรณ์ชุมชนและกลุ่มแม่บ้าน ในจุดนี้ทางชุมชนได้สะท้อนว่ากิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวกับป่าจะต้องไม่แยกจากชุมชนเพราะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยในการทำงาน และเห็นได้ชัดว่าการที่จะเป็นมัคคุเทศก์ที่นำเสนอได้ดีนั้นต้องมีข้อมูลเป็นสำคัญ หลักการบริหารที่สำคัญ คือ ทำในรูปแบบของส่วนรวม เน้นความโปร่งใส ทุกกิจกรรมต้องมีการชี้แจง การทำงานต้องเสริมความเข้มแข็งให้แกกันใช้ หลักการกระจายกันทำงานเป็นกลุ่มต่างๆแต่มีเป้าหมายร่วมกัน

ในวันที่ 2 หลังจากที่ได้รับประทานอาหารเช้าและกล่าวขอบคุณพร้อมกับมอบของที่ระลึกเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ได้ออกไปที่บ้านชาด ต.หนามแท่ง อ.ศรีเมืองใหม่ ซึ่งใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง 30 นาที ก็มาถึงที่บ้านชาด จุดต้อนรับของที่บ้านชาดนั้นอยู่ที่ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นบ้านชาด ซึ่งเรื่องที่เราจะมาศึกษาก็คือเรื่องของ “รูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านชาด” ซึ่งผู้นำที่นี่เป็นผู้หญิงชื่อคุณแม่อำไพ และมีคุณพ่ออำนวยการเป็นประธานป่าชุมชน โดยสิ่งแรกที่ทางชุมชนสะท้อนให้ฟังก็คืองานกลุ่มเป็นงานรองแต่เป็นรายได้เสริม ซึ่งการจัดสถานที่ในศูนย์นั้นก็ทำให้เราได้เห็นภาพของการทำงานและรางวัลต่างๆที่ได้รับการยอมรับจากคนภายนอก

สภาพของป่าบ้านชาดเป็นป่าเบญจพรรณ มีความหลากหลายอยู่บนพื้นที่ขนาด 3,000 ไร่ ที่มาของการวิจัยนั้นทางชุมชนได้เล่าให้ฟังว่า ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างมากแต่มีจุดคิดว่าชุมชนได้แต่ใช้ประโยชน์จากป่าแต่ไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืน คำนึงถึงแต่มูลค่าของป่ามากกว่าคุณค่าทำให้มีแนวโน้มว่าป่ากำลังลดลง งานนี้เริ่มจากงานของสสส. ที่ทำการศึกษาป่าชุมชนและทำการประชาคมจนได้โจทย์วิจัยนี้ขึ้นมา ในกระบวนการหาทีมนั้นจะหาจากคุ้มบ้านทั้ง 6 คุ้ม มีการหาอาสาสมัครได้ 18 คน แต่มีปัญหาเรื่องการเขียนหนังสือจึงได้มีการดึงเด็ก เยาวชนในชุมชนมาช่วยเรื่องการเขียน ในการเก็บข้อมูลนั้นจะเน้นในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากป่า เช่น ปริมาณการใช้โดยแบ่งเป็นการใช้ด้านอาหาร การใช้สอย สมุนไพร เพื่อที่จะใช้ข้อมูลเหล่านี้สร้างความตระหนักของคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของป่า นอกจากนี้ข้อมูลเหล่านี้ยังนำไปสู่ในเรื่องของการออกกฎระเบียบการดูแลป่า เช่น การอนุรักษ์เป็นเรื่องของการมีข้อจำกัดห้ามใช้ การฟื้นฟูคือการปลูกเพิ่ม การใช้ประโยชน์คือการมีบริเวณผ่อนปรนให้

ใช้ได้ ซึ่งจุดแข็งของบ้านชาคือในเรื่องของการพึ่งตนเองเป็นหลักในการดูแลป่าโดยคนในชุมชน

กิจกรรมที่ต่อเนื่องจากงานวิจัยในเชิงการพัฒนาได้แก่ การจัดระบบการดูแลป่าการทำแนวกันไฟป่า การจัดระบบสวัสดิการจากป่า การทำหลักสูตรท้องถิ่นเช่น เรื่องสมุนไพร การจัดการป่าชุมชน เป็นต้น เนื่องด้วยเวลาของการดำเนินงานในพื้นที่นี้ค่อนข้างน้อยจึงไม่ได้เข้าไปเรียนรู้และดูกิจกรรมของป่าชุมชนในพื้นที่ จากนั้นก่อนกลับก็ได้กล่าวขอบคุณและมอบของที่ระลึกโดยตัวแทนของกลุ่มเยาวชน เริ่มออกเดินทางกลับจากบ้านชาเวลา 14.00 น. ในระหว่างเดินทางก็ได้ชวนทางทีมวิจัยทำการสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ สิ่งที่จะนำมาปรับใช้ในการทำงาน และปรับใช้อย่างไรบ้าง ซึ่งทางทีมวิจัยก็ได้นำเสนอไว้น่าสนใจหลายเรื่องเช่น เรื่องของการจัดการพื้นที่ป่า – ละลุ และชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้โดยการทำเป็นฐานการเรียนรู้ในเรื่องของ ฐานเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ฐานเรียนรู้ปรากฏการณ์ละลุ ฐานเรียนรู้ความหลากหลายในป่า เป็นต้น อีกสิ่งหนึ่งที่ทางทีมได้เสนอคือในเรื่องของศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวประจำชุมชนเพื่อที่จะรองรับการเข้ามาติดต่อในการเข้ามาเที่ยวชมในชุมชนและในระยะต่อไปน่าจะมีร้านค้าชุมชนที่มีสินค้าราคาถูกและมีผลิตภัณฑ์ชุมชนจำหน่ายมีการจัดการแบบระบบทุนมีเงินปันผลรายปี ทีมหลายคนบอกเป็นเสียงเดียวกันว่าการมาดูงานครั้งนี้ได้เปิดมุมมองและการคิดหลาย ๆ ด้านที่จะนำมาต่อยอดและปรับใช้ในชุมชนได้เป็นอย่างดีจุดสำคัญคือในเรื่องของการนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยมาใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม

จากการที่ได้พาทีมวิจัยบ้านคลองทรายมาดูงานครั้งนั้นทำให้เห็นสิ่งที่ทีมวิจัยได้ก็คือ ได้ในส่วนของการกำลังใจเพราะพูดภาษาเดียวกัน อีกส่วนหนึ่งเป็นในเรื่องของอุดมการณ์ในการดูทรัพยากรในชุมชนรวมถึงเรื่องของการบริหารจัดการด้วย ซึ่งจากที่สรุปด้วยกันระหว่างเดินทางกลับนั้นก็สะท้อนให้ถึงว่าทีมวิจัยเริ่มมีความเข้าใจและชัดเจนในเรื่องของการสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าและละลุ ที่มีอยู่ในชุมชนบ้านคลองทรายอีกสัญญาณหนึ่งที่ปรากฏคือมีคนกลุ่มใหม่ๆที่เข้ามาร่วมและเป็นกลุ่มเยาวชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการวิจัยและเป้าหมายมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีต่อการประสานความร่วมมือในการทำงานร่วมกันต่อไป

ภาพที่ 3.17 ศึกษาเรียนรู้ป่าชุมชนบ้านวังอ้อ

ภาพที่ 3.18 พูดคุยแลกเปลี่ยนกับทีมวิจัยบ้านวังอ้อ

ภาพที่ 3.19 พูดคุยแลกเปลี่ยนกับทีมวิจัยบ้านหาด

ภาพที่ 3.20 ถ่ายภาพร่วมกันก่อนกลับ

การศึกษาดูงานสำหรับโครงการวิจัยนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของทีมวิจัยเพราะการไปศึกษาดูงานนั้นจะทำให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่ที่มีประเด็นหรือประสบการณ์ที่คล้ายกันได้แลกเปลี่ยนเดิมความรู้ เดิมประสบการณ์ให้แก่กันระหว่างชุมชนกับชุมชนเอง ก็ถือว่าเป็นกิจกรรมการเรียนรู้อีกชุดหนึ่งของทีมวิจัยนอกจากนี้ยังจะได้นำไปปรับใช้กับการของชุมชนตัวเองต่อไป จากการไปดูงานร่วมกันครั้งนี้นั้นนอกจากได้การรับรู้ใหม่ๆ เพิ่มเติมแล้วยังได้เครือข่ายระหว่างชุมชนและความสัมพันธ์อันดีขึ้นของคณะทีมทำงานให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันมีพลังในการทำงานร่วมกันให้สำเร็จต่อไป ซึ่งประเด็นที่ทีมวิจัยได้พบจากการไปดูงานครั้งนี้ที่สามารถนำมาปรับใช้ได้เช่น การจัดการเรียนรู้เรื่องราวของทรัพยากร เป็นฐานการเรียนรู้ เส้นทางเดินจุดบรรยาย คนบรรยาย(มัคคุเทศก์) ที่พักที่มีการเรียนรู้เรื่องราวของการทำเศรษฐกิจพอเพียงด้วย ซึ่งจากการที่ได้ดูงานร่วมกันเสร็จแล้วทางทีมวิจัยก็ได้มีการออกแบบแนวทางการใช้ประโยชน์จากป่าและละลุอย่างยั่งยืนร่วมกันโดยนำเรื่องราวกิจกรรมการพึ่งตนเอง เชื่อมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวธรรมชาติป่าละลุเข้าด้วยกันเป็นเส้นทางการเรียนรู้ทั้งชุมชน ป่า และละลุอย่างลงตัว

3.5.8 กิจกรรมการสรุป วิเคราะห์ ข้อมูล

หลังจากที่ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูลกันตามประเด็นหลักทั้ง 3 ส่วนแล้ว(ชุมชน ป่า ละลุ) ก็จะนำมาทำการสรุปรวบรวมข้อมูลโดยการแบ่งกลุ่มย่อยระดมความคิดเห็น เพื่อให้เห็นประเด็นของข้อมูลในแต่ละส่วนประเด็นข้อมูลชุมชนจะสรุปให้เห็นเรื่องของความเป็นมา วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาต่างๆที่ถือว่าเป็นต้นทุนทางสังคมของชุมชน ด้านประเด็นข้อมูลป่าก็จะสรุปให้เห็นเรื่องความเป็นมาของป่า การใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ ดูแลปัญหา ผลกระทบที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างป่ากับชุมชนและความหลากหลายทางชีวภาพของป่า และส่วนข้อมูลประเด็นที่เกี่ยวกับละลุจะสรุปถึงความเป็นมา ลักษณะ พื้นที่ การดูแล ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน การใช้ประโยชน์ การดูแล การเปลี่ยนแปลงของละลุและปัญหา ผลกระทบที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งจากการที่ทีมวิจัยได้มาทบทวนสรุปร่วมกันก็ทำให้ต้นทุน ศักยภาพของพื้นที่นี้ในการจัดการ อนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนได้ในเชิงของการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว การเรียนรู้และอนุรักษ์ละลุโดยชุมชน ซึ่งข้อมูลต่างๆเหล่านี้จะนำไปสู่การออกแบบแนวทางการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่า-ละลุ ผนวกกับแนวทางที่ได้จากการศึกษาดูงานจากบ้านวังอ้อ และบ้านชาติ จ.อุบลราชธานี ที่จะนำมาปรับใช้ในพื้นที่ด้วย

ภาพที่ 3.21 สรุปวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน

ภาพที่ 3.22 แบ่งกลุ่มสรุป วิเคราะห์ข้อมูล

3.5.9 กิจกรรมการคืนข้อมูลในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่า-ละลู่ บ้าน

คลองทรายร่วมกัน

จัดเวทีคืนข้อมูลและหาแนวทางการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่า-ละลู่ที่ยั่งยืนเพื่อนำเสนอข้อมูล กระบวนการทำงาน จากการทำงานวิจัยที่ผ่านมาตลอดทั้งโครงการให้กับหน่วยงาน ผู้นำ ชาวบ้าน ทั้งในและนอกพื้นที่ โดยครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมประมาณ 50 คนโดยในเวทีมีการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัยโดยทีมวิจัย ซึ่งการจัดเวทีเน้นสร้างกระบวนการและบรรยากาศจากนั้นแบบมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เวทีคืนข้อมูลในครั้งนี้ได้เริ่มขึ้นเวลาประมาณ 10.00น. โดยครั้งนี้มีนายอำเภอโคกสูง จ.สระแก้ว เป็นแกนหลักของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เริ่มที่การแนะนำทีมวิจัยก่อนต่อด้วยการแสดงของเด็กและพิธิบายศรีสู่ขวัญที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านคลองทราย ต่อจากนั้นก็เป็นการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับโครงการวิจัย ช่วงที่ 1 โดยเป็นการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการทำวิจัยการอนุรักษ์ป่า-ละลู่บ้าน

คลองทราย ข้อมูลชุมชนบ้านคลองทราย ประวัติความเป็นมา พัฒนาการของหมู่บ้าน วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ข้อมูลป่า ประวัติความเป็นมา การเปลี่ยนแปลง และการใช้ประโยชน์ ข้อมูลละลุ ประวัติความเป็นมา การเปลี่ยนแปลง การใช้ประโยชน์ การดูแลรักษา ต่อได้สรุปผลสิ่งที่ค้นพบ จากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จุดสำคัญในป่าที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้(เส้นทาง/โปรแกรม) และแนวทางการอนุรักษ์ละลุ-ป่าที่ยั่งยืน

ในช่วงที่ 2 เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ป่า-ละลุ ร่วมกันอย่างยั่งยืน โดยขอความคิดเห็นจากผู้นำแต่ละหน่วยงานที่เข้าร่วมเกี่ยวกับการ ดำเนินการโครงการวิจัยของชุมชน ซึ่งมีทั้งการแลกเปลี่ยนในวงใหญ่ และแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มย่อย โดยมีเนื้อหาที่ได้จากการแลกเปลี่ยนถึงแนวทางการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่า-ละลุ อย่างยั่งยืนดังต่อไปนี้ ป่าชุมชนบ้านคลองทราย เขตอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านคลองทราย (ป่า+ละลุ พื้นที่ 750 ไร่) ควรมีป้ายบอกเขตอนุรักษ์ป่าชุมชน ให้เห็นอย่างชัดเจน และให้มีการแบ่งโซน การใช้ประโยชน์และกฎระเบียบในการดูแลและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า-ละลุ ดังนี้

1.ป่าชุมชน

การอนุรักษ์

- 1 ห้ามตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าชุมชน
- 2 ห้ามนำพันธุ์ไม้ทุกชนิดออกจากพื้นที่ป่าชุมชน
- 3 ห้ามล่าสัตว์ในเขตป่าชุมชน
- 4 บทลงโทษฝ่าฝืนกฎระเบียบที่กำหนดปรับไม่ต่ำกว่า 20,000บาท พร้อมยึดอุปกรณ์ และส่งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

การใช้ประโยชน์

- 1 อนุญาตให้ตัดไม้ที่ตายโดยธรรมชาติ เช่น ไม้ล้มหมอนนอนไทร
- 2 การตัดไม้ทุกครั้งต้องแจ้งคณะกรรมการดูแลป่าชุมชนเพื่ออนุญาต
- 3 การเก็บพืชผักเน้นการใช้ประโยชน์ให้สามารถเหลือไว้ขยายพันธุ์ได้
- 4 เน้นการใช้เพื่ออนุรักษ์ เช่น ขุดหัวมัน หัวกลอยให้คงเหลือเป็นเหง้าไว้แล้วกลบ เช่น มันทุกชนิด กลอย หน่อไม้

การฟื้นฟูป่า

- 1 ปลูกพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมเสริมในพื้นที่ป่าชุมชน (ถามคนเฒ่าคนแก่เรื่องพันธุ์ไม้ที่เหมาะสม, กำหนดกิจกรรมปลูกป่าในวันสำคัญต่างๆ)
- 2 มีการปลูกต้นไม้ทุกปี ปีละ 1 ครั้ง
- 3 มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม เช่น ปลูกป่า ปลูกพันธุ์พืช พันธุ์ไม้มวยงาม
- 4 ในการทำกิจกรรมต้องมีการเตรียมการประชุมวางแผนร่วมกันทุกครั้ง

2.ละลุ

การอนุรักษ์ละลุ

- 1 ห้ามนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงในเขตที่กำหนดไว้
- 2 ห้ามปลูกสิ่งก่อสร้าง

อนุรักษ์สัตว์

- 1 ห้ามซื้อสัตว์น้ำ
2. ห้ามใช้อวนตาถี่ในการจับสัตว์น้ำ
3. ห้ามล่า สัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์
4. ห้ามจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ หรือ ขยายพันธุ์

การฟื้นฟูละลุ

- 1 นำพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ละลุไปปลูกเสริม
- 2 การรักษาหน้าดิน เช่น ปลูกหญ้าแฝก

มีการตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านคลองทราย เพื่อทำหน้าที่ดูแลและรักษาระเบียงที่ชุมชนเห็นร่วมกัน

คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านคลองทราย

1 นางสาวจิรัชยา เพือกสีสุข	ประธาน
2 นายแสง ดอกสูงเนิน	กรรมการ
3 นายแสง พิมพ์พันธ์	กรรมการ
4. นายทองสุข ศรีจันทร์	กรรมการ
5. นางคำมุก โยธสิงห์	กรรมการ
6. นายตัน ปะเถดง	กรรมการ
7. นายอภิรมย์ ทินขุนทด	กรรมการ
8. นายคาน ดวงไธสงค์	กรรมการ
9. นายอรุณ ครองไธสงค์	กรรมการ
10. นายแสง หนองงูเห่ล้อม	กรรมการ
11. นายถนอม แก่นวิชา	กรรมการ
12. นายกฤษดา เลิศสุวรรณ	กรรมการ
13. นายบุญบัน สนิธมาตร	กรรมการ
14. นายทนต์ศักดิ์ ดาวรัมย์ย์	กรรมการ
15. นายวินัส ใจกล้า	กรรมการ
16. นายสมาน เลิศสุวรรณ	กรรมการ

ในช่วงท้ายเวทีทางชุมชนก็ได้แสดงแนวคิดการที่จะต่อยอดงานวิจัยในเชิงของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า-ละลุ ทั้งท้ายไว้ เพราะมองว่าจะสามารถสร้างแนวร่วมในชุมชนและหาความชัดเจนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวนี้ให้ชัดเจนเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 3.23 เวทีคืนข้อมูล

ภาพที่ 3.24 การนำเสนอข้อมูลแผนที่ป่า สะลุ โดยตัวแทนกลุ่มเยาวชน

ภาพที่ 3.25 ระดมความคิดเห็นหาแนวทางการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่า-ลุ

3.5.10 กิจกรรมการสรุปและถอดบทเรียนการทำงานวิจัยร่วมกัน

ในการพูดคุยถอดบทเรียนนั้นก็ได้พูดถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากผลของการทำวิจัยโดยทำการเปรียบเทียบ ก่อนทำและหลังทำวิจัย ว่าทีมวิจัย ชุมชน หน่วยงาน ได้เกิดการเรียนรู้และปรับทำอย่างไร ซึ่งวิธีการนั้นก็ให้แต่ละคนได้เล่าความในใจ ความภูมิใจ ความอึดอัดใจต่าง ๆ ออกจากมาเพื่อที่จะให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในตัวคนและส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งจากการพูดคุยกันแล้วพบว่าทีมวิจัยมีความเข้าใจต่องานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมากขึ้นมองเห็นว่างานวิจัยนี้เป็นเครื่องมือที่จะฟื้นความสัมพันธ์ ความสามัคคี การมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน เด่นชัดมากที่สุด ทั้งนี้เกิดจากการได้มาพูดคุยกันผ่านวงประชุมและการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเดินสำรวจเก็บข้อมูล การจัดเวทีสืบค้นเรื่องราวต่างๆ เป็นผลให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันและเข้าใจเห็นทิศทางร่วมกันที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นในการที่จะนำสิ่งที่ได้จากการค้นพบในการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ป่าและละลุ นำมาปรับใช้ในการพัฒนา หมู่บ้าน ชุมชน ต่อไป

สิ่งหนึ่งที่นักวิจัยต่างยอมรับเป็นเสียงเดียวกันก็คืองานวิจัยนั้นนอกจากได้วิจัยเรื่องของทรัพยากรแล้วยังได้วิจัยลักษณะนิสัยของคนด้วยทั้งที่ทีมวิจัยเอง ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอีกด้วย ในการถอดบทเรียนนั้นทำให้เห็นผลของการทำงานวิจัยได้ชัดเจนขึ้น เช่นการค้นพบองค์ความรู้ต่าง ๆ เช่นองค์ความรู้เรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อ องค์ความรู้ด้านอาชีพ เช่นการจักสาน การทำบายศรี การทำพืชผักสวนครัว เป็นต้น จนเป็นจุดที่ทำให้หมู่บ้านนั้นยกระดับความสามารถได้อย่างรวดเร็วด้วยการค้นพบฐานข้อมูลต่างๆ เหล่านี้จากการทำวิจัย

ภาพที่ 3.26 แบ่งกลุ่มถอดบทเรียนการทำงานวิจัย

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

ในบทนี้จะเป็นการสรุป วิเคราะห์ ข้อมูลผลการดำเนินงานกิจกรรมที่ผ่านมาของทีมวิจัยที่สอดคล้องกับเรื่องประเด็นการศึกษาของโครงการวิจัย ซึ่งจะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 พัฒนาการของชุมชนบ้านคลองทรายจากอดีต ถึง ปัจจุบัน

ยุคบุกเบิก (บ้านกระต๊อบ)

ในปีพ.ศ. 2516 จากคำบอกเล่าของคนยุคบุกเบิกที่ย้ายเข้ามาอยู่ ได้กล่าวว่า ได้มีกลุ่มผู้คนเข้ามาอาศัย อยู่ 5 ครอบครัว ห่างกันประมาณ 500 เมตร ครอบครัวแรก นายบุญ ปะเถดง (เสียชีวิตแล้ว) 2. ครอบครัวนายเพียร ผือกสีสุข 3. ครอบครัว นายเคน นางคำ แก่นวิชา (เสียชีวิตแล้ว) 4. ครอบครัว นายจำ นางหยอง สังขรณ์ ย้ายมาจากจังหวัดบุรีรัมย์ 5.นายไสว นพทันและครอบครัวอยู่ที่บ้านหนองม่วง เดินไป-กลับ ประมาณ 16 กิโลเมตรเพื่อมาทำนาทุกวันจึงได้ตัดสินใจพาครอบครัวย้ายจากบ้านหนองม่วง มาอยู่ที่นาใกล้ๆ กัน กับ 4 ครอบครัวแรก ทางด้านทิศตะวันออกห่างจากหมู่บ้านคลองทราย ในปัจจุบันประมาณ 500เมตร สภาพที่อยู่อาศัยในขณะนั้นเป็นกระท่อมไม้เล็กๆ มุงหญ้าคา สภาพพื้นที่อยู่อาศัยในช่วงนั้นเป็นที่นาไม่เหมาะกับการทำเป็นที่อยู่อาศัย

ในปีพ.ศ. 2517 ได้มีการชักชวนกันย้ายออกจากที่นามาอยู่ที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน ต่อมา มีการแยกครอบครัวและมีคนจากหมู่บ้านใกล้เคียงย้ายเข้ามาเรื่อยๆ คนในชุมชนส่วนใหญ่พื้นเพเดิมมาจากอีสาน จึงมีภาษาพูดเป็นภาษาอีสาน (ลาว) วัฒนธรรมประเพณีคล้ายกับทางภาคอีสาน นับถือศาสนาพุทธ และนับถือพระภูมิเจ้าที่เจ้าป่าเจ้าเขา กลุ่มคนที่เข้ามาอาศัยอยู่แรกๆ ได้เล่าว่าตอนที่เข้ามาอยู่ใหม่ๆ สภาพดิน ฟ้า อากาศ อำนวย ต่อการดำรงชีวิต สภาพป่ามีต้นไม้ กับต้นปอพราน เป็นส่วนมากไม้ยืนต้นมีไม่มากนัก ส่วนพืชพรรณธัญญาหารมีความอุดมสมบูรณ์ กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด อีงอ่าง สัตว์ป่า มีมากพอสมควร มีทั้ง เสือ ช้าง ชะมด นมู เก้ง กระรอก กระแต หมูป่า ไก่ป่า เต่า แล่น แย้ กิ้งก่า นก งู ผีเสื้อ ฯลฯ

ในสมัยก่อนสัตว์พวกนี้ มีจำนวนมาก เป็นเพราะป่าบริเวณนี้ มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้สัตว์ป่าอพยพเข้ามาหากินมาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาก การประกอบอาชีพ ในสมัยนั้นใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่เพราะสมัยนั้น วิวัฒนาการ ความเจริญทางเทคโนโลยียังเข้ามาไม่ถึงประมาณว่าถ้าครอบครัวใดทำไร่นาสวนเสร็จก่อนก็จะมาช่วยกันเป็นการร่วมแรงร่วมใจกัน สภาพความเป็นอยู่ในขณะนั้น อยู่ตามหัวไร่ปลายนา ทำอาชีพเกษตรกรรมและล่าสัตว์ เป็นส่วนใหญ่กลุ่มคนที่เข้ามาอยู่แรกๆคือ กลุ่มของ นายไสว นพทัน การปลูกบ้านเรือนในสมัยนั้นมีทั้งที่เป็นบ้านกระต๊อบและบ้านไม้หลังคามุงหญ้าคาและสังกะสี

ในปีพ.ศ. 2518 ชาวบ้านเริ่มรู้จักกรุงเทพมหานคร มีการนำน้ำมันหนิภาชีเข้ามาขาย

ยุคคอมมิวนิสต์เข้าป่า

ประมาณปี พ.ศ.2519 ซึ่งตรงกับเหตุการณ์บ้านเมือง คือนักศึกษาธรรมศาสตร์ถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏ ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็นั่งบ้านเรือนเป็นกระต๊อบสภาพความเป็นอยู่ในสมัยนั้นกลางวันเจอทหารของรัฐบาลกลางคืนเจอฝ่ายคอมมิวนิสต์ เพราะพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ฐานที่มั่นของคอมมิวนิสต์อีกทีหนึ่ง

ยุคทำลายป่า

ประมาณปีพ.ศ.2520 ได้มีการทำลายป่าอย่างหนักโดยการตัดไม้ขนาดใหญ่ขาย ใช้ทั้งแรงงานคนในการตัด และแรงงานช้างในการชักลาก เช่น ไม้ตะเคียนหิน มะค่าโมง มะค่าแต้ ไม้ตะค้ำ ไม้พะยุง ไม้นางดำ เป็นต้น ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สัตว์ป่าอพยพไปอยู่ที่เดิม

ยุคเขมรแตก

ในปีพ.ศ. 2522 เกิดเหตุสงครามกลางเมืองในกัมพูชา (เขมร) ทำให้ชาวเขมรอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยบริเวณ เกิดภัยธรรมชาติ คือ เกิดความแห้งแล้งและมีลมพายุอย่างรุนแรง การเก็บเกี่ยวผลผลิต เกิดความเสียหายและกลุ่มคนก็ได้ย้ายเข้ามาอยู่ภายในหมู่บ้าน รวมตัวกันเป็นกลุ่มเดียวและหลังจากนั้นก็เริ่มมีคนเข้ามาอยู่และครอบครัวก็แยกออกมาเป็นครอบครัวต่างหากอยู่กันเป็นครอบครัว พ่อ แม่ ลูก พี่น้องอาศัยกัน

ยุคถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์

ในปีพ.ศ. 2523 ชาวบ้านถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์เพราะเคยถูกชักชวนเข้าไปเป็นทหารป่า และช่วงนี้ มีการซื้อขายที่ดิน

ยุคสร้างบ้านแปลงเมือง

ในปีพ.ศ. 2525 มีการขุดสระน้ำขนาดใหญ่ โดยได้งบประมาณจากสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ซึ่งใช้แรงงานคนเป็นหลัก ไม่ใช่เครื่องจักรจึงเกิดสระขนาดใหญ่ภายในหมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันยังคงสภาพให้เห็นอยู่และสระน้ำแห่งนี้ก็ยังคงมีการใช้ประโยชน์ในชุมชน ซึ่งในขณะนั้นมีบ้านอยู่ประมาณ 20 หลังคาเรือน

ภาพที่ 4.1 สระน้ำของหมู่บ้านที่ขุดด้วยมือชาวบ้าน

ในปีพ.ศ. 2527 กองพัน ร.พัน 2 (ปัจจุบันเป็นกรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์) ได้มีการมาให้ความรู้ฝึกสอน ชาวบ้านให้อพยพหนีภัยสงครามเพราะอาจจะมีสงครามเกิดขึ้น

ในปีพ.ศ. 2528 ทางเข้าหมู่บ้านเริ่มมีขึ้นมีการทำถนนดิน มีรถไถนาเข้ามาครั้งแรก

ในปีพ.ศ. 2531 มีการเสนอโครงการไปยังอำเภอเพื่อขอแยกหมู่บ้านออกจากบ้านผาสุก

ในปีพ.ศ. 2532 ได้ตั้งหมู่บ้านคลองทรายขึ้นและมีการรับสมัครเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านโดยมีผู้สมัคร 2 คนคือ นายไสว นพทัน และนายวิชัย แสนยามาศ โดยวิธีการแบบเปิดเผย คือการตัดสินเลือกผู้สมัครคนใดคนหนึ่งให้ได้รับตำแหน่ง

ยุคฟื้นฟู

ในปี พ. ศ 2538 โครงการทัพบกสยาม 08 (เขาคีตา) มารณรงค์ส่งเสริมชาวบ้านช่วยอนุรักษ์ปลูกป่าทดแทนเพิ่มเติมและดูแลป้องกันพื้นที่ป่าโดยมีการสร้างแนวร่วมกับชาวบ้านจนทำให้ชาวบ้านเริ่มเข้าและเห็นคุณค่าของป่ามากขึ้น

ภาพที่ 4.2 แผนที่แสดงที่ตั้งของโครงการทับทิมสยาม 08

ในปี พ.ศ. 2542-2543 บริษัทประภาศรี ได้เข้ามาจับจองและปลูกยูคาลิปตัส กินพื้นที่ 10,000 ไร่ ทำให้เริ่มมีการปลูกรุกพื้นที่ป่าสาธารณะประโยชน์อย่างต่อเนื่องโดยใช้ชาวบ้านบึงหน้าโดยการ ออกอุบายให้เข้าไปทำกินประมาณ 3-5 ปี แล้วบริษัทก็เข้ายึดพื้นที่ปลูกยูคาเพิ่ม

ยุคอนุรักษ

ในปีพ.ศ. 2549 สืบเนื่องจากการเข้ามารณรงค์ของโครงการทับทิมสยาม 08 ที่กระตุ้นให้ชุมชน เห็นคุณค่าของป่าอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนเริ่มตระหนักถึงปัญหาการถูกบุกรุกพื้นที่ป่า-ละลู่ ของ นายทุนจึงรวมตัวกันต่อต้าน แต่ก็ยังขาดข้อมูลในการที่จะดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม

จนมาในปีพ.ศ. 2551ชุมชนได้รวมตัวกันทำโครงการวิจัยเรื่องศึกษาความสัมพันธ์ของ ปราบกฎการณ้ละลู่-ป่า และคนในชุมชนเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนร่วมกัน ของบ้านคลองทราย โดยได้รับทุนสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จากงานวิจัย นี้ทำให้ชุมชนบ้านคลองทรายได้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปและหน่วยงานต่างๆมากมายและที่สำคัญคือการ ค้นพบตัวเองหลายเรื่องที่เด่นชัดจะเป็นเรื่องของการพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งทำให้ ได้รับรางวัลต่างๆ มากมายจนกลายเป็นชุมชนต้นแบบและเป็นแหล่งเรียนรู้ดูงานในเรื่องของการจัดการ และพึ่งตัวเอง อีกส่วนหนึ่งที่สำคัญไม่แพ้กันนั่นก็คือการที่พื้นที่ป่าของชุมชนจำนวน 750 ไร่ ได้ถูก ประกาศโดยหัวหน้าหน่วยอนุรักษ์โครงการทับทิมสยาม08 ให้เป็นพื้นที่สาธารณะที่ชุมชนมีสิทธิเดิมทีใน การดูแลรักษาและเข้าไปใช้ประโยชน์ร่วมกัน

ภาพที่ 4.3 การประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข”ปี2552

4.2 สถานการณ์และความหลากหลายทางชีวภาพในป่า

พื้นที่ป่าของชุมชนบ้านคลองทรายแห่งนี้ แต่เดิมนั้น เป็นป่าอุดมสมบูรณ์มีพืชพันธุ์ไม้นานาชนิด ขึ้นอยู่หนาแน่น และมีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่ชุกชุมทั่วบริเวณผืนป่า แต่ในปัจจุบันพื้นที่ป่าและสัตว์ป่าได้ลดน้อยถอยลงอย่างรวดเร็วด้วยเหตุที่ว่าเมื่อประมาณ 15 ปีที่ผ่านมาได้มีการซื้อ ขายที่ดินบริเวณที่ราบเชิงเขาโดยกลุ่มนายทุนกลุ่มหนึ่งทำลายป่าไม้เพื่อปลูกต้นยูคาลิปตัสพื้นที่ป่าลดลงอย่างรวดเร็วเป็นสาเหตุให้เกิดความลำบากในการหาอาหาร สมุนไพรและของป่าเพื่อนำมาบริโภคและขายเป็นรายได้ในการเลี้ยงชีพของครอบครัว

ภาพที่ 4.4 สภาพป่าบริเวณละลุ

ย้อนไปเมื่อปีพ.ศ.2516 ป่าอุดมสมบูรณ์มีสัตว์ใหญ่ เช่น ช้าง กระต๊อง เก้ง กวาง หมูป่า ดันไม้ยังหนาแน่น ขณะนั้นชาวบ้านยังตัดไม้เพื่อสร้างบ้านอยู่อาศัย เพราะในขณะนั้นจำนวนของคนกับป่าไม้และทรัพยากรยังสมดุลกันอยู่ประกอบกับชุมชนเพิ่งเริ่มก่อตั้งจึงต้องมีการก่อร่างสร้างฐาน ในขณะนั้นป่านี้ถือเป็นทั้งแหล่งอาหารและแหล่งสร้างรายได้จะเห็นได้จากมีการหาของป่าขาย แต่ก็ใช้อย่างเคารพมีความเชื่อเป็นสิ่งที่กำกับให้ใช้แต่พอดี ต่อมาเริ่มมีการทำการเกษตรมากขึ้น พร้อมกับมีการเข้ามาของนายทุนโดยใช้เงินเป็นเครื่องมือเบิกทางบุกรุกป่า โดยอาศัยมือของชาวบ้าน ซึ่งต่อมาเมื่อป่าเริ่มเสื่อมโทรมลงความสมบูรณ์ของป่าก็ลดลงทำให้คนในชุมชนหากินยากขึ้น จึงเริ่มมีการหลั่งไหลแรงงานหนุ่มสาวออกจากชุมชนเหลือไว้แต่เพียงพ่อแม่เฒ่าเฝ้าอยู่ที่บ้านเท่านั้น ป่าที่เคยเป็นสิ่งที่ทุกคนได้เข้าไปใช้ประโยชน์ก็ถูกละเลยจึงเปิดช่องว่างให้นายทุนรุกป่าเข้าไปอีกเรื่อย ๆ โดยที่ชุมชนก็รับรู้แต่ไม่มีพลังต่อรองและยังรู้สึกว่ป่าแห่งนี้เกิดเองธรรมชาติได้ก็น่าจะไม่หมดไปจากชุมชน ทั้งไว้สักระยะน่าจะฟื้นตัวได้เอง

จนต่อมาเมื่อมีหน่วยงานของโครงการทับทิมสยาม08 เข้ามารณรงค์ให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลป่า โดยออกอุบายเป็นคำจ้างปลูกป่า เมื่อป่าที่ทุกคนในชุมชนได้ปลูกเจริญงอกงามได้กินดอก ได้กินผล ชุมชนก็เริ่มเกิดจิตสำนึกและเข้าใจว่าต้องช่วยกันดูแลป่าแห่งนี้เอาไว้ก่อนที่จะถูกบุกรุกและตัดไปอยู่ในมือของนายทุน จากจุดนี้ก็เกิดกลุ่มที่รวมตัวกันเคลื่อนไหวในชุมชนเพื่อต่อต้านการบุกรุกพื้นที่ป่าอยู่เงียบ ๆ เป็นจังหวะเดียวกันกับที่งานวิจัยได้เข้าไปจึงทำให้เกิดกระแสและรวมกลุ่มกันดำเนินการอนุรักษ์ป่าแห่งนี้ชัดเจนมากขึ้น พร้อมกับได้ศึกษาพัฒนาการสำรวจต้นทุนและศักยภาพของป่าแห่งนี้ร่วมกัน จนได้ข้อมูลชุดความรู้เกี่ยวกับป่าและละลจากข้อมูลทำให้พบว่าสัตว์ป่า และพรรณพืชมีความหลากหลายค่อนข้างมาก มีสถานการณ์ที่ต้องร่วมกันดูแล ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์อย่างระมัดระวัง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 พัฒนาการความเป็นมาของป่า

ช่วงเวลา	สภาพ	การใช้ประโยชน์	ความรู้/ความเชื่อเกี่ยวกับป่า
อดีตย้อนปีพ.ศ.2516 (ย้อนไป30กว่าปี)	ป่าสมบูรณ์มีสัตว์น้อยใหญ่ นานาชนิดจำนวนมาก เช่น เก้ง ช้าง กระต๊อง หมูป่า	หาของป่าขาย เป็นที่เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย ตัดไม้สร้างบ้าน	เคารพธรรมชาติ ไม่พุดจาทำทนาย นับถือเจ้าพ่อเขาพรหม สุวรรณ โดยบอกกล่าวก่อนใช้ไม้ในป่า
ช่วงเปลี่ยนแปลงปี 2530-2531 ป่าไม่มีต้นไม้ใหญ่ มีการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย สภาพแห้งแล้ง	ป่าลดน้อยลงเกิดจากการตัดไม้จากชาวบ้าน ไกลเคียง มีบริษัท กว๊านซื้อที่ชาวบ้านขายไร่ละ 1,000 บาท	-ตัดไม้ขาย -ถางป่าเพื่อทำไร่ -ปรับพื้นที่ปลูกยูคา -ป่ากระเจียวป่าเล็กๆ ไม่มี	หมู่บ้านคลองทรายมีแต่คนแก่ หนุ่มสาวเขากอง ความสัมพันธ์ในครอบครัวลดน้อยลง ขาดคนดูแลป่า

ทำนาไม่ได้	ปลูกยูการอบบริเวณ มีประมาณ4,000 กว่า ไร่ สัตว์ใหญ่เริ่ม หายไป		
ช่วงฟื้นฟูป่า ปีพ.ศ. 2537-2538	หน่วยงานจากกรมป่า ไม้เขาดังเขามาจ้าง ชาวบ้านปลูกป่า ทดแทน(ทำให้ ชาวบ้านมีงานทำลด การตัดไม้ ชาวบ้าน ช่วยกันดูแลป่าทำแนว กันไฟ	หาของป่า ผลผลิตจาก การปลูกป่า เช่น หวาย เห็ด	เริ่มมีความผูกพัน เห็น คุณค่าของป่ามากขึ้น (ไม่ตัดไม้ไม่ล่าสัตว์)
ป่าฟื้นฟู2543-2544	ต้นไม้เริ่มหนาตา มี สัตว์ป่าเข้ามาอาศัย เพิ่มขึ้น เช่น ไก่ป่า กระต่าย กระรอก หมา จิ้งจอก	หาของป่าขายแทน การล่าสัตว์ในหน้าฝน	-เห็นประโยชน์จากป่า มากขึ้น
ช่วงวิจัยดูแลป่าพ.ศ. 2551-ปัจจุบัน	ป่าคงตัว ชาวบ้าน ช่วยกันอนุรักษ์ป่า อยู่ ในการดูแลของ โครงการทับทิมสยาม 08	หาของป่าขายแทน การล่าสัตว์	-เห็นประโยชน์จากป่า มากขึ้น เช่น เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวชุมชน -ชาวบ้านรวมตัวกัน ดูแลป่า -คนในชุมชนข้างเคียง เริ่มเกรงใจไม่เข้ามาตัด ไม้

ตารางที่ 8 ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าในด้านต่าง ๆ

ประเภท	ชื่อ	สรรพคุณ/การใช้ ประโยชน์	ลักษณะ	ฤดูที่มีมาก	จำนวน ปัจจุบัน
สมุนไพร	1.จันทร์หอม -	แก้ไขมาลาเลีย ใช้แก้คันคัน ผาลำ ต้นที่เท่าลำแขน	ไม่ยืนต้น	- -	มีมากบริเวณ ละลุ

		สูง 2-3 เมตร			
	2. มะขามป้อม	ใช้เป็นยาแก้ไอ ใช้ลูกกินสด	ไม่ยืนต้น	พ.ค.-พ.ย.	มีไม่มาก
	3. ไม้ก้ำจัด	ใช้ผลนำมาตำ ให้ละเอียดผสม น้ำผึ้งปั้นเป็นลูก กร กินกับน้ำ ร้อนหรือเย็น แก้ ปวดท้อง	ไม่ยืนต้น	มีช่วงฤดูฝน	มีมาก
	4. แสลงโทน	ใช้เปลือกฝนแก้ ปวดท้อง	ไม่ยืนต้น ขนาดใหญ่	มีช่วงฤดูฝน	มีมาก
	5. กำลังวัวเถลิง	ใช้รากดองเหล้า แก้ปวดเอว	ไม้พุ่ม	เกิดบริเวณที่ ละลุ ไม่ชอบที่ แฉะ	มีน้อย
	6. โตไม่รู้ล้ม	เป็นยาบำรุง กำลังใช้ทั้งต้น	ไม้พุ่มอยู่ บริเวณละลุ	มีมากหน้าฝน	มีมาก
		ยารักษาตา หยอดตา ต้มทั้ง ต้นกลั่นเอาน้ำ หรือต้มเหล้า	ไม้พุ่ม อยู่ บริเวณละลุ	มีมากหน้าฝน	มีมาก
	8. ขมิ้นต้น	ยาแก้ปวดหลัง ปวดเอวใช้ราก ต้น	ไม้พุ่มอยู่ บริเวณละลุ	เกิดทุกฤดู	มีมาก
	9. ปอพราน	แก้เมาเห็ด ใช้ หัวฝนกับน้ำ	ไม้พุ่มอยู่ บริเวณละลุ	เกิดทุกฤดู	มีมาก
เห็ด	1. เห็ดปลวก/ เห็ดโคน	ใช้ประกอบ อาหาร แกง ผัด น้ำมันหอย คล้ายคัณรม	เกิดที่ราบสูง	ก.ย.-ต.ค.	มีมาก
	2. เห็ดระโงก	ดอกสีเหลือง สี	เกิดที่ราบ	ก.ย.-ต.ค.	มีมาก

		ขาว ใช้แกงผัด	ผิงคลอง		
	3.เห็ดผึ้ง	เห็ดผึ้งขมเกิดใน ป่ายูคา เห็ดผึ้งหวาน เกิดในลำคลอง	เกิดที่ราบ ผิงคลอง	ก.ย.-ต.ค.	มีมาก
	4.เห็ดตะไคร้	ใช้ต้มยำง่ดำ น้ำพริก	เกิดที่จอม ปลวก	หน้าฝน	หายากมีน้อย
สัตว์ป่า	1.สิงห์สั่น	-	-	-	30 ตัว
	2.นึ่ง	-	-	-	มีน้อย
	3.ไก่ป่า	-	-	-	มีมาก
	4.เต่า	-	-	-	มีมาก
	5.ตะกวด	-	-	-	มีมาก
	6.ตัวตุ่น	-	-	-	มีน้อย
	7.ชะมด	-	-	-	ใกล้สูญพันธุ์
	8.งูจงอาง	-	-	-	มีมาก
	9.งูเหลือม	-	-	-	มีมาก
	10.หมูป่า	-	-	-	มีน้อย
	11.หมาจิ้งจอก	-	-	-	มีมาก
	12.กระเจง	-	-	-	ใกล้สูญพันธุ์
	13.แก้ง	-	-	-	ใกล้สูญพันธุ์
	14.ไก่ฟ้า	-	-	-	ใกล้สูญพันธุ์
	15.นกขุนทอง	-	-	-	มีน้อย
	16.นกขุนแผน	-	-	-	ใกล้สูญพันธุ์
	17.นกแก้วหัวอก	-	-	-	ใกล้สูญพันธุ์
	18.นกกก	-	-	-	ใกล้สูญพันธุ์
	19.นกแกง	-	-	-	ใกล้สูญพันธุ์
	20.นกไองั่ว	-	-	-	3-4 ตัว
	21.ผีเสื้อ	-	-	-	มีมากในหน้า ฝน

4.3 ความเชื่อเกี่ยวกับป่าของคนในชุมชน

ทุกคนมีความเชื่อว่าดินที่เราเหยียบมีเจ้าของ ต้นไม้ สัตว์ป่าทุกสิ่งทุกอย่างมีเจ้าของรวมไปถึงตัวมนุษย์ของเราก็มีเจ้าของรักษาอยู่ และจะมีการลงโทษทันทีที่มีใครคนใดคนหนึ่งเข้ามาทำอะไรไม่ดี อาจจะมีการลงโทษที่แตกต่างกันและเป็นไปอย่างไม่น่าเชื่อ อย่างเช่นถ้าเราเดินทางเข้าไปในป่าจะต้องมีการขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทางเจ้าป่าเจ้าเขา ไม่พูดคุยกุญโจ้วไอ้อวดหรือลบหลู่ จะอุจจาระหรือปัสสาวะก็ต้องขออนุญาตก่อน คนในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียงมีความเชื่อและศรัทธาเกี่ยวกับเขาตาพรหมอย่างมาก ส่วนในบริเวณละลุของเรามีศาลเจ้าที่ที่ศักดิ์สิทธิ์มากชาวบ้านได้นำวัว ควาย เข้ามาเลี้ยงในบริเวณนี้และถ้าเกิดวัว ควายหาย ชาวบ้านก็จะไปบนบานกับเจ้าที่ไม่เกิน 2 วันก็จะได้ของที่ยหายคืน และมีความเชื่ออีกอย่างหนึ่งก็คือถ้าเข้าป่าและจะกินข้าวในป่าก่อนที่จะกินข้าวเราจะต้องแบ่งอาหารให้กับเจ้าที่เจ้าทางทุกครั้งเสมอ

4.4 ละลุและความหลากหลายทางชีวภาพ

ละลุหรือทะเลในภาษาชาวบ้านคลองทรายเรียกกัน เป็นภาษาเขมร ซึ่งแปลว่า แผ่นดินที่ทะเลลงไป ซึ่งละลุแห่งนี้ มีสภาพคล้ายกับทะเลเมืองผี ที่ จ. แพร่ และเสาดิน ที่ อ.น่าน้อย จ.น่าน อาจกล่าวได้ว่า ละลุ คือ ประติมากรรมที่เกิดขึ้นเองจากธรรมชาติ ที่เกิดจากธรรมชาติ กรัดกร่อน ไม่ว่าจะเป็นน้ำหรือลม เมื่อประมาณ 15,000 – 30,000 ปี เนื่องจากสภาพพื้นดินตรงนั้นเป็นดินทรายปนดินลูกรัง เมื่อดินเหล่านี้ถูก ฝน ลม กัดเซาะเป็นเวลานาน สภาพอากาศเปลี่ยนแปลงบ่อยจึงทำให้เกิดการทรุดตัวหรือยุบพังทลายลงมาของดิน

ชาวบ้านคลองทรายนั้น จากอดีตมานั้นมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับละลุเนื่องจากใช้เป็นที่ทำอาหาร เก็บหาพืชผัก สมุนไพรต่างๆที่มีอยู่มากมายมาใช้ในการรักษาโรค เลี้ยงสัตว์ อีกทั้งยังเป็นที่ทำอยู่หากินของชุมชนใกล้เคียงด้วย จากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่สำคัญและสวยงามแปลกตาของ ละลุ ที่เกิดจากการกรัดกร่อนผืนดินที่ลักษณะดินทรายผสมลูกรัง การกัดเซาะของน้ำและลม ก่อให้เกิดเป็นเสาดินรูปทรงต่างๆทำให้ในสมัยก่อนนอกจากเป็นแหล่งอาหาร แหล่งพืชผัก สมุนไพรแล้ว ก็ยังเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชนอีกที่หนึ่ง

เอกลักษณ์ที่สำคัญของละลุแห่งนี้ที่ค้นพบซึ่งถือว่าเป็นจุดเด่นไม่เหมือนที่อื่นตรงที่มีทั้งละลุบก และ ละลุน้ำ โดยเป็นละลุที่กักเก็บน้ำไว้สำหรับหล่อเลี้ยงความชุ่มชื้น พืชพรรณไม้ในป่าไว้และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำในธรรมชาติด้วย ซึ่งมีบริเวณที่กว้างจนสามารถพายเรือชมความงามของละลุได้ และสองฝากฝั่งยังมีเกาะกลางน้ำให้ชมอีกและที่ละลุแห่งนี้ จะมีต้นไม้อยู่สิ่งหนึ่งที่พบเจอได้เกือบทุกที่ในละลุก็คือ ต้นสีดาป่า หรือ ต้นสามพันตา ดอกมีสีขาวคล้ายดอกจำปา หรือ สีลาวดี ตรงกลางดอกมีสีเหลือง มีกลิ่นหอมมากมักพบมากในช่วงเดือนมิถุนายน ซึ่งหากเข้าไปในละลุช่วงนี้ จะได้กลิ่นหอมทั่วละลุ

ภาพที่ 4.5 ต้นสีดาป่า (ต้นสามพันดา) ไม้สวยงามในทะเล

ภาพที่ 4.6 ลักษณะของดอกสีดาป่า(สามพันดา)

ในดินแดนแห่งนี้ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นดินแดนที่ใครได้เข้าไปแล้วเหมือนได้ไปในความฝันที่อยู่ในทะเลทราย และมีกำแพงสีแดงอมทอง ในตอนนั้นทะเลเป็นสิ่งที่แปลกเหมือนมีคนมาจัดแต่งเอาไว้ต้นไม้แต่ละต้นเหมือนถูกย่อขนาดลง บริเวณโดยรอบนอกจะมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีต้นไม้ขนาดใหญ่ ใต้ต้นไม้ จะมีดอกกระเจียวขาวแดงอยู่บริเวณกว้างในบริเวณนั้นมีเสียงนกร้องหลายชนิด และในทะเลนั้นยังมีสัตว์ให้เห็นอยู่บ่อยๆ เช่น งูเหลือมขนาดใหญ่ สุนัขจิ้งจอก นกไอ้จิ้ง (คล้ายนกเงือก) ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างความหลากหลายได้เป็นอย่างดี ในความทรงจำของชาวบ้านหลายคนเกี่ยวกับทะเลแล้วว่าเมื่อก่อนนั้นสวยงามมากกว่าตอนนี้มาก สภาพบริเวณทะเลมีลักษณะเป็นรูปทรงต่าง ๆ ตามจินตนาการ เช่น เหมือน

สฤปเจตีย์ เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ น้ำกัดเซาะลอดใต้พื้นดินเป็นถ้ำเล็กๆ ร่องการขยายวงกว้างให้น้ำลมหักัดเซาะแต่งเติมให้รูปร่างสวยงาม ผืนป่าบริเวณโดยรอบละลุและภูเขาตาพรหมมีความอุดมสมบูรณ์มาก

ในปัจจุบันพบบริเวณละลุกว้างขึ้นบริเวณพื้นทรายกว้างขึ้นดินที่เป็นรูปร่างต่างๆก็มีขนาดเล็กลงและได้หายไปบางส่วนก็เล็กลง สัตว์ที่เคยอยู่อาศัยในบริเวณนั้นก็เริ่มหายไป แต่ก็ยังพบร่องรอยของหมาป่า (สุนัขจิ้งจอก) ในบริเวณนั้นเยอะมากและก็ยังมียกอยู่มากมายส่วนทางทิศใต้ของทะเลก็มีการสร้างฝายทดน้ำและมีเส้นทางสะดวกมากขึ้น มีการใช้เส้นทางลัดเลาะตามป่าในช่วงฤดูฝนชาวบ้านก็อาศัยเป็นพื้นที่เลี้ยงวัว ควาย และทำคอกอยู่จนถึงฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวจนเสร็จจึงจะนำกลับมาเลี้ยงไว้ที่บ้านดั้งเดิม ปัจจุบันวิถีชีวิตอันดั้งเดิมของชุมชนได้เปลี่ยนไปเนื่องจากผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ได้ลดลงและถูกทำลายอย่างรวดเร็ว จึงต้องปรับวิถีชีวิตตัวเองเพื่อความอยู่รอดในสังคมแต่ส่วนมากก็ต้องอาศัยผืนป่าแห่งนี้ในการดำรงชีวิตเช่นเดิมแต่ความเป็นอยู่ค่อนข้างลำบากขึ้น เพราะว่า จากการที่คนเข้าไปใช้ประโยชน์ในผืนป่าแห่งนี้ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่ลดน้อยลงมากจนเกือบหมด ซึ่งแต่เดิมสามารถหาได้ง่ายรอบ ๆ ชุมชนผู้คนในชุมชนแห่งนี้ จึงถูกผลกระทบจากพื้นที่ป่าและละลุที่ลดลงอย่างรวดเร็ว

ภาพที่ 4.7 สภาพละลุบก

ภาพที่ 4.8 สภาพลະลู่

จากการสำรวจและเก็บข้อมูลทำให้พบว่าสภาพลະลู่ ยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ที่ชาวบ้านสามารถเก็บหามารับประทานได้ตลอดทั้งปีละลู่ จึงเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีค่าสำหรับชุมชน จากการสำรวจ พบว่ามีผักป่าหลายชนิดที่ชาวบ้าน ยังหาเก็บได้และสำรวจพบ มีดังนี้

ตารางที่ 9 ผักป่าที่พบในป่าละลู่

ชื่อ	ลักษณะ	ส่วนที่นำมารับประทาน	ลักษณะพื้นที่/ฤดูกาลที่พบ
1. ดอกกระเจียวแดง	ลักษณะเป็นกอใบเขียว ก้านใบยาวประมาณ 5 นิ้ว ก้านดอกเป็นช่อดอกสีแดงอมเขียวนิดๆ ดอกมีสีแดงหรือชมพู	นำดอกไปต้มเป็นผัก จิ้มกับน้ำพริก	พื้นที่ราบลุ่มมักออกดอกในฤดูฝน
2. ดอกกระเจียวขาว	มีหน่อและดอกสีขาวเท่านั้น	นำมาต้มซุบหรือรับประทานกับน้ำพริก	จะมีในฤดูฝน
3. ผักสาบหรือผักอีหนู	ลักษณะเป็นเถาวัลย์เลื้อย ขึ้นบนยอดไม้สูง ใบสีเขียว ผลสีเขียว	นำมาต้มรับประทานกับน้ำพริก หรือจะรองเวลาหนึ่งปลาก็ได้	ทั่วไป
4. ผักอีลอก อีลาย	ลักษณะต้นสีเขียวออกจุดดำ กิ่งก้าน 3 แฉก มีใบเรียงรายตามก้าน	ใช้แกงส้ม แกงป่า ก็ได้	มักจะเกิดตามพุ่ม และโคนต้นไม้
5. ผักอีอุบ	เตี้ยปุกกับพื้นดิน ใบสีเขียว ขอบใบสีม่วง	ใช้ต้มเป็นผักรับประทานกับน้ำพริก	เกิดตามที่เนินสูง และดินโพน

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ชื่อ	ลักษณะ	ส่วนที่นำมารับประทาน	ลักษณะพื้นที่/ฤดูกาลที่พบ
6. ผักอีโก้	ต้นเหมือนต้นข้าว มีช่อดอกต่างหาก ดอกเหมือนดอกมะลย	ใช้ต้นอ่อนและดอกต้มรับประทานกับน้ำพริก	เกิดตามป่าดิบเป็นกลุ่ม
7. กระชายป่า	ลักษณะต้นสีม่วงอมเขียว ออกดอกที่ยอด	ใช้หัวทำเป็นอาหาร ทำยาแก้โรคเบาหวานได้	ที่ราบลุ่ม
8. ผักติ้วส้ม	เป็นพืชยืนต้น ใบสีเขียว ยอดสีเขียวอมแดง	ใช้ยอดและดอกทำแกงหรือต้ม	ที่ราบโล่ง
9. ยอดไล่ต้น	ต้นเป็นพุ่ม เป็นเถาวัลย์ก็มี ใบสีเขียว ยอดสีเขียวอมแดง	ใช้รับประทานกับน้ำพริก	ที่ราบโล่ง
10. กระโดน	เป็นพืชยืนต้น ใบสีเขียว ยอดสีเขียวอมแดง	ใช้ยอดจิ้มน้ำพริก	ที่เนินต่ำ
11. หน่อไม้ป่า	เป็นหน่อผุดขึ้นมาจากดิน	นำมาดองก็ได้ แกงเปอะก็ได้ แกงส้มก็ได้ อูใส่ย่านางจิ้มแจ่ว	เกิดบริเวณกอไผ่
12. ผักยอดเจียง	ลักษณะต้นเป็นเถาวัลย์สีม่วง ใบสีเขียว ยอดสีเขียวอมม่วง	นำมาต้มทำปักษ์ หรือทำเป็นแกงป่า	ต้นไม้ใหญ่
13. ยอดหวาย	ต้นเป็นเถาวัลย์ เกิดใหม่ต้นเป็นกอเหมือนยอดมะพร้าว ก้านใบมีหนาม มีกาบห่อหุ้มที่ลำต้น	นำมาแกงเป็นอาหาร	ที่พุ่มไม้ใหญ่

4.5 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่า-ละลู่ของชุมชน

เนื่องจากป่าชุมชนกับพื้นที่ละลู่เป็นอาณาบริเวณที่ติดต่อกัน ที่ผ่านมานั้นชุมชนได้ใช้ประโยชน์และมีวิถีชีวิต ผูกพันอยู่กับ พื้นที่ที่เป็นฐานทรัพยากรของชุมชนในลักษณะ ดังนี้

1) การใช้พื้นที่ป่าเป็นแหล่งเรียนรู้หาอยู่หากินโดยใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืช ที่เป็นทั้งสมุนไพร และเป็นอาหาร ในการรักษาบำบัดโรคต่างๆของชาวบ้าน ซึ่งก็มีประสบการณ์ องค์ความรู้ และภูมิปัญญา ในการเรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากสมุนไพร(ดังตารางที่1ในบทที่2) รวมทั้งเก็บพืชผัก เห็ดและดักสัตว์ เล็กๆน้อยๆจากป่ามากินกันอยู่เสมอ

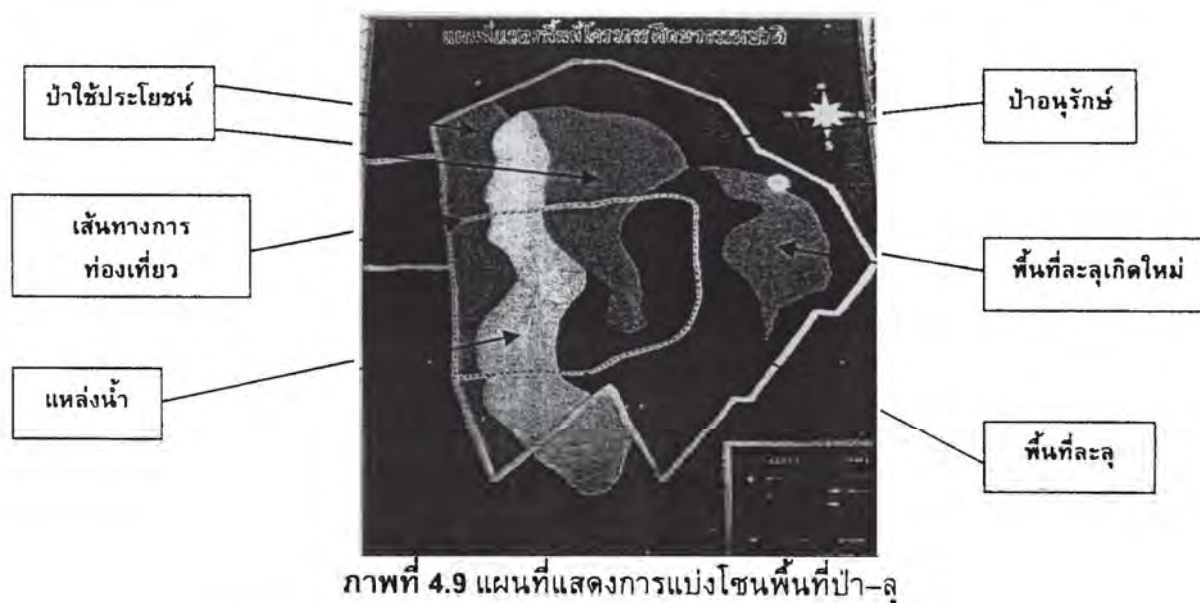
2) เนื่องจากพื้นที่ละลู่มีทั้งที่เป็นพื้นที่บกและพื้นที่น้ำ ยามเมื่อพื้นที่บกถูกน้ำฝนกัดเซาะก็พังทลายราบลงกลายเป็นพื้นที่น้ำ ดังนั้นชาวบ้านจะใช้พื้นที่ละลู่ในเรื่องน้ำที่นำมาหล่อเลี้ยงการทำ การเกษตร และการบริโภคทั่วไปแต่ระบบชลประทานยังมีข้อจำกัด เนื่องจากพื้นที่ละลู่อยู่ไกลจาก หมู่บ้านไปพอสมควร ซึ่งในขณะที่ทำวิจัยก็ได้มีหน่วยงานชลประทานจากรัฐ เข้ามาสำรวจเพื่อสร้างให้เป็นอ่างเก็บน้ำ ในโอกาสต่อไปแล้ว เนื่องจากพื้นที่ละลู่จะมีประโยชน์ในการใช้น้ำและหาปู หาปลาและ สัตว์น้ำที่มีอยู่มาบริโภคกันในหมู่บ้านแล้ว ยังมีชาวบ้านได้ไปใช้พื้นที่นั้นเลี้ยงวัว และไปตั้งขนาเพื่อเฝ้า วัว ซึ่งถ้าจะมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ละลู่ต่อไปอย่างจริงจังจะต้องมีการจัดระเบียบร่วมกันอีกครั้งหนึ่งในชุมชนและส่วนที่เกี่ยวข้อง

4.6 แนวทางการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่า-ละลู่ที่ยั่งยืนที่ค้นพบ

จากการที่ทีมวิจัยได้ค้นพบข้อมูลต่างๆเหล่านี้ในการทำงานวิจัย ที่ทำให้เห็นศักยภาพของพื้นที่ ในชุมชน ป่าและละลู่ อันจะนำไปสู่แนวทางการดูแลและอนุรักษ์ป่า-ละลู่ของชุมชนให้คงอยู่อย่างยั่งยืนที่ ชัดเจนมากขึ้น โดยผ่านเวทีการสรุป วิเคราะห์ทั้งภายในและภายนอกชุมชน พร้อมกับประยุกต์รูปแบบที่ ได้จากการศึกษาเรียนรู้ดูงาน แล้วนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบ้านคลองทราย ดังนี้

4.6.1 การแบ่งโซนพื้นที่และวางกฎระเบียบในการดูแลและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า-ละลู่

เนื่องจากป่าชุมชนบ้านคลองทราย เป็นเขตอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านคลองทราย (ป่า+ละลู่ พื้นที่ 750 ไร่) ควรมีป้ายบอกเขตอนุรักษ์ป่าชุมชน ให้เห็นอย่างชัดเจนพร้อมกับการวางกฎระเบียบการใช้ และดูแลป่าร่วมกันอย่างชัดเจนด้วย ดังนี้

ภาพที่ 4.9 แผนที่แสดงการแบ่งโซนพื้นที่ป่า-ลุ

พื้นที่ป่า

1. พื้นที่ป่าอนุรักษ์

- 1.1 ห้ามตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าชุมชน
- 1.2 ห้ามนำพันธุ์ไม้ทุกชนิดออกจากพื้นที่ป่าชุมชน
- 1.3 ห้ามล่าสัตว์ในเขตป่าชุมชน
- 1.4 บทลงโทษฝ่าฝืนกฎระเบียบที่กำหนดปรับไม่ต่ำกว่า 20,000 บาท พร้อมยึดอุปกรณ์ และส่งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

2. พื้นที่ป่าใช้ประโยชน์

- 2.1 อนุญาตให้ตัดไม้ที่ตายโดยธรรมชาติ เช่น ไม้ล้มหมอนนอนไทร
- 2.2 การตัดไม้ทุกครั้งต้องแจ้งคณะกรรมการดูแลป่าชุมชนเพื่ออนุญาต
- 2.3 การเก็บพืชผักเน้นการใช้ประโยชน์ให้สามารถเหลือไว้ขยายพันธุ์ได้
- 2.4 เน้นการใช้เพื่ออนุรักษ์ เช่น ขุดหัวมัน หัวกลอยให้คงเหลือเป็นเหง้าไว้แล้วกลบ เช่น มันทุกชนิด กลอย หน่อไม้

3. พื้นที่ป่าฟื้นฟู

- 3.1 ปลูกพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมเสริมในพื้นที่ป่าชุมชน
(ถามคนเฒ่าคนแก่เรื่องพันธุ์ไม้ที่เหมาะสม, กำหนดกิจกรรมปลูกป่าในวันสำคัญต่าง ๆ)
- 3.2 มีการปลูกต้นไม้ทุกปี ปีละ 1 ครั้ง
- 3.3 มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม เช่น ปลูกป่า ปลูกพันธุ์พืช พันธุ์ไม้สวยงาม

3.4 ในการทำกิจกรรมต้องมีการเตรียมการประชุมวางแผนร่วมกันทุกครั้ง
พื้นที่ละลุ

1.การอนุรักษ์ละลุ

- 1.1 ห้ามนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงในเขตที่กำหนดไว้
- 1.2 ห้ามปลูกสิ่งก่อสร้าง

2.การอนุรักษ์สัตว์

1. ห้ามซื้อสัตว์น้ำ
2. ห้ามใช้อวนตาถี่ในการจับสัตว์น้ำ
3. ห้ามล่า สัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์
4. ห้ามจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ หรือ ขยายพันธุ์

3. การฟื้นฟูละลุ

- 3.1 นำพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ละลุไปปลูกเสริม
- 3.2 การรักษาหน้าดิน เช่น ปลูกหญ้าแฝก

4.6.2 จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านคลองทราย

1 นางสาวจิรัชยา เฝือกสีสุข	ประธาน
2 นายแสง ดอกสูงเนิน	กรรมการ
3 นายแสง พิมพ์พันธ์	กรรมการ
4. นายทองสุข ศรีจันทร์	กรรมการ
5. นางคำมุก โยธสิงห์	กรรมการ
6. นายตัน ปะเถดง	กรรมการ
7. นายอภิรมย์ ทินขุนทด	กรรมการ
8. นายคาน ดวงไธสงค์	กรรมการ
9. นายอรุณ ครองไธสงค์	กรรมการ
10. นายแสง หนองงูเห่ล้อม	กรรมการ
11. นายถนอม แก่นวิชา	กรรมการ
12. นายกฤษดา เลิศสุวรรณ	กรรมการ
13. นายบุญปัน สินธิมาตร	กรรมการ
14. นายทนต์ศักดิ์ ดาวรัมย์	กรรมการ
15. นายวินัส ใจกล้า	กรรมการ
16. นายสมาน เลิศสุวรรณ	กรรมการ

โดยคณะกรรมการชุดดังกล่าวนี้จะทำหน้าที่ในการดูแลรักษา กฎระเบียบ การอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากป่าและละลุให้อยู่อย่างยั่งยืนสืบต่อไป

4.6.3 จัดเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า-ละลุ

เกิดจากการนำเอาจุดเด่นและต้นทุนของทั้ง 3 ส่วนมาจัดเป็นโปรแกรมเส้นทางการเรียนรู้วิถีการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนผนวกกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของป่าและละลุ โดยกำหนดไว้ 2 โปรแกรมคือ

1.)โปรแกรม 1 วัน เรียนรู้ชุมชน เรียนรู้ธรรมชาติป่าและละลุ
เรียนรู้วิถีบ้านคลองทรายใน 1 วัน

09.00-10.00น.	คณะศึกษาดูงานมาถึงบ้านคลองทราย กิจกรรมต้อนรับและแนะนำบ้านคลองทราย
10.00-12.00น.	เรียนรู้กิจกรรมพึ่งตนเองตามแนวทาง เศรษฐกิจพอเพียงของบ้าน คลองทราย
12.00-13.00น.	รับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน
13.00-15.00น.	เที่ยวชมและเรียนรู้ปรากฏการณ์ธรรมชาติ ป่า-ละลุ
15.00-15.30น.	แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและรับฟังข้อเสนอแนะจากคณะศึกษาดูงาน
15.30-16.00น.	กล่าวขอบคุณ มอบของที่ระลึกและเดินทางกลับ

2.)โปรแกรม 2 วัน 1คืน เรียนรู้ชุมชน เรียนรู้ธรรมชาติป่าและละลุ พักค้างคืนโฮมสเตย์
กับชาวบ้านคลองทราย
เรียนรู้วิถีบ้านคลองทรายใน 2 วัน

วันที่ 1

11.00-12.00น.	คณะดูงานเดินทางมาถึงบ้านคลองทราย กิจกรรมต้อนรับและทำความรู้จักกันเบื้องต้น
12.00-13.00น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00-13.45น.	รู้จักกับบ้านคลองทราย
13.45-15.30น.	เรียนรู้กิจกรรมพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจ พอเพียงของบ้าน คลองทราย
15.30-17.30น.	เที่ยวชมและเรียนรู้ปรากฏการณ์ธรรมชาติ ป่า- ละลุ
17.30-18.30น.	เข้าพัก
18.30-22.30น.	รับประทานอาหารเย็นร่วมกัน ชมแสดงของของเยาวชนบ้านคลองทราย

พิชัยศรีสุขวิญญู

พูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

วันที่ 2

07.00-08.00น.

ทำบุญตักบาตรและรับประทานอาหารเช้าร่วมกัน

08.30-11.30น.

เรียนรู้กิจกรรมการฟังตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงระดับ
ครัวเรือน

11.30-12.00น.

แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและรับฟังข้อเสนอแนะ
จากคณะศึกษาดูงาน

12.00-13.00น.

รับประทานอาหารกลางวัน

13.00-13.30น.

กล่าวขอบคุณ มอบของที่ระลึกและเดินทางกลับ

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

5.1 สรุปผลและอภิปรายผล

จากกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง เนื่องจากบ้านคลองทรายประสบปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า-ละลุ โดยเอกชน เพื่อนำไปปลูกปาล์ม นับหมื่นไร่ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ป่า-ละลุ อันเป็นแหล่งทรัพยากรในการทำมาหากินที่สำคัญผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวบ้านคลองทรายมาตั้งแต่อดีต และละลุซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่เกิดจากลมและน้ำกัดกร่อนดินทรายและดินลูกรัง บริเวณพื้นที่โล่งของป่า ทำให้มีลักษณะเป็นเสาหินรูปทรงต่างๆ ที่สวยงามแปลกตา (คล้ายพระเมืองผี จ.แพร่) อาจถูกทำลายไป จากปัญหานี้ ทำให้ชาวบ้านตระหนักและอยากร่วมกันอนุรักษ์ป่า-ละลุไว้ให้อยู่คู่กับหมู่บ้าน และเป็นมรดกของลูกหลานต่อไป

จากการทำงานวิจัยของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านคลองทรายมีโอกาสได้มาพบปะพูดคุยกัน จากแต่เดิมที่มีวิถีชีวิตแบบตัวใครตัวมัน มีงานและภาระหน้าที่ของตัวเอง ไม่มีเวลาสนใจเรื่องราวของส่วนรวม เมื่อได้มาทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมกันคิด ทำให้ผู้นำชุมชน ได้สังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชน เช่น การมีส่วนร่วมและการร่วมแรงร่วมใจในงานของส่วนรวม กล้าคิดกล้าแสดงออก จึงยอมรับได้อย่างเต็มภาคภูมิว่าที่บ้านคลองทรายเป็นเช่นทุกวันนี้ เพราะงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ทำให้ชาวบ้านคลองทรายได้หันเหชีวิตกลับมาช่วยคิด ร่วมทำ ดำเนินแนวทางตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการพึ่งตัวเองและดูแลรักษาทรัพยากรร่วมด้วย จนความแตกต่างต่างๆที่เคยมีมาได้ลดลงไป เกิดความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน ปลูกผักสวนครัว รั้วกินได้, เลี้ยงกบ, เลี้ยงปลา, เพาะเห็ด ประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน, ร่วมเวทีกระบวนการเรียนรู้ของหมู่บ้าน, มีความเอื้ออาทรต่อกัน และที่สำคัญการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นชาวบ้านคลองทรายได้เข้าร่วมเป็นนักวิจัยชาวบ้าน ช่วยกันศึกษาค้นคว้า หาข้อมูลของหมู่บ้าน ป่าและละลุ โดยมีพี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี มาคอยหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตลอดเส้นทาง

ผลของการดำเนินงานที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ประมาณ 5 ข้อดังต่อไปนี้

1.) เพื่อศึกษาสภาพของชุมชนรวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนและป่าละลุ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในการเก็บข้อมูลในส่วนนั้นได้ใช้การสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ และมีกลุ่มเยาวชนเป็นผู้คอยบันทึกข้อมูลเรื่องราวต่างๆไว้ว่าย้อนไปเมื่อปีพ.ศ.2516 ป่าอุดมสมบูรณ์มีสัตว์ใหญ่ เช่น ช้าง กระทิง เก้ง กวาง หมูป่า ดันไม้ยังหนาแน่น ขณะนั้นชาวบ้านยังตัดไม้เพื่อสร้างบ้านอยู่อาศัย เพราะในขณะนั้น

จำนวนของคนกับป่าไม้และทรัพยากรยังสมดุลกันอยู่ประกอบกับชุมชนเพิ่งเริ่มก่อตั้งจึงต้องมีการก่อร่างสร้างฐาน ในขณะนั้นป่านี้ถือว่าเป็นทั้งแหล่งอาหารและแหล่งสร้างรายได้จะเห็นได้จากการหาของป่าขาย แต่ก็ป็นใช้อย่างเคารพมีความเชื่อเป็นสิ่งที่กำกับให้ใช้แต่พอดี ต่อมาเริ่มมีการทำการเกษตรมากขึ้น พร้อมกับมีการเข้ามาของนายทุนโดยใช้เงินเป็นเครื่องมือเบิกทางบุกรุกป่า โดยอาศัยมือของชาวบ้าน ซึ่งต่อมาเมื่อป่าเริ่มเสื่อมโทรมลงความสมบูรณ์ของป่าก็ลดลงทำให้คนในชุมชนหากินยากขึ้น จึงเริ่มมีการหลั่งไหลแรงงานหนุ่มสาวออกจากชุมชนเหลือไว้แต่เพียงพ่อแม่เฒ่าเฝ้าอยู่ที่บ้านเท่านั้น ป่าที่เคยเป็นสิ่งที่ทุกคนได้เข้าไปใช้ประโยชน์ก็ถูกละเลยจึงเปิดช่องว่างให้นายทุนรุกป่าเข้าไปอีกเรื่อยๆ โดยที่ชุมชนก็รับรู้แต่ไม่มีพลังต่อรองและยังรู้สึกว่ป่าแห่งนี้เกิดเองธรรมชาติได้ก็น่าจะไม่หมดไปจากชุมชน ทั้งไว้สักระยะน่าจะฟื้นตัวได้เอง

จนต่อมาเมื่อมีหน่วยงานของโครงการทับทิมสยาม08 เข้ามารณรงค์ให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลป่า โดยออกอุบายเป็นคำจ้างปลูกป่า เมื่อป่าที่ทุกคนในชุมชนได้ปลูกเจริญงอกงามได้กินดอก ได้กินผล ชุมชนก็เริ่มเกิดจิตสำนึกและเข้าใจว่าต้องช่วยกันดูแลป่าแห่งนี้เอาไว้ก่อนที่จะถูกบุกรุกและตกไปอยู่ในมือของนายทุน จากจุดนี้ก็เกิดกลุ่มที่รวมตัวกันเคลื่อนไหวในชุมชนเพื่อต่อต้านการบุกรุกพื้นที่ป่าอยู่เรื่อยๆ เป็นจังหวะเดียวกันกับที่งานวิจัยได้เข้าไปจึงทำให้เกิดกระแสและรวมกลุ่มกันดำเนินการอนุรักษ์ป่าแห่งนี้ชัดเจนมากขึ้น พร้อมกับได้ศึกษาพัฒนาการสำรวจต้นทุนและศักยภาพของป่าและละลุแห่งนี้ร่วมกัน

2.) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ละลุ ป่า และวิถีชีวิตของคนในชุมชน การได้มาของข้อมูลในส่วนนี้นั้นใช้กระบวนการเดินสำรวจเก็บข้อมูลเป็นหลักโดยก่อนเดินสำรวจจะทำการวางแผนแบ่งประเด็น แบ่งคน และตั้งคำถาม หลังจากนั้นก็จะนำข้อมูลจากการสำรวจของแต่ละกลุ่มมาสรุปร้อยเรียงร่วมกัน ชาวบ้านคลองทรายนั้น จากอดีตมานั้นมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับละลุเนื่องจากใช้เป็นที่ทำอาหาร เก็บหาพืชผัก สมุนไพรต่างๆ ที่มีอยู่มากมายมาใช้ในการรักษาโรค เลี้ยงสัตว์ อีกทั้งยังเป็นที่ทำอยู่หากินของชุมชนใกล้เคียงด้วย จากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่สำคัญและสวยงามแปลกตาของ ละลุ ที่เกิดจากการกัดกร่อนผืนดินที่ลักษณะดินทรายผสมลูกรัง การกัดเซาะของน้ำและลม ก่อให้เกิดเป็นเสาหินรูปทรงต่างๆ ทำให้ในสมัยก่อนนอกจากเป็นแหล่งอาหาร แหล่งพืชผัก สมุนไพรแล้ว ก็ยังเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชนอีกที่หนึ่งที่คนบ้านคลองทรายนั้นภูมิใจและต้องการที่จะอนุรักษ์เอาไว้

3.) เพื่อศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นกับปรากฏการณ์ละลุ การจัดการที่ผ่านมา และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน จากการที่ได้ทำการสัมภาษณ์และเดินสำรวจเก็บข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับละลุทำให้พบว่าในปัจจุบันพบบริเวณละลุกว้างขึ้นบริเวณพื้นทรายกว้างขึ้นดินที่เป็นรูปร่างต่างๆ ก็มีขนาดเล็กลงและได้หายไปบางส่วนก็เล็กลง สัตว์ที่เคยอยู่อาศัยในบริเวณนั้นก็เริ่มหายไป แต่ก็ยังพบร่องรอยของหมาป่า (สุนัขจิ้งจอก) ในบริเวณนั้นเยอะมากและก็ยังมียุงอยู่มากมาย ส่วนทางทิศใต้ของทะเลภูก็มีการสร้างฝายทดน้ำและมีเส้นทางสะดวกมากขึ้น มีการใช้เส้นทางลัดเลาะตามป่าในช่วงฤดูฝนชาวบ้านก็อาศัยเป็นพื้นที่เลี้ยงวัว ควาย และทำคอกอยู่จนถึงฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวจนเสร็จจึงจะนำกลับมาเลี้ยงไว้ที่บ้านดั้งเดิม ปัจจุบันวิถีชีวิตอันดั้งเดิมของชุมชนได้เปลี่ยนไปเนื่องจากผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ได้ลดลงและถูกทำลายอย่างรวดเร็ว จึงต้องปรับวิถีชีวิตตัวเองเพื่อความอยู่รอดในสังคมบางคนก็ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน บางคนก็ทำพืชผักสวนครัวในหมู่บ้าน แต่ส่วนมากก็ต้องอาศัยผืนป่าแห่งนี้ในการดำรงชีวิตเช่นเดิมแต่

ความเป็นอยู่ค่อนข้างลำบากขึ้น เพราะว่า จากการที่คนเข้าไปใช้ประโยชน์ในผืนป่าแห่งนี้ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่ลดน้อยลงมากจนเกือบหมด ซึ่งแต่เดิมสามารถหาได้ง่ายรอบๆชุมชนผู้คนในชุมชนแห่งนี้จึงถูกผลกระทบจากพื้นที่ป่าและละลู่ที่ลดลงอย่างรวดเร็ว

ในการแก้ไขปัญหาเรื่องของพื้นที่ละลู่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปนั้น จากปรากฏการณ์ที่เห็นก็คือ การนำสัตว์ใหญ่เข้าไปหากินบริเวณละลู่ ย่อมมีผลต่อการเหยียบย่ำให้การเปลี่ยนแปลงของละลู่มีความรวดเร็วขึ้น ทางผู้นำในชุมชนก็จึงเข้าไปเจรจากับเจ้าของสัตว์เลี้ยงให้นำสัตว์มาเลี้ยงนอกพื้นที่ละลู่เพื่อที่จะลดการพังทลายของละลู่

4.) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ที่เหมาะสมและยั่งยืนจากทั้งปรากฏการณ์ละลู่และผืนป่าโดยรอบ จากข้อมูลที่ได้จากกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงานตลอดทั้งโครงการ นั้น ทำให้ได้ค้นพบแนวทางในการที่จะอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ที่เหมาะสมและยั่งยืนของละลู่และผืนป่าโดยรอบดังนี้

4.1) การแบ่งโซนพื้นที่และวางกฎระเบียบในการดูแลและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า-ละลู่

พื้นที่ป่า

1. พื้นที่ป่าอนุรักษ์

- 1.1 ห้ามตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าชุมชน
- 1.2 ห้ามนำพันธุ์ไม้ทุกชนิดออกจากพื้นที่ป่าชุมชน
- 1.3 ห้ามล่าสัตว์ในเขตป่าชุมชน
- 1.4 บทลงโทษฝ่าฝืนกฎระเบียบที่กำหนดปรับไม่ต่ำกว่า 20,000บาท พร้อมยึด

อุปกรณ์ และส่งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

2. พื้นที่ป่าใช้ประโยชน์

- 2.1 อนุญาตให้ตัดไม้ที่ตายโดยธรรมชาติ เช่น ไม้ล้มหมอนนอนไทร
- 2.2 การตัดไม้ทุกครั้งต้องแจ้งคณะกรรมการดูแลป่าชุมชนเพื่ออนุญาต
- 2.3 การเก็บพืชผักเน้นการใช้ประโยชน์ให้สามารถเหลือไว้ขยายพันธุ์ได้
- 2.4 เน้นการใช้เพื่ออนุรักษ์ เช่น ขุดหัวมัน หัวกลอยให้คงเหลือเป็นเหง้าไว้แล้ว

กลบ เช่น มันทุกชนิด กลอย หน่อไม้

3. พื้นที่ป่าฟื้นฟู

- 3.1 ปลูกพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมเสริมในพื้นที่ป่าชุมชน

(ถามคนเฒ่าคนแก่เรื่องพันธุ์ไม้ที่เหมาะสม, กำหนดกิจกรรมปลูกป่าในวันสำคัญต่างๆ)

- 3.2 มีการปลูกต้นไม้ทุกปี ปีละ 1 ครั้ง

3.3 มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม เช่น ปลูกป่า ปลูกพันธุ์พืช พันธุ์ไม้สวยงาม

- 3.4 ในการทำกิจกรรมต้องมีการเตรียมการประชุมวางแผนร่วมกันทุกครั้ง

พื้นที่สระ

1. การอนุรักษ์สระ

- 1.1 ห้ามนำสัตว์เข้าไปเลี้ยงในเขตที่กำหนดไว้
- 1.2 ห้ามปลูกสิ่งก่อสร้าง

2. การอนุรักษ์สัตว์

1. ห้ามซื้อสัตว์น้ำ
2. ห้ามใช้อวนตาถี่ในการจับสัตว์น้ำ
3. ห้ามล่า สัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์
4. ห้ามจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ หรือ ขยายพันธุ์

3. การฟื้นฟูสระ

- 3.1 นำพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับพื้นที่สระไปปลูกเสริม
- 3.2 การรักษาหน้าดิน เช่น ปลูกหญ้าแฝก

4.2) การตั้งกลุ่มคณะทำงานป่าชุมชนบ้านคลองทราย

1 นางสาวจิรัชยา เผือกสีสุข	ประธาน
2 นายแสง ดอกสูงเนิน	กรรมการ
3 นายแสง พิมพ์พันธ์	กรรมการ
4. นายทองสุข ศรีจันทร์	กรรมการ
5. นางคำมุก โยธสิงห์	กรรมการ
6. นายตัน ปะเถดง	กรรมการ
7. นายอภิรมย์ ทินขุนทด	กรรมการ
8. นายคาน ดวงไชสงค์	กรรมการ
9. นายอรุณ ครองไชสงค์	กรรมการ
10. นายแสง หนองงูเห่ล้อม	กรรมการ
11. นายถนอม แก่นวิชา	กรรมการ
12. นายกฤษดา เลิศสุวรรณ	กรรมการ
13. นายบุญปิ่น สันติมาตร	กรรมการ
14. นายทองศักดิ์ ดาวรัมย์	กรรมการ
15. นายวินัส ใจกล้า	กรรมการ
16. นายสมาน เลิศสุวรรณ	กรรมการ

โดยคณะกรรมการชุดดังกล่าวนี้จะทำหน้าที่ในการดูแลรักษา กฎระเบียบ การอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากป่าและสระให้ได้อย่างยั่งยืนสืบต่อไป

4.3) จัดเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า-ละลู่

เกิดจากการนำเอาจุดเด่นและต้นทุนของทั้ง 3 ส่วนมาจัดเป็นโปรแกรมเส้นทางการเรียนรู้วิถีการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนผนวกกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของป่าและละลู่ โดยกำหนดไว้ 2 โปรแกรมคือ

- 1.) โปรแกรม 1 วัน เรียนรู้ชุมชน เรียนรู้ธรรมชาติป่าและละลู่
- 2.) โปรแกรม 2 วัน 1 คืน เรียนรู้ชุมชน เรียนรู้ธรรมชาติป่าและละลู่ พักค้างคืนโฮมสเตย์กับชาวบ้านคลองทราย

5.) เพื่อทดลองดำเนินการอนุรักษ์และวิเคราะห์เงื่อนไขการจัดการที่ผ่านมาถึงสิ่งที่ทำได้และทำไม่ได้ ในการทดลองดำเนินการนั้นเป็นการทดลองการจัดท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า-ละลู่โดยชุมชน ในโอกาสในงานวิจัยสัณฐาน ซึ่งกิจกรรมหนึ่งคือการผู้เข้าร่วมเที่ยวชมละลู่ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ในการจัดการท่องเที่ยวครั้งนี้ ทีมวิจัยบ้านคลองทรายได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยให้ผู้เข้าร่วมนั่งรถอีแต็กเข้าชมละลู่ เป็นกลุ่มๆ ละประมาณ 10 คน แต่ละกลุ่มจะมีมัคคุเทศก์ซึ่งทางชุมชนคลองทรายได้จัดเตรียมไว้เพื่อให้ความรู้และเรื่องราวเกี่ยวกับละลู่และกิจกรรมต่างๆตามโปรแกรมทดลองท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า-ละลู่ ในครั้งนี้

กิจกรรมเที่ยวชมละลู่

ภาพที่ 5.1.การเดินทางเข้าป่า-ละลู่

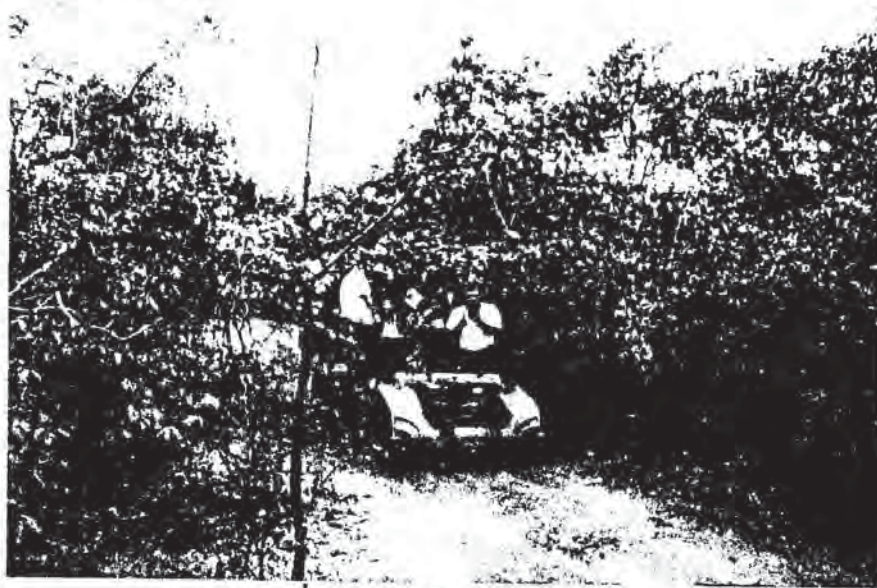
4.3) จัดเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า-ละลู่

เกิดจากการนำเอาจุดเด่นและต้นทุนของทั้ง 3 ส่วนมาจัดเป็นโปรแกรมเส้นทางการเรียนรู้วิถีการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนผนวกกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของป่าและละลู่ โดยกำหนดไว้ 2 โปรแกรมคือ

- 1.) โปรแกรม 1 วัน เรียนรู้ชุมชน เรียนรู้ธรรมชาติป่าและละลู่
- 2.) โปรแกรม 2 วัน 1 คืน เรียนรู้ชุมชน เรียนรู้ธรรมชาติป่าและละลู่ พักค้างคืนโฮมสเตย์กับชาวบ้านคลองทราย

5.) เพื่อทดลองดำเนินการอนุรักษ์และวิเคราะห์เงื่อนไขการจัดการที่ผ่านมาถึงสิ่งที่ทำได้และทำไม่ได้ ในการทดลองดำเนินการนั้นเป็นการทดลองการจัดท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า-ละลู่โดยชุมชน ในโอกาสในงานวิจัยสัญญา ซึ่งกิจกรรมหนึ่งคือการผู้เข้าร่วมเที่ยวชมละลู่ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ในการจัดการท่องเที่ยวครั้งนี้ ทีมวิจัยบ้านคลองทรายได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยให้ผู้เข้าร่วมนั่งรถอีแต็กเข้าชมละลู่ เป็นกลุ่มๆ ละประมาณ 10 คน แต่ละกลุ่มจะมีมัคคุเทศก์ซึ่งทางชุมชนคลองทรายได้จัดเตรียมไว้เพื่อให้ความรู้และเรื่องราวเกี่ยวกับละลู่และกิจกรรมต่างๆตามโปรแกรมทดลองท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า-ละลู่ ในครั้งนี้

กิจกรรมเที่ยวชมละลู่

ภาพที่ 5.1.การเดินทางเข้าป่า-ละลู่

ภาพที่ 5.2 ทีมวิจัยบ้านคลองทรายพาเครือข่ายวิจัยชุมชนเที่ยวชมและศึกษา “ละลุ”

พักโฮมสเตย์ หลังจากทีมวิจัยชุมชน ได้เที่ยวชมละลุเรียบร้อยแล้วก็เดินทางกลับมายังศาลาการเปรียญวัด เพื่อแยกย้ายไปยังบ้านพักโฮมสเตย์ เพื่ออาบน้ำและมาร่วมกิจกรรมภาคกลางคืน ซึ่งมีเจ้าบ้านมารอรับ

กิจกรรมภาคกลางคืน

รับประทานอาหารเย็น (พาแลง) หลังจากแยกย้ายกลับไปอาบน้ำแล้ว ผู้เข้าร่วมได้ทยอยเดินทางกลับไปที่วัดเพื่อรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน เป็นการนั่งล้อมวงเพื่อรับประทานอาหารกันเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยมีนายอำเภอโคกสูงเดินทางมาร่วมกิจกรรมด้วย อาหารที่ชุมชนคลองทราย จัดเป็นอาหารพื้นบ้านที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น เป็นอาหารอีสานที่รับประทานกันอยู่ทุกวัน ซึ่งบางอย่างนักวิจัยชุมชนบางท่านยังไม่เคยรู้จักและรับประทานมาก่อน

กิจกรรมบายศรีสู่ขวัญ หลังจากรับประทานอาหารร่วมกัน นายอำเภอโคกสูงได้กล่าวต้อนรับนักวิจัยชุมชนที่มาเข้าร่วมอย่างเป็นกันเอง และกิจกรรมต่อมาคือพิธีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งเป็นประเพณีของชาวอีสาน เพื่อต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองหรือเพื่อให้อยู่ดีมีสุข นักวิจัยชุมชนและผู้เข้าร่วมได้รับประสบการณ์แปลกใหม่จากประเพณีท้องถิ่น

ภาพที่ 5.3 กิจกรรมช่วงกลางคืน “พิธีบายศรีสู่ขวัญ”

กิจกรรมการแสดง “แข่งดอกจาน” ชาวบ้านคลองทรายได้เตรียมการแสดงแก่แขกผู้มาเยี่ยมเยียน ซึ่งผู้แสดงส่วนใหญ่เป็นทีมวิจัยและลูกหลานของชุมชน ผู้เข้าร่วมประทับใจกับการแสดง และเห็นถึงความตั้งใจของผู้แสดงและยังเป็นการปลูกฝังความภูมิใจท้องถิ่นตนเองให้กับเยาวชนตัวน้อย

ภาพที่ 5.4 การแสดงของเด็กๆ ชุมชนคลองทราย

กิจกรรมทำบุญตักบาตร ทีมวิจัยคลองทราย ได้จัดกิจกรรมให้ผู้เข้าร่วมได้ทำบุญตักบาตรในช่วงเช้าของวันที่สอง

ภาพที่ 5.5 การทำบุญตักบาตรตอนเช้า

ซึ่งจากการทดลองครั้งนี้ก็ได้รับเสียงสะท้อนทั้งคำชมและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปพัฒนาปรับปรุงต่อไปดังนี้

ภาพที่ 5.6 การสะท้อนความคิดเห็นจากการจัดการของชุมชนคลองทราย

ข้อดี/สิ่งที่ประทับใจ

- รอยยิ้มและความเป็นกันเองของชาวบ้าน อธิษาศัยดี ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี
- ความร่วมมือของชาวบ้าน
- วิถีของชุมชนน่ารัก
- ความเป็นธรรมชาติของละลุ แปลกตา สวยงาม
- ชอบนั่งรถอีแต็กเคยนั่งครั้งแรก
- พันธุ์ไม้หลากหลายชนิด แปลกตา น่าสนใจ

- การต้อนรับ / อบอุ่น

ข้อเสนอแนะ

- ปรับปรุงเส้นทางเข้าออก/เที่ยวชม
- ชาวบ้านยังมาร่วมกิจกรรมน้อยอาจเพิ่มการประชาสัมพันธ์
- อยากให้ชุมชนหวงแหนพันธุ์ไม้
- อย่าให้การท่องเที่ยวก้าวไปเร็วมาก
- ไม่อยากให้มีสิ่งปลูกสร้าง
- อยากให้คงการนำเที่ยวโดยรถอีแต็กเหมือนเดิมเพราะทำให้เกิดรายได้ให้กับชุมชน
- ให้กระจายข้อมูลที่มีอยู่ให้กับชาวบ้าน
- ป้ายบอกจุดสำคัญ พันธุ์ไม้
- มีการขยายพันธุ์ไม้ที่สำคัญเพิ่มเติม
- จัดเทศกาลการท่องเที่ยว
- เพิ่มความสะดวกในการเข้าชม
- เสริมความแข็งแรงของพื้นดินในละลุเช่นปลูกหญ้าแฝก
- ให้คงความเชื่อที่ชุมชนมีอยู่ไว้
- หากคนบรรยายให้เยอะไว้เพื่อทำแทนกัน
- อยากให้ผนวกความเชื่อกับข้อมูลที่มีในชุมชนให้เป็นเรื่องราว
- ทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติเช่น การเดินเท้า
- รวบรวมข้อมูลการก่อเกิดของละลุทางวิชาการเสริมเช่นชั้นดิน
- น่าจะมีการปลูกต้นไม้เพิ่มบางส่วน

ภาพที่ 5.7 ทีมวิจัยคลอกรายขอบคุณเพื่อนนักวิจัยชุมชน

หลังจากการทดลองแนวทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า ละลุนี้ ทำให้ชุมชนได้เห็นถึงความเป็นไปได้ ของการดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพราะเป็นการทำให้เกิดกระแสการอนุรักษ์ป่า ละลุได้เป็นอย่างมากทั้งในและนอกชุมชน แต่บทเรียนอีกส่วนหนึ่งที่จำเป็นจะต้องรับดำเนินการนั้นก็คือการจัดระบบการบริหารจัดการให้ชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้การดำเนินการในส่วนของการดูแลป่าก็ยังคงต้องขับเคลื่อนให้เกิดเป็นรูปธรรมและสืบทอดไปยังเยาวชนรุ่นหลัง ให้เข้ามามีบทบาทการทำงานในส่วนต่างๆมากขึ้น

จากแนวทางดังกล่าวนี้ส่งผลให้บ้านคลองทรายได้รับงบประมาณ จากโครงการชุมชนพอเพียง ของรัฐบาล โดยได้นำมาดำเนินการเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชนด้านการเพาะเห็ดขอนขาว จนในปัจจุบันได้ขยายไปทุกครัวเรือน และได้รับการยกย่องในด้านการจัดการงบประมาณของโครงการว่าเกิดมรรคผลได้อย่างแท้จริง จนสื่อมวลชนนำข้อมูลไปเผยแพร่ ทำให้บ้านคลองทรายกลายเป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาดูงานด้านชุมชนพอเพียง มีผู้มาดูงานจากทั่วประเทศ และปัจจุบันทางจังหวัดสระแก้ว ได้สนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวของละลุ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดสระแก้ว เป็นกิจกรรม 1 ใน 5 ของโครงการ “ท่องเที่ยวสระแก้วคุ้มค่า 555”

5.2 บทเรียนที่ได้จากการวิจัย

• ทิมวิจัยและชุมชน

หลังจาก “งานวิจัย” ได้เข้ามาคนในชุมชนได้มีโอกาสนพบปะพูดคุยปรึกษาหารือ กันเองและผ่านทางพี่เลี้ยงจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก เกือบจะทุกเดือน ทุกอาทิตย์ เราคนในชุมชนคลองทราย ทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทำความสะอาดโดยรอบหมู่บ้าน จัดเก็บข้อมูล และนำมาพูดคุยเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง แต่สิ่งที่ได้มาเหนือความคาดหมายก็คือความรัก ความสามัคคี ในใจลึกๆของคนในชุมชน จากการพบปะพูดคุยกันบ่อยๆ ทำให้เห็นปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งเรื่องดีๆ และที่เป็นปัญหาที่ต้องรีบแก้ไข มีการวางแผนพัฒนาหมู่บ้านร่วมกัน รวมถึงได้วาดฝันไว้ในอนาคตกับโครงการ “วิจัย” ละลุ ป่า คน ในชุมชน การที่ได้พูดคุยกันบ่อยๆ พวกกันเก็บข้อมูลในหมู่บ้าน และในป่า-ละลุเป็นประจำ ทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนร่วมเป็นผลให้ทุกคนรักและหวงแหนชุมชนและธรรมชาติ โดยมองว่าธรรมชาติสร้างสิ่งดีๆมาให้เราแล้วหน้าที่ของเราคือต้องรักษาไว้ให้ยั่งยืนที่สุด

ปัจจุบันชาวบ้านคลองทราย มีความหวังร่วมกันที่จะเปิดหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์(ป่า-ละลุ) และวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนผ่านวิถีชีวิตจริง และเป็นศูนย์กลางเรียนรู้ของชุมชน จากการพบปะพูดคุยกันบ่อยๆ ทำให้รู้ว่าชุมชนของเรา มีของดีมากมาย ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติสร้างมาให้เช่น ละลุ ป่า ภูเขา พันธุ์พืช - สัตว์ - ผัก - สมุนไพรต่างๆ มีมากมาย คนก็มีความรู้มากมาย ภูมิปัญญาพื้นบ้านก็หลากหลาย โดยทั้งนี้และทั้งนั้นก็จะใช้กระบวนการทำงานของวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นตัวขับเคลื่อนงานให้เกิดเป็นรูปธรรมให้จงได้ นอกจากนี้ยังมีลูกหลานของบ้านคลองทรายกลับคืนสู่บ้านเกิด หลายคนหลังจากที่ทำงานในกรุงเทพฯมาเป็นเวลา10กว่า

ปี โดยยึดอาชีพขายเห็ดที่ขยายจากการเสนอโครงการชุมชนพอเพียง เรื่องการเพาะเห็ดขอนขาวที่ขยายไปทั่วทั้งทุกครอบครัว อันเกิดผลสืบเนื่องจากฐานการทำงานวิจัยของชุมชน

ภาพที่ 5.8 ศูนย์เรียนรู้โรงเพาะเห็ดขอนขาวของชุมชน

ภาพที่ 5.9 งานวิจัยนำไปสู่การกลับคืนถิ่นของลูกหลานบ้านคลองทราย

● หน่วยงาน

หลังจากที่คนในชุมชนหลังจากพบปะพูดคุยกันเป็นประจำบนฐานกระบวนการของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นก่อให้เกิดความผูกพัน สามัคคี เข้มแข็ง ทำให้หน่วยงานราชการต่างๆ เห็นความสำคัญของกระบวนการที่ชุมชนทำผ่านงานวิจัยที่ทำให้ชุมชน รู้จักคิด รู้จักเก็บ วิเคราะห์ มองปัญหา แก้ไขวางแผนของชุมชนเอง ว่าต้องการเห็นอนาคตของชุมชนเป็นอย่างไร ปัจจุบันนี้ชุมชนคนคลองทรายเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นมาก ส่วนราชการเห็นความสำคัญ ผ่านวิถีชีวิตจริงที่เกิดขึ้น ขับเคลื่อนด้วยกระบวนการ งาน“วิจัย” ที่ไม่รู้ตัว ได้อนุมัติงบประมาณสำหรับ ซ่อม สร้าง เสริม ไม่ว่าจะเป็น

ถนนทางเข้าละลุ อาคารอำนวยความสะดวก ห้องน้ำ และปรับภูมิทัศน์ สำหรับละลุ ชุมชนเองก็ได้รับงบประมาณสนับสนุนในการปรับภูมิทัศน์โดยรอบหมู่บ้านและส่งเสริมอาชีพต่างๆมากมาย

ภาพที่ 5.10 ป้ายประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว จ.สระแก้วที่บรรจุละลุคลองทราย เป็นแหล่งท่องเที่ยว

จากหมู่บ้านที่ถูกลืมนึกเป็นหมู่บ้านที่ส่วนราชการเห็นความเข้มแข็ง ความพร้อม ส่งหมู่บ้านเข้าประกวดในโครงการชีวิตวิถีพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีสระแก้ว ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับภาคกลางและตะวันออก รองชนะเลิศระดับประเทศ ประจำปี 2551 ได้รางวัลชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็นเป็นสุข” ปี 2551 ระดับจังหวัด และเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่รองรับการประกวดนายอำเภอผู้มีผลงานดีเด่นขวัญใจประชาชนระดับจังหวัดและเขต พร้อมกับจังหวัดสระแก้วได้บรรจุละลุคลองทรายเป็น 1 ใน 5 ของ “โครงการท่องเที่ยวคุ้มค่า 555” และโครงการทักทิมสยาม 08 ได้เพิ่มพื้นที่ป่าสาธารณะประโยชน์จาก 250 ไร่ เป็น 750 ไร่ ให้ชุมชนบ้านคลองทรายมีสิทธิที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันและมีหน้าที่จะต้องรักษาให้ป่าผืนนี้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

ภาพที่ 5.11 การเตรียมความพร้อมของหมู่บ้านในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า-ละลุ

ภาพที่ 5.12 ทีมวิจัยบ้านคลองทรายที่ขยายไปยังเยาเวน

5.3 สิ่งที่ยากทำร่วมกันต่อไป

- 1.)หาแนวทางการสร้างระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่า ละลุบ้านคลองทราย เช่น โปรแกรมเส้นทางการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกันทั้ง ชุมชน ป่า ละลุ ,การประชาสัมพันธ์ ,การสร้างมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นต้น
- 2.)หาแนวทางในการลดการเป็นหนี้ของชุมชนตามวิสัยทัศน์ของหมู่บ้านที่ว่า "คนบ้านคลองทรายปลอดหนี้ ชีวีเป็นสุข"
- 3.)การสร้างกลุ่มเยาวชนรักษ์ละลุเพื่อสานต่ออุดมการณ์ของชุมชน
- 4.)การพัฒนาป่า ละลุ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้หรือห้องเรียนเกี่ยวกับธรรมชาติของ เด็กนักเรียนเยาเวน และคนทั่วไป

ภาคผนวก

กิจกรรมวิจัยสัญจร ครั้งที่ 8 วันที่ 29-30 เมษายน 2552

ณ บ้านคลองทราย

ภาพที่ 1 บรรยากาศช่วงเช้า “เวทีวิจัยสัญจร ครั้งที่ 8”

ภาพที่ 2 นักวิจัยชุมชนรับประทานอาหารเช้าร่วมกัน

ภาพที่ 3 ทำบุญตักบาตร

ภาพที่ 4 เบื้องหลังการทำงานของทีมวิจัยบ้านคลองทราย

ภาพที่ 5 กิจกรรมทดลองเที๋ยวป่า - ละลุ

ภาพที่ 6 ทบทวนกิจกรรมของเมื่อวานจากการเที๋ยวละลุ

ภาพที่ 7 กลุ่มย่อยพูดคุยประเด็นประวัติศาสตร์และโบราณคดีท้องถิ่น

ภาพที่ 8 กลุ่มย่อยพูดคุยประเด็นการจัดการทรัพยากร

ภาพที่ 9 สะท้อนความคิดเห็นจากการเที่ยวชมทะเล

ภาพที่ 10 ผศ.ไพโรจน์แสงจันทร์ ชวนพูดคุย

ภาพที่ 11 ทหารเรือเรื่องการพัฒนา "เครือข่ายงานวิจัย เพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออก"

ภาพที่ 12 ตัวแทนนักวิจัยชุมชนมอบของที่ระลึกให้กับ ตัวแทนทีมวิจัยคลองทราย

กิจกรรมการเก็บข้อมูล

ภาพที่ 13 การเก็บข้อมูลพันธุ์ไม้จากผู้รู้ ในชุมชน

ภาพที่ 14 การจัดบันทึกข้อมูลสิ่งที่พบในป่า

ภาพที่ 15 การเก็บข้อมูลในทะเล

ภาพที่ 16 ป่าดอกทานตะวันมุมสวยงามในป่า - ทะเล

กิจกรรมการประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข”ปี2552

ภาพที่ 17 การเตรียมการต้อนรับคณะกรรมการ

ภาพที่ 18 ทีมวิจัยผูกผ้าขาวม้าให้พัฒนาการ จ.สระแก้ว
ประธานกรรมการ

ภาพที่ 19 ทีมวิจัยช่วยกันนำเสนอข้อมูลการพึ่ง
ตนเองบนฐานงานวิจัย

ภาพที่ 20 การนำเที่ยวชมผลงานการพึ่งตนเอง
ของชุมชน

ภาพที่ 17 รางวัลที่ได้จากการพึ่งตนเอง
บนฐานงานวิจัยของชุมชน

ภาพที่ 18 ผักปลอดสารพิษที่ชุมชนปลูกไว้
กินแล้วเหลือจึงขาย

รายชื่อทีมวิจัย

1. นายสมจิตร สังข์ชม	หัวหน้าโครงการ
2. นางธนมาศ เผือกสีสุข	รองหัวหน้าโครงการ/ทีมวิจัย
3. นายตัน ปะเถดัง	รองหัวหน้าโครงการ/ทีมวิจัย
4. นายทองสุข ศรีจันทร์	รองหัวหน้าโครงการ/ทีมวิจัย
5. นางจำนงค์ จอมงูเหลือม	เลขานุการ/ทีมวิจัย
6. นางสมจิต คชเถียร	เลขานุการ/ทีมวิจัย
7. นางแหยม ศรีวงษ์	การเงิน/ทีมวิจัย
8. นางคำมุก โยธสิงห์	การเงิน/ทีมวิจัย
9. นายแสงว หนองงูเหลือม	การเงิน/ทีมวิจัย
10. นางมยุรี อันสมลี	ทีมวิจัย
11. นางสาวอรุณวรรณ เอ็มโอด	ทีมวิจัย
12. นางยุพวัลย์ จิวแหยม	ทีมวิจัย
13. นางนุจรี แก้วประทีป	ทีมวิจัย
14. นางสาวทองศรี ภูมิเรศสุนทร	ทีมวิจัย
15. นายชัยวัฒน์ สอนใจ	ทีมวิจัย
16. นายคาน ดวงไธสงค์	ทีมวิจัย
17. นายสมโชค บุตรดา	ทีมวิจัย
18. นางสาวสุดา ดุชาดิรัมย์	ทีมวิจัย
19. นายเขียน ครองไธสง	ทีมวิจัย
20. นายออด หนองงูเหลือม	ทีมวิจัย
21. นายวิชัย สังสีแก้ว	ทีมวิจัย
22. นางคำผอง วงษ์สุรินทร์	ทีมวิจัย
23. นางสมศรี จันปัสสา	ทีมวิจัย
24. นางทองสุข เผือกสีสุข	ทีมวิจัย
25. นายสมพร เผือกสีสุข	ทีมวิจัย
26. นายสมชาย ตะวงษา	ประชาสัมพันธ์/ทีมวิจัย
27. นายปรีชา บรรดาศักดิ์	ทีมวิจัย
28. นายแสง ดอกสูงเนิน	ทีมวิจัย
29. นายแสง พิมพ์พันธ์	ทีมวิจัย
30. นายอภิรมย์ ทินขุนทด	ทีมวิจัย
31. นายอรุณ ครองไธสงค์	ทีมวิจัย
32. นายถนอม แก่นวิชา	ทีมวิจัย
33. นายกฤษดา เลิศสุวรรณ	ทีมวิจัย

34. นายบุญปัน สินธิมาตร	ทีมวิจัย
35. นายทนต์ศักดิ์ ดาวรัมย์	ทีมวิจัย
36. นายวินัส ใจกล้า	ทีมวิจัย
37. นายสมาน เลิศสุวรรณ	ทีมวิจัย
38. นางสาวกุลธิดา เผือกสีสุข	ทีมวิจัย
39. นางสาวแก่นจันทร์ หนองงูเห่ล้อม	เลขานุการ/ทีมวิจัย
40. นายสุพจน์ ราศี	ทีมวิจัย

ที่ปรึกษา

1. นายยุทธนา นุชนารถ	นายอำเภอโคกสูง
2. นายเทิดศักดิ์ อาศัยกลาง	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองม่วง
3. นายกิตติ ขิตกุล	พัฒนาการอำเภอโคกสูง
4. นายอารยัน ทำใหญ่	ปลัดอำเภอหัวหน้าฝ่ายปกครอง(ปลัดอาวุโส)
5. นายพันศักดิ์ ธรรมรัตน์	หัวหน้าโครงการทัพบกสยาม 08
6. นางสาวเนาวเรศ น้อยพานิช	ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน
7. นายวิเชียร บุญอุดม	ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอโคกสูง
8. นายทิพย์ พงษ์สมร	กำนันตำบลหนองม่วง
9. นายประเสริฐ นนทวงศ์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ต.หนองม่วง
10. นายธนกิต สอนใจ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 ต.หนองม่วง
11. นายสุพจน์ ศาลางาม	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่10 ต.หนองม่วง